

Editoriaal / Editorial

De economische beroepen ten dienste van de hervorming

Bij het doornemen van de persartikelen van de afgelopen periode valt de tegenstelling tussen twee vormen van interventie op. Enerzijds een Belgische werkgever die, verwijzend naar een ander olangs verschenen persartikel, uitroeft: "Het wordt tijd om België te ontvluchten!"¹. En anderzijds de federale Eerste Minister die een pakket van stimuleringsmaatregelen voor de Belgische economie wil uitwerken.

Het lijdt geen twijfel dat bedrijfsrevisoren, alsook accountants, belastingconsulenten, erkende boekhouders en boekhouders-fiscalisten in deze context een belangrijke rol spelen. Het kan niet de bedoeling zijn dat onze beroepen de ondernemingen willen helpen om uit te wijken naar fiscaal, sociaal, demografisch en economisch vriendelijker orden.

Maar laten we onszelf niet voor de gek houden.

De in België gevestigde ondernemingen uit de profit- en non-profitsector staan voor een aantal grote uitdagingen. Zo zijn de bankleningen in België onderworpen aan strengere voorwaarden. De rekrutering van geschoold personeel blijkt vaak problematisch. De internationale concurrentie is groter dan ooit tevoren. De ondernemingsgeest is zwakker dan in vrijwel alle andere Europese landen. De rechtszekerheid is niet meer wat het was. En de overheid investeert minder en moet haar tekorten wegwerken. Er heerst dus een vrij algemene bezorgdheid om de dag van morgen en zelfs angst voor de toekomst.

Ten aanzien van onze cliënten bestaat de rol van de economische beroepsbeoefenaars er in de eerste plaats in de economische actoren te helpen om hun positie her en der te verbeteren. Door het ondersteunen van de geloofwaardigheid van hun financiële overzichten, vergemakkelijken wij hun toegang tot krediet. Door een analyse samen met hen van hun prestaties ondersteunen wij hen bij het uitstippelen van een doordachte strategie en het verbeteren van de kwaliteit van hun besluitvorming. Door hen op de hoogte te brengen van en te adviseren over juridische, fiscale en sociale ontwikkelingen verminderen wij hun onzekerheden en risico's.

En zoals elkeen kan begrijpen, zijn onze beroepen, buiten hun min of meer specifieke opdrachten, verbonden door een ingesteldheid van dienstverlening aan de profit- en non-profitondernemingen.

Maar wij zijn tevens verbonden in het ten dienste stellen van onze deskundigheid aan de overheden.

Les professions économiques au service des réformes

En parcourant la presse de ces derniers temps, l'on ne peut pas manquer d'être frappé par le contraste entre deux types d'intervention. D'une part, un patron belge qui, faisant écho à un autre peu de temps auparavant, s'exclame : « Il est temps de fuir la Belgique ! »². Et de l'autre côté, le premier ministre fédéral qui entend mettre au point un plan de stimulation économique.

Dans ce contexte, la place des réviseurs d'entreprises, mais aussi des experts-comptables, des conseils fiscaux, des comptables agréés et des comptables-fiscalistes, ne fait pas de doute. Nous n'envisageons pas nos métiers comme ayant pour but d'aider les entreprises à émigrer sous des cieux fiscaux, sociaux, démographiques, économiques plus cléments.

Ne nous voilons cependant pas la face.

Les défis auxquels font face, en Belgique, les entreprises, marchandes et non marchandes, sont énormes. Le crédit bancaire est plus difficile. Le recrutement de personnel qualifié est souvent problématique. La concurrence internationale est plus pressante que jamais. L'esprit d'entreprise est plus faible que dans presque tous les autres pays européens. La sécurité juridique n'est plus ce qu'elle était. Les pouvoirs publics investissent moins et doivent résorber leurs déficits. La peur du lendemain, voire l'angoisse face à l'avenir, sont assez généralisées.

Par rapport à nos clients, notre rôle, comme titulaires d'une profession économique, est d'abord d'aider les acteurs de l'économie à améliorer, ça et là, leur position. En crédibilisant leurs états financiers, nous facilitons leur accès au crédit. En analysant avec eux leurs performances, nous les aidons à développer une réflexion stratégique et à améliorer leurs décisions. En les informant et les conseillant sur les développements juridiques, fiscaux et sociaux, nous réduisons leurs incertitudes et leurs risques.

Et comme chacun peut s'en rendre compte, au-delà des fonctions plus ou moins spécialisées, nos professions sont unies dans cette mentalité de service aux entreprises, marchandes et nonmarchandes.

Mais nous sommes également unis pour mettre notre expertise au service des pouvoirs publics.

Uw advies interesseert ons: aarzel niet ons uw suggesties mee te delen op het adres info@icci.be.

Votre avis nous intéresse : n'hésitez pas à nous faire part de vos suggestions à l'adresse info@icci.be.

Michel DE WOLF
Voorzitter IBR/Président IRE

¹ Cf. de persartikelen van 20 en 21 april 2012.

² Voyez la presse des 20 et 21 avril 2012.

Wie anders dan de boekhouders, accountants, belastingconsulenten en bedrijfsrevisoren heeft een beter inzicht in dit diverse en complexe werkveld?

Jazeker, Mijnheer de Eerste Minister, wij staan te uwer beschikking om u te ondersteunen bij het uitwerken van een nieuw economisch stimuleringsplan.

Door onze onderlinge structurele verdeeldheid te overwinnen hebben wij blijk gegeven van ons vermogen om de drempels van weleer te doorbreken.

En België heeft thans wellicht meer baat bij het wegwerken van de belemmeringen uit het verleden. Uiteraard blijven er verschillen tussen de opdrachten van accountants, belastingconsulenten, boekhouders en bedrijfsrevisoren. Uiteraard blijven er meningsverschillen bestaan tussen werkgevers en vakbonden over de indexering van de lonen of het eenheidsstatuut voor werknemers. Maar vanuit het oogpunt van het algemeen belang dient men de krachten te bundelen voor het creëren van toegevoegde waarde en welvaart.

Rekening houdend met onze deskundigheid en onafhankelijkheid bieden wij u ons dit dienstenaanbod aan. Het betreft hier meer dan ooit het gemeenschappelijk engagement van de economische beroepen!

Michel DE WOLF

Voorzitter van het Instituut van de Bedrijfsrevisoren

Qui d'autre que les comptables, les experts-comptables, les conseils fiscaux et les réviseurs d'entreprises, a une meilleure connaissance du terrain, dans sa diversité et dans sa complexité ?

Oui, Monsieur le Premier Ministre, nous nous mettons à votre disposition pour vous aider à mettre au point le plan de stimulation économique.

En dépassant les divisions structurelles entre nous, nous avons démontré notre capacité à dépasser les blocages d'antan.

Et c'est sans doute de cela que la Belgique a le plus besoin aujourd'hui : surmonter les paralysies du passé. Bien sûr, les différences restent, entre les missions des experts-comptables, des conseils fiscaux, des comptables et des réviseurs. Bien sûr, les divergences subsistent entre patronat et syndicats, sur l'indexation des salaires ou le statut unique du travailleur. Mais il s'agit, dans l'intérêt général, de rassembler sur ce qui crée de la valeur ajoutée et de la prospérité.

Avec nos expertises et notre indépendance, c'est l'offre de services que nous vous présentons. C'est, plus que jamais, l'engagement commun des professions économiques !

Michel DE WOLF

Président de l'Institut des Réviseurs d'Entreprises

De rol van de bedrijfsrevisor in de strijd tegen fraude: ISA-benadering / Le rôle du réviseur d'entreprises dans la lutte contre la fraude : une approche ISA

Wettelijk kader

De controle-aanbeveling inzake fraude en onwettige handelingen¹ (hierna “de aanbeveling”) is van toepassing op deze materie. Gelet op de recente aanneming van de norm inzake de toepassing van de *International Standards on Auditing* (ISA’s) in België², zal deze aanbeveling niet meer van toepassing zijn vanaf 15 december 2012, in het kader van een controle van de financiële overzichten van organisaties van openbaar belang, en vanaf 15 december 2014, in het kader van een controle van de financiële overzichten van alle entiteiten. Deze aanbeveling zal dan worden vervangen, voor wat fraude betreft, door ISA 240 betreffende de verantwoordelijkheden van de auditor met betrekking tot fraude in het kader van een controle van de financiële overzichten³ en, voor wat onwettige handelingen betreft, door ISA 250 betreffende het in aanmerking nemen van wet- en regelgeving bij een controle van financiële overzichten⁴.

Er dient te worden verduidelijkt dat de ISA’s van toepassing zijn op de “auditors”, hetgeen in België overeenkomt met de bedrijfsrevisoren. Hoewel de toepassing van de ISA’s in België nog niet verplicht is, gebruiken een aantal bedrijfsrevisoren de ISA’s reeds als wettelijk kader voor hun opdracht van controle van financiële overzichten.

1 Controle-aanbeveling van 5 juni 1998 inzake fraude en onwettige handelingen, IBR, *Vademecum*, 2007, deel II, p. 589-614. Deze aanbeveling is nog gebaseerd op de oude versie van ISA 240 (ISA 240 “Fraud and error”, die in maart 2001 werd vervangen door een nieuwe versie van ISA 240 “The auditor’s responsibility to consider fraud and error in an audit of financial statements”). Er dient in herinnering te worden gebracht dat de normen, alsook de aanbevelingen, bindend zijn voor de bedrijfsrevisor tenzij hij, in bepaalde specifieke gevallen, een afwijking hiervan kan motiveren. In voorkomend geval dient hij deze motivering te onderbouwen in zijn controledossier (cf. artikel 30, § 3 van de wet van 22 juli 1953 houdende oprichting van een Instituut van de Bedrijfsrevisoren en organisatie van het publiek toezicht op het beroep van bedrijfsrevisor (gecoördineerde versie, 2007), BS 24 mei 2007).

2 Het ontwerp van norm inzake de toepassing van de ISA’s in België – aangenomen door het IBR in november 2009 na voorlegging voor openbare raadpleging – werd op 15 december 2009 goedgekeurd door de Hoge Raad voor de Economische Beroepen en op 1 april 2010 door de Minister die bevoegd is voor Economie (Bericht met betrekking tot de goedkeuring van de Norm inzake de toepassing van de ISA’s in België, BS 16 april 2010 en erratum, BS 28 april 2010).

3 Verduidelijkte ISA 240 “Verantwoordelijkheden van de auditor met betrekking tot fraude in het kader van een controle van financiële overzichten”, www.ibr-ire.be, rubriek “Documentatie”, subrubriek “De ISA’s”, “Vertalingen van de ISA’s”.

Cadre légal

La recommandation sur la fraude et les actes illégaux¹ (ci-après « la recommandation ») régit la matière. Étant donné l’adoption récente de la norme relative à l’application des normes d’*International Standards on Auditing* (ISA) en Belgique², cette recommandation ne sera plus d’application à partir du 15 décembre 2012, lors d’un audit d’états financiers des entités d’intérêt public et, à partir du 15 décembre 2014, lors d’un audit de l’ensemble des entités. Cette recommandation sera alors remplacée, en ce qui concerne la fraude, par la norme ISA 240 relative aux obligations de l’auditeur en matière de fraude lors d’un audit d’états financiers³ et, en ce qui concerne les actes illégaux, par la norme ISA 250 relative à la prise en considération des textes législatifs et réglementaires dans un audit d’états financiers⁴.

Il convient de préciser que les normes ISA s’appliquent aux « auditeurs », ce qui en Belgique, se réfère aux réviseurs d’entreprises. Bien que leur application n’est pas encore obligatoire en Belgique, certains réviseurs d’entreprises les utilisent déjà comme cadre légal pour leur mission d’audit d’états financiers.

1 Recommandation de révision du 5 juin 1998 relative aux fraudes et actes illégaux, IRE, *Vademecum*, 2007, tome II, p. 589-614. Cette recommandation se base encore sur la norme ISA 240 dans son ancienne version (norme ISA 240 “Fraud and error”, remplacée en mars 2001 par une nouvelle norme ISA 240 “The auditor’s responsibility to consider fraud and error in an audit of financial statements”). Pour rappel, les normes sont obligatoires pour le réviseur d’entreprises et les recommandations le sont également, à moins que celui-ci ne puisse motiver, dans des circonstances particulières, un écart. Dans ce cas, il est tenu de justifier cette motivation dans son dossier de contrôle (cf. article 30, § 3 de la loi du 22 juillet 1953 créant un Institut des Réviseurs d’Entreprises et organisant la supervision publique de la profession de réviseur d’entreprises (version coordonnée en 2007), MB, 24 mai 2007).

2 Le projet de norme relative à l’application des normes ISA en Belgique adopté par l’IRE en novembre 2009, après avoir été soumis à consultation publique, a été approuvé par le Conseil supérieur des Professions économiques le 15 décembre 2009 et par le Ministre ayant l’économie dans ses attributions le 1er avril 2010 (Avis relatif à l’approbation de la norme relative à l’application des normes ISA en Belgique, MB, 16 avril 2010 et erratum, MB, 28 avril 2010).

3 Norme ISA 240 clarifiée « Les obligations de l’auditeur en matière de fraude lors d’un audit d’états financiers », www.ibr-ire.be, rubrique sous « Documentation », sous-rubrique « Normes ISA », « Traduction des normes ISA ».

4 Norme ISA 250 clarifiée « Prise en considération des textes législatifs et réglementaires dans un audit d’états financiers », www.ibr-ire.be, rubrique sous « Documentation », sous-rubrique « Normes ISA », « Traduction des normes ISA ».

Patricia LELEU
Bedrijfsrevisor KPMG / Réviseur d’entreprises KPMG - Raadslid IBR
Membre du Conseil de l’IRE

Stéphanie QUINTART
Adviseur IBR / Conseiller à l’IRE

Lieven ACKE
Bedrijfsrevisor MAZARS /
Réviseur d’entreprises MAZARS
Raadslid IBR / Membre du Conseil de l’IRE

Nathalie HOYOUX
Bedrijfsjurist KPMG /
Juriste d’entreprise KPMG

Kenmerken van fraude

De bedrijfsrevisor is gericht op fraude die een afwijking van materieel belang in de financiële overzichten veroorzaakt.

Le réviseur d'entreprises n'est concerné que par la fraude qui résulte en une anomalie significative dans les états financiers.

Vooraleer de rol van de bedrijfsrevisor ten aanzien van fraude en onwettige handelingen te bepalen, alsook de wijze waarop hij deze rol in het kader van zijn controle opvat, moet worden verduidelijkt wat dient te worden verstaan onder het begrip "fraude". Voor de bedrijfsrevisor heeft fraude immers een totaal andere betekenis dan het louter juridisch begrip.

ISA 240 betreffende de verantwoordelijkheden van de auditor met betrekking tot fraude in het kader van een controle van financiële overzichten omschrijft duidelijk wat de bedrijfsrevisor dient te beschouwen als fraude: een opzettelijke handeling door één of meer leden van het management, met *governance* belaste personen, werknemers of derden, waarbij gebruik wordt gemaakt van misleiding teneinde een onrechtmatig of onwettig voordeel te verkrijgen. Aldus wordt verduidelijkt dat een fout niet als fraude kan worden beschouwd op grond van het feit dat een fout een onopzettelijke handeling is en bijgevolg kan er slechts sprake zijn van fraude indien het strikt genomen gaat om een opzettelijke handeling⁵.

ISA 240 verduidelijkt dat de bedrijfsrevisor gericht is op fraude die een afwijking van materieel belang in de financiële overzichten veroorzaakt. Twee soorten van opzettelijke afwijkingen zijn van belang voor de bedrijfsrevisor, namelijk afwijkingen die voortkomen uit frauduleuze financiële verslaggeving en afwijkingen die voortkomen uit de oneigenlijke toe-eigening van activa⁶.

De aanbeveling van het IBR van 5 juni 1998 inzake fraude en onwettige handelingen onderscheidt op dezelfde wijze de volgende kernbegrippen⁷:

- a) de vergissing: de aanwezigheid van onopzet-telijke anomalieën in de boekhouding of in de jaarrekening, bijvoorbeeld foute berekeningen of boekingen, verkeerde interpretaties van feiten, verkeerde toepassing van waarderingsregels;
- b) de boekhoudkundige fraude: de bewust bedrieglijke voorstelling van de financiële informatie door één of meer personen, die lid zijn van het ondernemingspersoneel of de ondernemingsleiding, of door derden, ingevolge manipulatie, aanmaak of vervalsing van documenten of bestanden, verduistering van activa, boeking van fictieve verrichtingen, verkeerde waarderingen, enz.;
- c) de inbreuken op deze wetten of reglementeringen (met inbegrip van de statuten van de vennootschap) waarvan de naleving uitdrukkelijk moet worden naagegaan door de commissaris in de uitoefening van zijn opdracht; het betreft voornamelijk het boekhoudrecht, het vennootschapsrecht en de aan de ondernemingsraden te verstrekken financiële en economische inlichtingen; en
- d) de andere onwettige handelingen die een onrechtstreekse invloed op de financiële overzichten kunnen hebben.

5 ISA 240, § 2.

6 ISA 240, § 11 a).

7 Aanbeveling van het IBR, *op.cit.*, afdeling 2, p. 590.

Les caractéristiques de la fraude

Avant de définir le rôle du réviseur d'entreprises vis-à-vis de la fraude et des actes illégaux et comment il appréhende ce rôle dans le cadre de son audit, il est important de s'entendre sur la notion de fraude. En effet, pour le réviseur d'entreprises, la fraude a une toute autre signification que la notion purement juridique.

La norme ISA 240 relative aux obligations de l'auditeur en matière de fraude lors d'un audit d'états financiers, définit clairement ce que le réviseur d'entreprises doit considérer comme une fraude : un acte intentionnel commis par un ou plusieurs membres de la direction, par une ou plusieurs personnes constituant le gouvernement d'entreprise, par un ou plusieurs employés ou tiers à l'entité, impliquant des manœuvres dolosives dans le but d'obtenir un avantage indu ou illégal. Ainsi, il est précisé que l'on ne peut pas considérer l'erreur comme une fraude en raison du fait que l'erreur est un acte involontaire, et par conséquent pour qu'il y ait fraude, il faut véritablement un acte intentionnel⁵.

La norme ISA 240 précise que le réviseur d'entreprises n'est concerné que par la fraude qui résulte en une anomalie significative dans les états financiers. Deux types d'anomalies intentionnelles sont d'intérêt pour le réviseur d'entreprises : les anomalies résultant de l'élaboration d'informations financières mensongères et les anomalies résultant d'un détournement d'actif⁶.

La recommandation de l'IRE du 5 juin 1998 relative aux fraudes et actes illégaux différencie de manière similaire ces notions clés⁷ :

- a) l'erreur : la présence d'anomalies involontaires dans la comptabilité ou les comptes annuels, par exemple des erreurs de calcul et d'écriture, de mauvaises interprétations de faits, de mauvaises applications des règles d'évaluation ;
- b) la fraude comptable : la présentation volontairement trompeuse de l'information financière par une ou plusieurs personnes membres du personnel ou de la direction de l'entreprise, ou par des tiers, par suite de manipulation, fabrication ou altération de documents ou fichiers, détournement d'actifs, enregistrement d'opérations fictives, fausses évaluations, etc. ;
- c) les violations des lois ou des règlements (y compris les statuts de la société) dont le respect doit être spécialement vérifié par le commissaire dans l'exécution de sa mission, principalement le droit comptable, le droit des sociétés et la réglementation de l'information économique et financière à fournir au conseil d'entreprise ; et
- d) les autres actes illégaux qui peuvent avoir un effet indirect sur les états financiers.

5 Norme ISA 240, § 2.

6 Norme ISA 240, § 11 a).

7 Recommandation IRE, *op.cit.*, section 2, p. 590.

Respectievelijke verantwoordelijkheden van de entiteit en van de bedrijfsrevisor

Het is belangrijk de respectievelijke verantwoordelijkheden van de entiteit en van de bedrijfsrevisor inzake fraude en onwettige handelingen te verduidelijken.

Het is de taak van het bestuursorgaan van de entiteit om controlemechanismen ten uitvoer te leggen ter waarborging van zowel de preventie, de opsporing, als de bestrafting van handelingen die als fraude kunnen worden beschouwd. Deze verantwoordelijkheid is niet enkel een wettelijke verplichting maar ook een beginsel van deugdelijk bestuur dat de levensvatbaarheid van de entiteit bevordert en ten goede komt aan alle belanghebbenden verbonden aan deze entiteit, zijnde de leiding, de werknemers en de aandeelhouders.

De bedrijfsrevisor mag zich niet in het beheer van de entiteit mengen. Dit wil echter niet zeggen dat hij geen belangrijke rol speelt. Integendeel, hij is van grote toegevoegde waarde zowel voor het bestuursorgaan als voor de andere belanghebbenden: de bedrijfsrevisor speelt een rol met betrekking tot de preventie, de opsporing en de melding van fraude of vergissingen op het niveau van de financiële overzichten:

- Zijn preventieve rol houdt in dat wanneer hij naar aanleiding van zijn controle, eventuele betekenisvolle tekortkomingen in het interne controlessysteem heeft vastgesteld, hij deze aan de entiteit moet mededelen.
- Zijn opsporingsrol bestaat in het identificeren, via een analyse van de risico's waarmee de entiteit wordt geconfronteerd, en inschatten van het risico dat de financiële overzichten als geheel afwijkingen van materieel belang bevatten als gevolg van fraude of van het maken van fouten.
- Zijn meldingsrol houdt rekening met een intern aspect, het melden aan de leiding van eventuele vastgestelde fraude en, in voorkomend geval, aan het bestuursorgaan, en een extern aspect, het tot uitdrukking brengen van een oordeel over het getrouw beeld van de financiële overzichten in overeenstemming met de vastgestelde fraude en de melding van een eventuele overtreding op het Wetboek van vennootschappen, de statuten of het boekhoudrecht.

Deze taak is niet eenvoudig omdat fraude gepaard kan gaan met geraffineerde en zorgvuldig opgezette plannen om de fraude te verhullen, zoals valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen of het opzettelijk aan de bedrijfsrevisor verkeerd voorstellen van zaken. De mogelijkheid dat de bedrijfsrevisor fraude detecteert hangt af van factoren zoals de vaardigheid van de dader, de frequentie en omvang van de manipulaties, de mate van samsenspanning waarmee de fraude gepaard gaat, de relatieve omvang van de individuele bedragen waarmee is gemanipuleerd en de senioriteit van de bij de fraude betrokken personen.

Voorts is het risico dat de bedrijfsrevisor een afwijking van materieel belang niet detecteert in geval van managementfraude groter dan bij personeels-

Responsabilités respectives de l'entité et du réviseur d'entreprises

Il est important de clarifier les responsabilités respectives en matière de fraude et actes illégaux entre d'une part, l'entité et d'autre part, le réviseur d'entreprises.

Il appartient à l'organe de gestion de l'entité de mettre en œuvre des mécanismes de contrôle permettant à la fois la prévention, la détection et la répression des actes pouvant être qualifiés de fraude. Cette responsabilité n'est pas seulement une obligation légale mais également un principe de bonne gouvernance d'entreprise qui favorise la viabilité de l'entité et qui profite à l'ensemble des parties prenantes liées à cette entité que ce soit la direction, les employés ou les actionnaires.

Le réviseur d'entreprises, quant à lui, ne peut pas s'immiscer dans la gestion de l'entité. Ce n'est pas pour autant que son rôle n'est pas important. Au contraire, il est d'une grande valeur ajoutée à la fois pour l'organe de gestion et pour les autres parties prenantes : le réviseur d'entreprises a un rôle de prévention, de détection et de révélation des fraudes ou des erreurs au niveau des états financiers :

- Son rôle de prévention consiste à communiquer à l'entité les éventuelles faiblesses significatives du contrôle interne qu'il a observées à la suite de son audit.
- Son rôle de détection consiste à identifier, par une analyse des risques auxquels l'entité est confrontée, et à évaluer le risque que les états financiers, pris dans leur ensemble, comportent des anomalies significatives provenant de fraudes ou résultant d'erreurs.
- Son rôle de révélation couvre un aspect interne, la communication de l'éventuelle fraude constatée à la direction et le cas échéant, à l'organe de gestion, et un aspect externe, l'expression d'une opinion sur l'image fidèle des états financiers en adéquation avec la fraude constatée, et la révélation de l'éventuelle infraction aux Code des sociétés, statuts ou droit comptable.

Cette tâche n'est pas facile car la fraude peut résulter de procédés sophistiqués ou soigneusement organisés destinés à dissimuler les faits comme, par exemple, la falsification de documents, l'absence délibérée de comptabilisation d'une transaction, ou des déclarations volontairement erronées faites au réviseur d'entreprises. La capacité du réviseur d'entreprises à détecter une fraude dépend de facteurs tels que l'habileté du fraudeur, la fréquence et l'ampleur des manipulations, le degré de collusion entourant la fraude, l'importance relative des montants en cause, et le niveau hiérarchique des personnes impliquées.

En outre, le risque pour le réviseur d'entreprises de ne pas détecter des anomalies significatives ayant pour origine une fraude commise par la direction est

Het is de taak van het bestuursorgaan van de entiteit om controlemechanismen ten uitvoer te leggen ter waarborging van zowel de preventie, de opsporing, als de bestrafting van handelingen die als fraude kunnen worden beschouwd.

Deze verantwoordelijkheid is niet enkel een wettelijke verplichting maar ook een beginsel van deugdelijk bestuur dat de levensvatbaarheid van de entiteit bevordert en ten goede komt aan alle belanghebbenden verbonden aan deze entiteit, zijnde de leiding, de werknemers en de aandeelhouders.

Il appartient à l'organe de gestion de l'entité de mettre en œuvre des mécanismes de contrôle permettant à la fois la prévention, la détection et la répression des actes pouvant être qualifiés de fraude. Cette responsabilité n'est pas seulement une obligation légale mais également un principe de bonne gouvernance d'entreprise qui favorise la viabilité de l'entité et qui profite à l'ensemble des parties prenantes liées à cette entité que ce soit la direction, les employés ou les actionnaires.

fraude, omdat managers vaak in een positie verkeren die hen in staat stelt op directe of indirecte wijze de administratieve vastleggingen te manipuleren, frauduleuze financiële gegevens te presenteren of interne beheersingsmaatregelen te doorbreken die zijn opgezet om soortgelijke fraude door andere werknemers te voorkomen.

Bij het verkrijgen van een redelijke mate van zekerheid heeft de bedrijfsrevisor de verantwoordelijkheid om gedurende de gehele controle een professioneel-kritische instelling te handhaven, rekening te houden met de mogelijkheid dat het management interne beheersingsmaatregelen doorbreekt en rekening te houden met het feit dat controlewerkzaamheden die effectief zijn om fouten op te sporen, mogelijk niet effectief zijn om fraude op te sporen.

De bedrijfsrevisor kan zich baseren op de beroepsnormen (de ISA's of de aanbeveling van het IFR) om de risico's op een afwijking van materieel belang die het gevolg is van fraude te identificeren en in te schatten en om werkzaamheden op te zetten om dergelijke afwijkingen op te sporen.

A. Rol inzake preventie van fraude

Van de bedrijfsrevisor wordt vereist dat hij een voor de controle relevant inzicht in de interne beheersing verwerft bij het identificeren en inschatten van de risico's op een afwijking van materieel belang⁸. Derhalve kan de bedrijfsrevisor niet alleen tijdens dit risico-inschattingsproces maar ook in elk ander stadium van de controle tekortkomingen in de interne beheersing identificeren. Wanneer de bedrijfsrevisor een ernstige tekortkoming in de interne beheersing van de entiteit identificeert, dient hij dit tijdig schriftelijk mee te delen aan het bestuursorgaan en/of aan het auditcomité⁹.

Bovendien kan de bedrijfsrevisor ook vaststellen dat de administratieve en boekhoudkundige organisatie tekortkomingen vertoont die een invloed zouden kunnen hebben op de financiële verslaggeving en/of het voorkomen van fraude. De bedrijfsrevisor zal deze tekortkomingen meedelen aan de leiding die derhalve de nodige maatregelen zal kunnen treffen om deze tekortkomingen te verhelpen en bijgevolg de interne beheersingsomgeving van de entiteit en dus de kwaliteit van financiële informatie te verbeteren.

B. Rol inzake opsporing van fraude

1 – Inschatting van frauderisico's

In het kader van zijn controle zal de bedrijfsrevisor een risicoanalyse uitvoeren. Dit wordt door de ISA's omschreven als "risicogerichte controleaanpak". Zijn doelstelling is het verkrijgen van een redelijke mate van zekerheid dat de financiële overzichten geen afwijkingen van materieel belang bevatten die het gevolg zijn van fraude of fouten.

8 Cf. § 24 tot 27 van ISA 240 en aanbeveling van het IFR, *op.cit.*, § 4.1., p. 593-594.

9 ISA 265 "Meedelen van tekortkomingen in de interne beheersing aan de met governance belaste personen in het management", § 9 en aanbeveling van het IFR, *op.cit.*, afdeling 4. In de genoemde vennootschappen is deze meldingsverplichting bestemd voor het auditcomité, cf. artikel 526bis, § 5 en § 6 W. Venn.

plus élevé que lorsque la fraude est commise par des employés, car les dirigeants sont fréquemment en position de manipuler directement ou indirectement la comptabilité, de présenter une information financière mensongère ou de passer outre des contrôles conçus pour prévenir des fraudes de même nature pouvant être commises par d'autres employés.

Pour obtenir une assurance raisonnable, le réviseur d'entreprises a l'obligation de faire preuve d'esprit critique tout au long de l'audit, de prendre en compte la possibilité que les dirigeants passent outre les contrôles en place et d'être conscient du fait que des procédures d'audit, qui sont efficientes pour détecter des erreurs, peuvent ne pas l'être pour la détection de fraudes.

Le réviseur d'entreprises peut s'appuyer sur les normes professionnelles (les normes ISA ou la recommandation de l'IRE) afin d'identifier et d'évaluer les risques d'anomalies significatives provenant de fraudes et de définir des procédures pour détecter de telles anomalies.

A. Rôle de prévention de la fraude

Dans le cadre de son audit, le réviseur d'entreprises est tenu d'acquérir une connaissance du contrôle interne pertinente pour identifier et évaluer les risques d'anomalies significatives⁸. Le réviseur d'entreprises peut, par conséquent, identifier des déficiences dans le contrôle interne non seulement au cours du processus d'évaluation des risques mais aussi à tout autre stade de l'audit. Lorsque le réviseur d'entreprises identifie une faiblesse significative dans le contrôle interne de l'entité, il a l'obligation de la communiquer par écrit en temps opportun à l'organe de gestion et/ou au comité d'audit⁹.

Par ailleurs le réviseur d'entreprises peut également constater que l'organisation administrative et comptable révèle des faiblesses qui pourraient affecter l'élaboration de l'information financière et/ou l'occurrence de fraude. Le réviseur d'entreprises communiquera ces faiblesses à la direction qui pourra, alors, prendre les mesures nécessaires pour remédier à ces déficiences, et par conséquent améliorer l'environnement de contrôle de l'entité et donc la qualité de l'information financière.

B. Rôle de détection de la fraude

1 – Evaluation des risques de fraude

Dans le cadre de son audit, le réviseur d'entreprises va effectuer une analyse des risques. C'est ce que les normes ISA définissent par « l'approche d'audit par les risques ». Son objectif est d'obtenir l'assurance raisonnable que les états financiers ne contiennent pas d'anomalies significatives, que celles-ci résultent de fraudes ou d'erreurs.

8 Voir § 24 à 27 de la norme ISA 240 et recommandation IRE, *op.cit.*, § 4.1., p. 593-594.

9 Norme ISA 265 « Communication des déficiences dans le contrôle interne aux personnes constituant le gouvernement d'entreprise », § 9 et recommandation IRE, *op.cit.*, section 4. Dans les sociétés cotées, cette obligation de communication est destinée au comité d'audit, voir article 526bis, §§ 5 et 6 C. Soc.

Dit houdt drie fundamentele fasen in:

- het identificeren en inschatten van de risico's op een afwijking van materieel belang in de financiële overzichten;
- het opzetten en uitvoeren van controlewerkzaamheden die inspelen op de ingeschatte risico's en de risico's op afwijkingen van materieel belang in de financiële overzichten terugbrengen naar een aanvaardbaar laag niveau;
- het uitbrengen van een geschikt verslag gebaseerd op de controleconclusies.

De bedrijfsrevisor dient derhalve risico-inschattingswerkzaamheden uit te voeren om een basis te verkrijgen voor het identificeren en inschatten van risico's op een afwijking van materieel belang op het niveau van de financiële overzichten die het gevolg is van fouten of fraude.

Teneinde de aandacht te vestigen op de risicofactoren dient de bedrijfsrevisor de volgende werkzaamheden uit te voeren¹⁰:

- a) het verzoeken om inlichtingen bij het management en bij de personeelsleden zoals de personen die verantwoordelijk zijn voor de financiële verslaggeving, de interne auditmedewerkers, de juridische adviseur (voor wat de naleving van de wet en de contracten betreft), de marketing-medewerkers (voor wat de handelsstrategie van de entiteit betreft), enz.;
- b) cijferanalyses, dit wil zeggen evaluaties van financiële informatie door analyse van plausibele relaties tussen zowel financiële als niet-financiële gegevens¹¹. Voor zover noodzakelijk worden bij cijferanalyses tevens geïdentificeerde fluctuaties of relaties onderzocht die inconsistent zijn met andere relevante informatie of die significant verschillen van de verwachte waarden. Bijvoorbeeld het verband tussen omzet en de oppervlakte van de verkoopruimte of het volume van de verkochte goederen, ongebruikelijke of onverwachte verbanden¹², enz.;
- c) het verwerven van inzicht in de belangrijkste componenten van de interne beheersing;
- d) waarneming en inspectie, bijvoorbeeld de waarneming of inspectie van de activiteiten van de entiteit; van de documentatie (zoals ondernemingsplannen en bedrijfsstrategieën), administratieve vastleggingen en handboeken over de interne beheersing; van de verslagen opgesteld door het management (zoals kwartaalverslagen van het management en tussentijdse financiële overzichten) en de met governance belaste personen (zoals notulen van vergaderingen van de raad van bestuur en van het auditcomité); van de panden en fabrieksinstallaties van de entiteit¹³, enz.

Cela implique trois étapes essentielles :

- l'identification et l'évaluation des risques d'anomalies significatives dans les états financiers ;
- la conception et la mise en œuvre de procédures d'audit, qui répondent aux risques évalués et réduisent les risques d'anomalies significatives dans les états financiers à un niveau faible acceptable ;
- l'émission d'un rapport approprié basé sur les conclusions d'audit.

Le réviseur d'entreprises doit dès lors mettre en œuvre des procédures d'évaluation des risques en vue de lui fournir une base pour l'identification et l'évaluation des risques d'anomalies significatives au niveau des états financiers que celles-ci proviennent d'erreur ou de fraude.

Afin de mettre en évidence des facteurs de risque, le réviseur d'entreprises doit effectuer des procédures telles que¹⁰ :

- a) des demandes d'informations auprès de la direction et des membres du personnel tels que ceux responsables de l'élaboration de l'information financière, le service d'audit interne, le service juridique (pour le respect de la législation et des contrats), le service marketing (pour la stratégie commerciale de l'entité), etc. ;
- b) des procédures analytiques, c'est-à-dire des évaluations d'informations financières faites à partir d'une analyse des rapports plausibles entre des données financières et nonfinancières¹¹. Ces procédures englobent également toute investigation jugée nécessaire des fluctuations ou des rapports relevés qui sont incohérents avec d'autres informations pertinentes ou qui s'écartent de façon importante des valeurs attendues. Par exemple, des rapports entre les ventes et la surface des espaces de ventes ou le volume des marchandises vendue, des ratios inhabituels ou inattendus¹², etc. ;
- c) une prise de connaissance des éléments principaux du contrôle interne ;
- d) l'observation physique et l'inspection, par exemple l'observation physique et l'inspection d'opérations de l'entité, la revue de documents (tels que les *business plans* et les plans stratégiques), d'états comptables, et des manuels de contrôle interne, la lecture des rapports préparés par la direction (tels que les rapports de gestion trimestriels ou les états financiers intermédiaires) et par les personnes constituant le gouvernement d'entreprise (tels que les procès-verbaux des réunions du conseil d'administration, du comité d'audit) ; la visite des locaux et des sites de production de l'entité¹³, etc. ;

¹⁰ ISA 315, "Risico's op een afwijking van materieel belang identificeren en inschatten door inzicht te verwerven in de entiteit en haar omgeving", § 6.

¹¹ ISA 520, "Cijferanalyses", § 4.

¹² ISA 315, § A7 tot A10.

¹³ ISA 315, § A11.

¹⁰ Norme ISA 315, « Identification et évaluation des risques d'anomalies significatives au travers de la connaissance de l'entité et de son environnement », § 6.

¹¹ Norme ISA 520, « Procédures analytiques », § 4.

¹² Norme ISA 315, §§ A7 à A10.

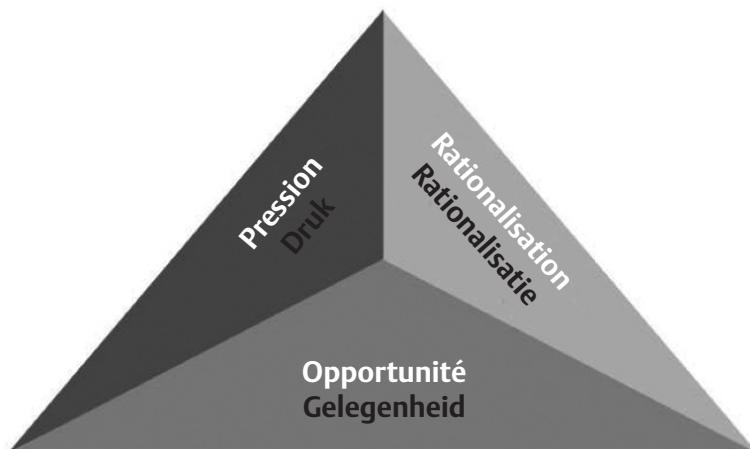
¹³ Norme ISA 315, § A11.

Door het uitvoeren van deze werkzaamheden en het verwerven van inzicht in de entiteit en haar omgeving, met inbegrip van haar interne beheersing, zal de bedrijfsrevisor inzicht verwerven in de entiteit en de houding van het management dat hem in staat zal stellen de aandacht te vestigen op de frauderisicofactoren.

Deze frauderisicofactoren kunnen overeenkomstig de door de ISA's genaamde "fraudedriehoek" als volgt worden ingedeeld¹⁴:

Par la mise en œuvre de ces procédures et la prise de connaissance de l'entité et de son environnement, y compris de son contrôle interne, le réviseur d'entreprises obtiendra une connaissance de l'entité et des attitudes de la direction qui lui permettra de mettre en évidence des facteurs de risques de fraude.

Ces facteurs de risques de fraude qui peuvent être catégorisés selon ce que les normes ISA appellent le « triangle de la fraude »¹⁴:

Druk: de financiële stabiliteit van de entiteit wordt bedreigd door de economische omstandigheden; overmatige druk van het management om aan de doelstellingen te voldoen; de persoonlijke financiële situatie van de leden van het management wordt beïnvloed in functie van de resultaten van de entiteit, enz.

Gelegenheid: de aard van de activiteiten van de entiteit leidt tot talrijke transacties tussen verbonde partijen; de entiteit wordt gecontroleerd door één persoon of gedomineerd door een kleine groep personen of door personen die jaarlijks wijzigen; de interne controlesystemen zijn ineffectief, enz.

Rationalisatie: veelvuldige geschillen tussen het management en de bedrijfsrevisor inzake de administratieve verwerking; het negeren van de implementatie van een adequate interne beheersing, enz.

Om deze frauderisicofactoren te kunnen identificeren is het belangrijk dat de informatie wordt gedeeld binnen het auditteam en dient elk lid van het auditteam een professioneel-kritische instelling aan te nemen ten aanzien van de houdingen en het gedrag van de entiteit.

Na het identificeren van de frauderisicofactoren dient de bedrijfsrevisor deze risicofactoren in te schatten op het niveau van de financiële overzichten en op het niveau van beweringen in verband met de volledigheid (*completeness*), het bestaan (*existence*), de accuratesse (*accuracy*) en de waardering (*valuation*) (cf. *infra* het voorbeeld van het register frauderisico's).

La pression : la stabilité financière de l'entité est affectée par la conjoncture économique, la direction exerce une pression excessive pour atteindre les objectifs, la situation financière personnelle des dirigeants est influencée en fonction du résultat de l'entité, etc.

L'opportunité : la nature des activités de l'entité fait qu'il existe de nombreuses transactions entre parties liées, l'entité est contrôlée par une personne ou dominée par un petit groupe de personnes ou par des personnes différentes chaque année, les systèmes de contrôle interne sont inadéquats, etc.

La rationalisation : désaccord fréquent entre la direction et le réviseur d'entreprises sur le traitement comptable ; désintérêt pour la mise en place du contrôle interne adéquat, etc.

Pour identifier ces facteurs de risque de fraude, il est important de partager les informations au sein de l'équipe d'audit et chaque membre de l'équipe d'audit doit faire preuve d'esprit critique sur les attitudes et le comportement de l'entité.

Lorsque que les facteurs de risque de fraude sont identifiés, le réviseur d'entreprises doit procéder à l'évaluation de ces facteurs de risque au niveau des états financiers et au niveau des assertions d'exhaustivité (*completeness*), d'existence (*existence*), d'exactitude (*accuracy*) et de valorisation (*valuation*) (cf. ci-dessous l'exemple de registre des risques de fraude).

14 *Guide to Using International Standards on Auditing in the Audits of Small and Medium-sized Entities*, op.cit., p. 140.

14 *Guide to Using International Standards on Auditing in the Audits of Small and Medium-sized Entities*, op.cit., p. 140.

Dit inschattingsproces houdt in dat voor elk geïdentificeerd risico de volgende elementen worden bepaald¹⁵:

- de waarschijnlijkheid dat het risico zich zal voordoen: deze waarschijnlijkheid kan worden gekwalificeerd als hoog, middelmatig of zwak of worden geëvalueerd aan de hand van de toegekennung van een cijferscore gaande van bijvoorbeeld 1 tot 5. Hoe hoger de score, hoe hoger de kans dat het risico zich kan voordoen;
- de financiële impact van het voorkomen van het risico: deze impact kan hetzij worden geëvalueerd in functie van een vooraf bepaald bedrag zijnde een afwijking van materieel belang voor de bedrijfsrevisor, hetzij worden gekwalificeerd als hoog, middelmatig of zwak of worden geëvalueerd aan de hand van de toegekennung van een cijferscore, gaande van bijvoorbeeld 1 tot 5.

De cijferscores met betrekking tot de waarschijnlijkheid en de impact kunnen worden vermenigvuldigd om een totale of gecombineerde score te geven. Teneinde het onderkennen van risico's van materieel belang te vergemakkelijken en zich ervan te vergewissen dat hij voldoende doelgerichte controlewerkzaamheden uitvoert, kan de bedrijfsrevisor een "register frauderisico's" hanteren. Dit register heeft ook als voordeel dat de risico's en de door de bedrijfsrevisor uitgevoerde risico-inschatting kunnen worden gedocumenteerd¹⁶.

De ISA's hechten veel belang aan frauderisico's. De bedrijfsrevisor dient derhalve de interne beheersingmaatregelen te onderzoeken die door de entiteit werden geïmplementeerd om deze frauderisico's te verkleinen. Indien de vennootschap geen maatregelen heeft geïmplementeerd om deze risico's te verkleinen, is er sprake van een betekenisvolle tekortkoming in de interne beheersing die door de bedrijfsrevisor zal worden meegegedeeld aan het management en, in voorkomend geval, aan het bestuursorgaan en/of aan het auditcomité¹⁷.

2 – Het opzetten en uitvoeren van verdere controlewerkzaamheden

Wanneer de bedrijfsrevisor risico's op een afwijking van materieel belang die het gevolg is van fraude of een fout heeft geïdentificeerd en ingeschat, moet hij verdere controlewerkzaamheden bepalen en uitvoeren om in te spelen op de risico's dat het management de interne beheersingmaatregelen doorbreekt¹⁸.

Cette évaluation consiste à déterminer pour chaque risque identifié¹⁵ :

- la probabilité de survenance du risque : cette probabilité peut être évaluée simplement comme élevée, moyenne ou faible ou par l'attribution d'un score numérique, allant, par exemple, de 1 à 5. Plus le score est élevé, plus il est probable que le risque puisse se produire ;
- l'impact financier de la survenance du risque : soit cet impact est évalué en fonction d'un montant pré-déterminé qui consisterait en une anomalie significative pour le réviseur d'entreprises, soit cet impact est évalué comme élevé, moyen ou faible ou par l'attribution d'un score numérique, allant, par exemple, de 1 à 5 ;

Les scores numériques de la probabilité et de l'impact peuvent être multipliés pour donner un score global ou combiné. Afin de faciliter l'identification des risques significatifs et de s'assurer qu'il mette en œuvre des procédures d'audit adéquates et suffisantes, le réviseur d'entreprises peut utiliser un « registre des risques de fraude ». Ce registre a également l'avantage de permettre de documenter les risques et l'évaluation que le réviseur d'entreprises a effectuée¹⁶.

Le risque de fraude est considéré comme important par les normes ISA. En conséquence, le réviseur d'entreprises doit examiner les contrôles internes mis en place par l'entité pour réduire ces risques de fraude. Si la société n'a pas mis en place des mesures pour réduire ces risques, il s'agira d'une faiblesse significative dans le contrôle interne que le réviseur d'entreprises communiquera à la direction et, le cas échéant, à l'organe de gestion et/ou au comité d'audit¹⁷.

2 – Conception et mise en œuvre de procédures d'audit complémentaires

Lorsque le réviseur d'entreprises a identifié et évalué des risques d'anomalies significatives provenant de fraude ou d'erreur, il doit définir et mettre en œuvre des procédures d'audit complémentaires pour répondre aux risques que la direction passe outre les contrôles internes en place¹⁸.

15 ISA 315 en *Guide to Using International Standards on Auditing in the Audits of Small and Medium-sized Entities*, op.cit., p. 147.

16 Dit voorbeeld van een register frauderisico's werd uitgewerkt door het ICCI, Informatiecentrum voor het Bedrijfsrevisoraat en is beschikbaar in Word-formaat via de volgende link: www.icci.be/nl/publicaties/downloads/Pages//isa-checklists-en-templates.aspx.

17 Cf. ISA 240, § 19 en 20. ISA 265, "Meedelen van tekortkomingen in de interne beheersing aan de met governance belaste personen en het management", § A7.

18 ISA 240, § 30 en ISA 330 "Inspelen door de auditor op ingeschatte risico's" en aanbeveling van het IBR, § 4.5.

15 Norme ISA 315 et Guide pour l'utilisation des Normes Internationales d'Audit dans l'Audit des Petites et Moyennes Entreprises, op.cit., p. 147.

16 Cet exemple de registre des risques de fraude a été développé par l'ICCI, Centre d'Information du Réviseur d'Entreprises, et est disponible en format Word sous le lien suivant : www.icci.be/fr/publicaties/downloads/Pages/listesdecontrole-matrices.aspx.

17 Voir Norme ISA 240, §§ 19-20. Norme ISA 265, "Communication des déficiences dans le contrôle interne aux personnes constituant le gouvernement d'entreprise", § A7.

18 Norme ISA 240, § 30 et norme ISA 330 « Réponse de l'auditeur aux risques évalués » et recommandation IRE, § 4.5.

Deze werkzaamheden zijn gericht op het toetsen of de in het grootboek vastgelegde journaalposten aanvaardbaar zijn, het beoordelen van de schattingen op tendenties en het onderzoeken van de significante transacties die buiten het kader van de normale bedrijfsvoering van de entiteit vallen of van de transacties tussen verbonden partijen tegen klaarblijkelijk abnormale of onevenwichtige voorwaarden met het oog op het identificeren van frauduleuze financiële verslaggeving of van een oneigenlijke toe-eigening van activa¹⁹.

Indien de bedrijfsrevisor een afwijking ontdekt, dient hij te beoordelen of een dergelijke afwijking een aanwijzing voor fraude kan zijn. Als een dergelijke aanwijzing bestaat, dient hij de mogelijke impact van deze afwijking op de bevestigingen van de leiding van de entiteit te beoordelen.

Indien de bedrijfsrevisor vaststelt dat de afwijking het gevolg is van een fraude waarbij het management betrokken is, dient hij zijn risicoanalyse te herzien en te beoordelen in welke mate deze fraude kan wijzen op de mogelijkheid van samenspanning tussen werknemers, leiding en derden teneinde te bepalen of hij kan vertrouwen op controle-informatie die hij heeft verzameld in het kader van de uitvoering van zijn controlewerkzaamheden²⁰.

3 – Gevolgen voor het oordeel over het getrouw beeld van de financiële overzichten

De bedrijfsrevisor baseert zijn conclusie over het getrouw beeld van de financiële overzichten op het resultaat van zijn controlewerkzaamheden.

Indien de bedrijfsrevisor in het kader van zijn controlewerkzaamheden een (al dan niet betekenisvolle) fraude heeft geïdentificeerd, dient hij dit aan de leiding mee te delen en hem te verzoeken om hieraan een einde te stellen (tenzij dit op grond van wetgeving verboden is)²¹.

Ofwel is de bedrijfsrevisor van oordeel dat de fraude geen betekenisvolle invloed op de financiële overzichten heeft en:

- a) zet het management de niet betekenisvolle fraude recht: in dit geval kan de bedrijfsrevisor van oordeel zijn dat de financiële overzichten vrij zijn van een afwijking van materieel belang en een goedkeurend oordeel tot uitdrukking brengen. In voorkomend geval zal hij het tweede deel van zijn verslag aanpassen indien deze geïdentificeerde fraude gevolgen heeft op de naleving van de boekhoudwetgeving en/of het vennootschapsrecht²²;

Ces procédures sont destinées à tester le caractère approprié des écritures comptables, rechercher le caractère biaisé des estimations comptables et examiner les transactions significatives qui n'entrent pas dans le cadre habituel des activités de l'entité ou des transactions entre parties liées à des conditions manifestement anormales ou déséquilibrées afin d'identifier des informations financières mensongères ou un détournement d'actif¹⁹.

Si le réviseur d'entreprises relève une anomalie, il doit apprécier si celle-ci constitue une fraude. Si tel est le cas, il devra considérer l'impact que cette anomalie peut avoir sur les déclarations de la direction.

Si le réviseur d'entreprises constate que l'anomalie est le résultat d'une fraude dans laquelle la direction est impliquée, il devra revoir son analyse des risques et considérer dans quelle mesure cette fraude peut indiquer une possible collusion impliquant des employés, la direction ou des tiers afin de déterminer s'il peut se fier aux éléments probants qu'il a recueillis à la suite de la réalisation de ses procédures d'audit²⁰.

3 – Conséquences pour l'opinion sur l'image fidèle des états financiers

Le réviseur d'entreprises se base sur le résultat de ses procédures d'audit pour conclure sur l'image fidèle des états financiers.

Si le réviseur d'entreprises a identifié une fraude (qu'elle soit ou non significative) à la suite de ses procédures d'audit, il doit en informer la direction et lui demander de la corriger (sauf si la loi ne le lui permet pas)²¹.

Soit le réviseur considère que la fraude n'a pas d'effet significatif sur les états financiers et :

- a) la direction corrige la fraude non significative : le réviseur peut estimer, dans ce cas, que les états financiers sont exempts d'anomalies significatives, et exprimer une opinion sans réserve. Le cas échéant, il adaptera la seconde partie de son rapport si cette fraude identifiée a des conséquences concernant le respect de la législation comptable et/ou du droit des sociétés²² ;

19 ISA 240, § 32-33.

20 ISA 240, § 36-37 en Aanbeveling van het IFR, *op.cit.*, § 4.5.5.

21 Cf. Interne meldingsrol. ISA 450, § 8.

22 ISA 450, "Evaluatie van tijdens de controle geïdentificeerde afwijkingen", § 8 en ISA 700, "Het vormen van een oordeel en het rapporteren over financiële overzichten", § 16 en aanbeveling IFR, § 5.2.6.

19 Norme ISA 240, §§ 32-33.

20 Norme ISA 240, §§ 36-37 et recommandation IRE, *op.cit.*, § 4.5.5.

21 Cf. Rôle de révélation interne. Norme ISA 450, § 8.

22 Norme ISA 450, « Evaluation des anomalies relevées au cours de l'audit », § 8 et norme ISA 700, « Fondement de l'opinion et rapport d'audit sur les états financiers », § 16 et recommandation IRE, § 5.2.6.

- b) weigert het management om de niet betekenisvolle fraude te corrigeren: de bedrijfsrevisor dient inzicht te verwerven in de redenen van het management om de correcties niet uit te voeren en dient hij met dat inzicht rekening te houden bij het evalueren of de financiële overzichten vrij zijn van afwijkingen van materieel belang²³. Deze weigering kan een aanwijzing zijn voor de bedrijfsrevisor dat de oordelen van het management over boekhoudkundige verwerking partijdig zijn en kan tot gevolg hebben dat de bedrijfsrevisor de materialiteit dient te herzien²⁴ en in overweging te nemen dat de oorspronkelijke niet betekenisvolle fraude resulteert in een betekenisvolle fraude na uitvoering van de controlewerkzaamheden²⁵. De bedrijfsrevisor zal het tweede deel van zijn verslag aanpassen aangezien deze geïdentificeerde fraude de niet-naleving van de boekhoudwetgeving en/of het vennootschapsrecht tot gevolg heeft²⁶.

Ofwel is de bedrijfsrevisor van oordeel dat de fraude een betekenisvolle invloed op de financiële overzichten heeft en:

- a) zet het management deze fraude recht en verwerkt het alle betekenisvolle gevolgen van de fraude op een gepaste wijze in de boekhouding teneinde deze te corrigeren: in dit geval kan de bedrijfsrevisor van oordeel zijn dat de financiële overzichten vrij zijn van een afwijking van materieel belang en een goedkeurend oordeel tot uitdrukking brengen. In voorkomend geval zal hij het tweede deel van zijn verslag aanpassen indien deze geïdentificeerde fraude gevolgen heeft voor de naleving van de boekhoudwetgeving en/of het vennootschapsrecht²⁷;
- b) weigert het management om de fraude te corrigeren of is de door het management aangebrachte correctie niet gepast of is de bedrijfsrevisor niet in staat voldoende en geschikte controle-informatie te verkrijgen om te concluderen dat de financiële overzichten als geheel geen afwijking van materieel belang bevatten²⁸: in dit geval dient de bedrijfsrevisor volgens zijn professionele oordeelsvorming de gevolgen van deze situaties op het tot uitdrukking brengen van een oordeel te bepalen²⁹. De bedrijfsrevisor zal het tweede deel van zijn verslag aanpassen aangezien deze situatie gevolgen heeft voor de naleving van de boekhoudwetgeving en/of het vennootschapsrecht³⁰.

- b) la direction refuse de corriger la fraude non significative : le réviseur doit s'informer des motifs de la direction et doit les prendre en compte lorsqu'il évalue si les états financiers sont exempts d'anomalies significatives²³.

Ce refus peut être une indication pour le réviseur que les jugements de la direction en matière de traitement comptable sont biaisés et peut avoir comme conséquence que le réviseur soit amené à modifier le seuil de signification²⁴, et à considérer que la fraude non significative au départ, résulte en une fraude significative après la réalisation des procédures d'audit²⁵.

Le réviseur adaptera la seconde partie de son rapport puisque cette fraude identifiée entraîne un non-respect de la législation comptable et/ou du droit des sociétés²⁶.

Soit le réviseur considère que la fraude a un effet significatif sur les états financiers et :

- a) la direction corrige cette fraude et donne un traitement comptable approprié pour corriger toutes les conséquences significatives de cette fraude : le réviseur peut estimer, dans ce cas, que les états financiers sont exempts d'anomalies significatives, et exprimer une opinion sans réserve. Le cas échéant, il adaptera la seconde partie de son rapport si cette fraude identifiée à des conséquences concernant le respect de la législation comptable et/ou du droit des sociétés²⁷;
- b) la direction refuse de corriger la fraude, ou la correction apportée par la direction n'est pas appropriée ou le réviseur d'entreprises n'est pas en mesure de recueillir des éléments probants suffisants et appropriés pour conclure que les états financiers pris dans leur ensemble ne comportent pas d'anomalies significatives²⁸ : il devra déterminer selon son jugement professionnel, les conséquences de ces situations sur son opinion²⁹. Le réviseur adaptera la seconde partie de son rapport puisque cette situation à des conséquences sur le respect de la législation comptable et/ou du droit des sociétés³⁰.

23 ISA 450, § 9 en Aanbeveling van het IBR, *op.cit.*, § 5.2.4.

24 ISA 320, "Materialiteit bij de planning en uitvoering van een controle", § 12.

25 ISA 450, § A 10.

26 ISA 450, § 8 en ISA 700, § 16.

27 ISA 450, § 8 en ISA 700, § 16 en aanbeveling van het IBR, § 5.2.6.

28 ISA 705 "Aanpassingen van het oordeel in de controleverklaring van de onafhankelijke auditor"; Algemene controlesnormen en aanbeveling van het IBR, § 5.2.2., 5.2.4. en 5.2.5.

29 Cf. Rol met betrekking tot de externe melding.

30 ISA 450, § 8 en ISA 700, § 16 en aanbeveling van het IBR, § 5.2.5.

23 Norme ISA 450, § 9 et recommandation IRE, *op.cit.*, § 5.2.4.

24 Norme ISA 320, « Caractère significatif en matière de planification et de réalisation d'un audit », § 12.

25 Norme ISA 450, § A10.

26 Norme ISA 450, § 8 et norme ISA 700, § 16.

27 Norme ISA 450, § 8 et norme ISA 700, § 16 et recommandation IRE, § 5.2.6.

28 Norme ISA 705 « Modification apportée à l'opinion de l'auditeur indépendant formulée dans le rapport de l'auditeur indépendant » ; Normes générales de révision et recommandation IRE, § 5.2.2., 5.2.4. et 5.2.5.

29 Cf. Rôle de révélation externe.

30 Norme ISA 450, § 8 et norme ISA 700, § 16 et recommandation IRE, § 5.2.5.

De onderstaande tabel geeft de mogelijke gevolgen weer voor het soort oordeel dat tot uitdrukking wordt gebracht:

Aard van de omstandigheden die tot het aangepast oordeel leiden	De oordeelsvorming van de bedrijfsrevisor over de impact op de financiële overzichten	
	Impact van materieel belang	Impact met dienstaande invloed
De financiële overzichten bevatten een afwijking van materieel belang die het gevolg is van fraude (die niet werd gecorrigeerd met gepaste correctie)	Oordeel met beperking	Afwezend oordeel
Onmogelijkheid om volledige en gedetailleerde controle-informatie te verkrijgen om te bepalen of de financiële overzichten van zijn van een afwijking van materieel belang die het gevolg is van fraude	Oordeel met beperking	Oordeelonthouding

In uitzonderlijke omstandigheden kan de bedrijfsrevisor ertoe worden gebracht om de voortzetting van zijn opdracht in twijfel te trekken.

In uitzonderlijke omstandigheden kan de bedrijfsrevisor ertoe gebracht worden om de voortzetting van zijn opdracht in twijfel te trekken. Deze omstandigheden kunnen zich bijvoorbeeld voordoen wanneer de bedrijfsrevisor een fraude heeft opgespoord, deze aan het management heeft meegedeeld en de entiteit weigert om passende actie te ondernemen om in te spelen op de fraude of deze te beteugelen of wanneer de bedrijfsrevisor ernstige twijfels heeft over de integriteit van het management.

In dit geval kan de bedrijfsrevisor ertoe gebracht worden om ontslag te nemen overeenkomstig de bepalingen van artikel 135, § 1, tweede lid van het Wetboek van vennootschappen, dit wil zeggen enkel ter algemene vergadering en nadat hij deze schriftelijk heeft ingelicht over de beweegredenen van zijn ontslag. Daarnaast moet hij ook de Hoge Raad voor de Economische Beroepen (HREB) in kennis stellen van de redenen van zijn ontslag. De HREB moet deze informatie dan binnen een maand bezorgen aan de andere organen die deel uitmaken van het Belgisch systeem van publiek toezicht: de Minister die bevoegd is voor Economie, de Procureur-generaal, de Kamer van verwijzing en instaatstelling, het Advies- en controlecomité op de onafhankelijkheid van de commissaris en de tuchtinstanties (de Tuchtcommissie en de Commissie van Beroep van het Instituut van de Bedrijfsrevisoren).

Het is belangrijk dat de bedrijfsrevisor die wordt verzocht om de ontslagenemende bedrijfsrevisor op te volgen, de beweegredenen van dit ontslag onderzoekt.

C. Rol inzake meldingen van fraudes

Wanneer de bedrijfsrevisor, in het kader van zijn controleopdracht, een fraude vaststelt, dient hij de volgende meldingsverplichtingen na te leven³¹:

- Interne meldingsverplichting: wanneer hij het bestaan vermoedt van een fraude, dient de bedrijfsrevisor het bestaan van dit vermoeden, waarvoor hij verantwoordelijk is, tijdig mee te delen aan het management³² en deze laatste te verzoeken om deze fraude recht te zetten en zal hij, in functie van het antwoord van het management, ertoe kunnen worden gebracht om de voortzetting van zijn opdracht te evalueren (cf. punt B.3);

Le schéma ci-dessous illustre les conséquences possibles sur l'opinion :

Nature des circonstances qui entraînent une opinion modifiée	Jugement du réviseur d'entreprises sur l'impact sur les états financiers	
Impact significatif	Impact diffus	
Etats financiers contiennent une fraude(anomalie significative) provenant de fraude (non corrrigée/correction non appropriée)	Opinion avec réserve	Opinion négative
Impossibilité de recueillir des éléments probants suffisants et appropriés pour déterminer que les états financiers sont exempts d'anomalies significatives provenant de fraude	Opinion avec réserve	Déclaration d'abstention

Dans des circonstances exceptionnelles, le réviseur d'entreprises peut être amené à remettre en cause la poursuite de sa mission. Ces situations peuvent, par exemple, se rencontrer lorsque le réviseur d'entreprises a détecté une fraude, l'a communiquée à la direction et l'entité refuse de prendre les mesures appropriées pour remédier à la fraude ou la réprimer, ou lorsque le réviseur d'entreprises a un doute sérieux sur l'intégrité de la direction.

Dans ce cas, le réviseur d'entreprises peut être amené à démissionner dans le respect de l'article 135, § 1er, alinéa 2 du Code des sociétés, c'est-à-dire lors d'une assemblée générale et après lui avoir fait rapport par écrit sur les raisons de sa démission. En outre, il doit également informer le Conseil supérieur des Professions économiques (CSPE) sur les motifs de sa démission. Le CSPE est alors chargé de transmettre, dans le mois, cette information aux autres organes de supervision publique belge : le Ministre en charge de l'Economie, le Procureur général, la Chambre de renvoi et de mise en état, le Comité d'avis et de contrôle de l'indépendance du commissaire et les instances disciplinaires (Commission de discipline et la Commission d'appel de l'Institut des Réviseurs d'Entreprises).

Il est important que le réviseur d'entreprises à qui il est demandé de succéder au réviseur d'entreprises démissionnaire, examine les motifs de cette démission.

C. Rôle de révélation des fraudes

Lorsque dans le cadre de son audit, le réviseur d'entreprises constate une fraude, il est tenu aux obligations de révélation suivantes³¹ :

- Internes : lorsqu'il suspecte l'existence d'une fraude, le réviseur d'entreprises devra sans délai communiquer à la direction l'existence de cette fraude, qui relève en fait de leur responsabilité³², et demander à la direction de corriger cette fraude ; en fonction de la réponse de la direction, le réviseur d'entreprises pourrait être amené à évaluer la poursuite de sa mission (voir point B.3) ;

31 Cf. Aanbeveling IBR, *op.cit.*, § 5.1. en 5.2., p. 599-600.

31 Cf. Recommandation IRE, *op.cit.*, §§ 5.1. et 5.2., p. 599-600.

b) Externe meldingsverplichting: in zijn verslag aan de algemene vergadering vermeldt de bedrijfsrevisor in het bijzonder of de boekhouding werd gevoerd overeenkomstig het boekhoudrecht en of hij geen kennis had van verrichtingen gedaan of beslissingen genomen met overtreding van de statuten of het Wetboek van vennootschappen. Deze vermelding kan echter worden weggeleten wanneer de melding van de overtreding aan de vennootschap onverantwoorde schade kan berokkenen³³;

c) Meldingsverplichtingen in het kader van de wet inzake het anti-witwassen en de financiering van terrorisme³⁴: de bedrijfsrevisor dient strenge verplichtingen met betrekking tot de strijd tegen het witwassen van geld en de financiering van terrorisme na te leven. Zonder dieper op dit onderwerp in te gaan, kan worden opgemerkt dat de bedrijfsrevisor onderworpen is aan twee soorten verplichtingen:

- de verplichting tot cliëntidentificatie en -verificatie;
- de verplichting tot bestendige waakzaamheid.

Wanneer de bedrijfsrevisor bij de uitvoering van deze twee verplichtingen ertoe wordt gebracht feiten of verrichtingen vast te stellen die kunnen resulteren in een strafrechtelijk misdrijf omschreven als witwassen van geld of financiering van terrorisme (artikel 505 Strafwetboek), moet hij de Cel voor Financiële Informatieverwerking (CFI) daarvan onmiddellijk (of via de interne toezichthouder (*compliance officer*) van het auditkantoor) schriftelijk of elektronisch op de hoogte brengen³⁵.

Bedrijfsrevisoren die vermoeden dat een feit of een verrichting verband kan houden met witwassen van geld afkomstig uit ernstige en georganiseerde fiscale fraude waarbij bijzonder ingewikkelde mechanismen of procedés van internationale omvang worden aangewend, dienen dit ook schriftelijk of elektronisch te melden aan de CFI, inclusief van zodra zij minstens één van de 13 indicatoren opsporen zoals vastgelegd bij koninklijk besluit van 3 juni 2007³⁶;

d) Medewerking aan de prudentiële controle: wanneer de bedrijfsrevisor een controle uitvoert in een sector die het voorwerp uitmaakt van een bijzondere controlewet, bijvoorbeeld

32 Dit volgt voort uit een wettelijke verplichting voorgeschreven door artikel 140, tweede lid van het Wetboek van vennootschappen, en uit ISA 240, § 40. Cf. ook punt B.3.

33 Bijvoorbeeld wanneer gepaste corrigerende maatregelen werden getroffen, cf. art. 144, 8° W. Venn.

34 Wet van 11 januari 1993 tot voorkoming van het gebruik van het financiële stelsel voor het witwassen van geld en de financiering van terrorisme (zoals gewijzigd op 22 april 1994, 24 maart 1995, 28 december 1999, 20 juli 2000 en 21 september 2004, 15 december 2005 en 1 mei 2006 en de wetten van 11 juli 1994, 7 april 1995, 10 augustus 1998, 22 april 1999, 4 en 7 mei 1999, 3 mei 2002 en 10 en 18 januari 2010).

35 Cf. artikel 26, § 1 van de wet van 11 januari 1993 tot voorkoming van het gebruik van het financiële stelsel voor het witwassen van geld en de financiering van terrorisme.

b) Externes : dans son rapport à l'assemblée générale, le réviseur d'entreprises indique spécialement si la comptabilité a été tenue conformément au droit comptable et s'il n'a pas eu connaissance d'opérations conclues ou de décisions prises en violation des statuts ou du Code des sociétés. Toutefois, cette dernière mention peut être omise lorsque la révélation de l'infraction est susceptible de causer à la société un préjudice injustifié³³ ;

c) Obligations de révélation dans le cadre de la loi sur l'anti-blanchiment et le financement du terrorisme³⁴ : le réviseur d'entreprises doit respecter des obligations strictes relatives à la lutte contre le blanchiment d'argent et le financement du terrorisme. Sans approfondir le sujet, le réviseur d'entreprises est soumis à deux types d'obligation :

- obligation d'identification et de vérification du client ;
- obligation de vigilance constante.

Dans l'exercice de ces deux obligations, il peut être amené à constater des faits ou des opérations qui peuvent résulter en une infraction pénale qualifiée de blanchiment de capitaux ou de financement de terrorisme (article 505 du Code pénal). Dans ce cas, il est tenu d'en informer immédiatement (ou via le *compliance officer* du cabinet d'audit) la Cellule de traitement des informations financières (CTIF), par écrit ou par voie électronique³⁵.

Les réviseurs d'entreprises sont également tenus d'informer la CTIF par écrit ou par voie électronique lorsqu'ils soupçonnent qu'un fait ou une opération est susceptible d'être lié au blanchiment de capitaux provenant de la fraude fiscale grave et organisée qui met en œuvre des mécanismes complexes ou qui use de procédés à dimension internationale, y compris lorsqu'ils détectent au moins un des 13 indicateurs déterminés par l'arrêté royal du 3 juin 2007³⁶;

d) Collaboration au contrôle prudentiel : lorsque le réviseur d'entreprises réalise un audit dans un secteur faisant l'objet d'une loi spécifique de contrôle, par exemple les établissements

32 Ceci résulte d'une obligation légale prescrite par l'article 140, al. 2, du Code des sociétés et de la norme ISA 240, § 40. Voir aussi B.3.

33 Par exemple quand des mesures correctives appropriées ont été prises, cf. art. 144, 8° C. Soc.

34 Loi du 11 janvier 1993 relative à la prévention de l'utilisation du système financier aux fins du blanchiment de capitaux et du financement du terrorisme (telle qu'amendée les 22 avril 1994, 24 mars 1995, 28 décembre 1999, 20 juillet 2000 et 21 septembre 2004, 15 décembre 2005 et 1er mai 2006 et les lois des 11 juillet 1994, 7 avril 1995, 10 août 1998, 22 avril 1999, 4 et 7 mai 1999, 3 mai 2002 et 10 et 18 janvier 2010).

35 Cf. l'article 26, § 1er de la loi du 11 janvier 1993 relative à la prévention de l'utilisation du système financier aux fins du blanchiment de capitaux et du financement du terrorisme.

Dans des circonstances exceptionnelles, le réviseur d'entreprises peut être amené à remettre en cause la poursuite de sa mission.

voor kredietinstellingen, verzekeringsondernemingen, ziekenfondsen en landsbonden van ziekenfondsen, moet verwezen worden naar de controlewet. De bijzondere bepalingen in de controlewet leggen de medewerking op aan prudentiële controle door aan het publiek controleorgaan (bijv. de FSMA, de NBB of de Controledienst voor de Ziekenfondsen) verslag uit te brengen van de controle van beslissingen of feiten die een schending uitmaken van het Wetboek van vennootschappen, statuten, de controlewet en besluiten of reglementen ter uitvoering hiervan³⁷.

Conclusie

Uit hetgeen voorafgaat volgt dat de bedrijfsrevisor in het kader van zijn taak ten aanzien van fraude wordt geconfronteerd met subtiliteit, complexiteit en subjectiviteit. Zijn werkzaamheden zijn afhankelijk van zowel de situatie van de entiteit, de opvatting van het management, als van de strikte wettelijke verplichtingen en de beroepsnormen die trachten alle omstandigheden zo goed mogelijk te omkaderen, in de wetenschap dat niet alle omstandigheden kunnen worden voorzien.

De huidige economische omstandigheden, samen met de verwachtingen van de belanghebbenden en de complexiteit en subjectiviteit eigen aan kritische schattingen, vereisen van de bedrijfsrevisor dat hij op kritische wijze de frauderisico's evalueert en controlewerkzaamheden uitvoert die op adequate wijze op deze risico's inspelen.

Afgezien van de uitgevoerde controlewerkzaamheden kan het frauderisico, in het kader van een controle van financiële overzichten, slechts op adequate wijze worden weergegeven door een bewustwording van de mogelijkheid dat een fraudegeval kan bestaan ondanks de vroegere ervaring van de bedrijfsrevisor met de entiteit en door gedurende de gehele controle een professioneel-kritische instelling te handhaven. In voorkomend geval, en in uitzonderlijke omstandigheden, kan het opsporen van een fraudegeval de bedrijfsrevisor ertoe brengen ontslag te nemen.

de crédit, les entreprises d'assurances, les mutualités et unions nationales de mutualité, il y a lieu de se référer aux dispositions particulières de la loi concernée qui l'obligent à collaborer au contrôle prudentiel en rapportant à l'organe public de contrôle (p. ex. la FSMA, la BNB ou l'Office de Contrôle des Mutualités) des décisions ou des faits qui constituaient des violations du Code des sociétés, des statuts, de la loi de contrôle et des arrêtés ou règlements pris pour sa bonne exécution³⁷.

Conclusion

Il ressort de ce qui précède que le rôle du réviseur d'entreprises en matière de fraude est fait de subtilité, de complexité et de subjectivité. Son travail est à la fois tributaire de la situation de l'entité, de la disposition de la direction, des obligations légales strictes et de normes professionnelles qui essaient d'encadrer au toutes les circonstances, tout en sachant que mieux les circonstances ne peuvent être anticipées.

Les conditions économiques actuelles combinées aux attentes des parties prenantes et à la complexité et à la subjectivité inhérentes aux estimations comptables critiques, requièrent que le réviseur d'entreprises évalue de manière critique les risques de fraude et mette en œuvre des procédures d'audit qui répondent de manière adéquate à ces risques.

Au-delà des procédures d'audit mises en œuvre, le risque de fraude dans le cadre d'un audit d'états financiers ne peut être appréhendé de manière adéquate que par une prise de conscience de la possibilité qu'une fraude puisse exister en dépit de l'expérience passée que le réviseur d'entreprises a de l'entité et en faisant preuve d'esprit critique tout au long de l'audit. Le cas échéant, et dans des circonstances exceptionnelles, la détection d'une fraude peut amener le réviseur d'entreprises à démissionner.

36 Deze indicatoren worden beschouwd als een bijkomend hulpmiddel om ernstige en georganiseerde fiscale fraude op te sporen. Ingeval een daadwerkelijk vermoeden bestaat dat er geld wordt witgewassen voortkomend uit ernstige en georganiseerde fiscale fraude moet dit ter kennis worden gebracht van de CFI. Het feit dat één van deze indicatoren voorkomt volstaat niet om automatisch aanleiding te geven tot een melding aan de CFI. Dit werd uitdrukkelijk bevestigd door het Grondwettelijk Hof in haar Arrest nr. 102 van 10 juli 2008. Cf. artikel 28 van de wet van 11 januari 1993 en koninklijk besluit van 3 juni 2007 tot uitvoering van artikel 14^{quinquies} (thans artikel 28 op grond van de wet van 18 januari 2010) van de wet van 11 januari 1993 tot voorkoming van het gebruik van het financiële stelsel voor het witwassen van geld en de financiering van terrorisme, BS 13 juni 2007.

37 ISA 240, § 43; Aanbeveling van het IBR, *op.cit.*, Afdeling 6, p. 604.

36 Ces indicateurs sont considérés comme des instruments complémentaires pour détecter une fraude fiscale grave et organisée, qui n'entraînera donc l'obligation d'information de la CTIF que s'il existe effectivement une présomption de blanchiment de capitaux provenant de la fraude fiscale grave et organisée. La présence d'un des indicateurs ne suffit pas à générer automatiquement les obligations d'information à la CTIF. Ceci a été explicitement confirmé par la Cour Constitutionnelle dans son arrêt n° 102 du 10 juillet 2008. Cf. article 28 de la loi du 11 janvier 1993 et arrêté royal du 3 juin 2007 portant exécution de l'article 14^{quinquies} (devenu article 28 en vertu de la loi du 18 janvier 2010) de la loi du 11 janvier 1993 relative à la prévention de l'utilisation du système financier aux fins du blanchiment de capitaux et du financement du terrorisme, MB, 13 juin 2007.

37 Norme ISA 240, § 43 ; Recommandation IRE, *op.cit.*, section 6, p.604.

De beroepsnormen de ISA's of de aanbeveling van het IBR schetsen de verantwoordelijkheid van de bedrijfsrevisor inzake fraude maar de draagwijdte hiervan blijft miskend en wordt niet altijd correct begrepen door de gebruikers van financiële overzichten. Het overbruggen van deze verwachtingskloof blijft een belangrijke actuele uitdaging voor het beroep.

Les normes professionnelles ISA ou la recommandation IRE balisent la responsabilité du réviseur en matière de fraude mais la portée de celle-ci reste méconnue et mal comprise par les utilisateurs des états financiers. Combler cet « *expectation gap* » reste un défi actuel important pour la profession.

Summary

The objective of this paper is to give readers enough clues for a greater understanding of the role of the registered auditor in the context of the fight against fraud and unlawful acts. The role of the registered auditor is often misunderstood, in particular when an affair reveals a case of fraud or unlawful act committed by an entity, that the registered auditor would not have communicated to the General Assembly and third parties through his public report in such cases the shareholders, and the public at large, often have an incorrect or partially incorrect view of the assignment of the registered auditor. This is commonly referred to as the expectation gap.

This paper will not discuss the consequences of this assignment in terms of the responsibility of the registered auditor. To this end, the authors of this paper refer to the existing legal doctrine on the subject^{*}.

It should first be recalled that the primary responsibility for the prevention and detection of fraud is assumed by the Board of Directors or by the managers of a company or of any other audited entity, in other words, by those charged with governance. In effect, they are in charge of the company's risk management and of the implementation of an internal control system that is adapted to the nature and scope of the business activities, in accordance with the relevant legal provisions.

In parallel, the main role of the registered auditor regarding his audit assignment is to express an opinion on whether the financial statements give a true and fair view. In the context of this assignment, the registered auditor nonetheless contributes to reducing the risk of fraud within the entities audited by him, including the public interest entities.

In fact, when he detects a risk of accounting fraud and the company refuses to address it or when he detects unlawful acts for which the company refused to take corrective measures, the registered auditor shall take appropriate action in the circumstances and, in particular, take account of this when preparing his report to the General Assembly.

Besides, the registered auditor shall comply with the internal (including in particular the Audit Committee disclosure) and external disclosure requirements (including the disclosure to a public authority such as the Belgian Financial Intelligence Processing Unit, CTIF/CFI) competent for antilaundering and financing of terrorism. He has also access to all information required to successfully accomplish his assignment.

* See among others, P.-A. FORIERS and M. VON KUELGEN, "La responsabilité civile des réviseurs et des experts-comptables", *Revue de droit de l'U.L.B.*, 1992, p. 11 and following; P. KILESTE and M. CALUWAERTS, "La responsabilité du réviseur d'entreprises, notamment en cas de fraude", in *La révision des comptes annuels et des comptes consolidés*, Brussels, Bruylants, 2000, p. 228-296.

L'imposition des revenus mobiliers après la réforme du 28 décembre 2011

Pascal MINNE

Associé PETERCAM SA
Professeur ordinaire à l'ULB
(Solvay Brussels School of
Economics & Management)

Introduction

Après 542 jours sans gouvernement, les négociateurs des six partis à la formation d'une équipe gouvernementale se sont mis d'accord le 26 novembre 2011 sur le volet socio-économique d'un programme de gouvernement. Cet accord fit l'objet d'une note intitulée « Projet de déclaration de politique générale »¹ qui fut rendue publique quelques jours plus tard.

Cette note contient un ensemble de mesures, exprimées de manière très générale, destinées à réduire les dépenses publiques et à augmenter les recettes fiscales de manière à ramener le déficit budgétaire à 2,8 % du produit intérieur brut (PIB) pour l'année 2012. Cet ensemble de mesures fait suite à différentes propositions exprimées par le formateur Elio Di RUPO depuis juillet 2011 et qui ont ensuite été modifiées à de multiples reprises. Au total, il fallait trouver 11,3 milliards EUR de réductions de dépenses et de recettes nouvelles pour atteindre cet objectif.

Au niveau fiscal, la note de novembre 2011 contient de nombreuses modifications à la loi fiscale, modifications qui peuvent être classées en quatre catégories :

- l'imposition des revenus mobiliers ;
- l'imposition des sociétés ;
- la fiscalité des rémunérations et des plans de pension complémentaire ; et
- la lutte contre la fraude fiscale et sociale.

Certaines mesures ont déjà été votées et traduites en texte de loi : le *Moniteur belge* du 30 décembre 2011 (4ème édition) a ainsi publié une loi du 28 décembre (« portant des dispositions diverses ») qui contient des mesures urgentes destinées à entrer en application dès le 1er janvier 2012. Les autres mesures feront l'objet de textes de loi et seront votées plus tard, probablement avant Pâques 2012.

De plus, on attend de nombreux arrêtés royaux et circulaires administratives destinés à clarifier et préciser certaines dispositions déjà votées ; on attend aussi une loi rectificative qui modifiera certaines des dispositions votées dans l'urgence, voire la précipitation, et dont des changements ont déjà été annoncés. Enfin, un contrôle budgétaire a eu lieu en février et de nouvelles mesures fiscales pourraient être approuvées à cette occasion.

Il est donc important de souligner que les contribuables et leurs conseillers sont dans une situation de grande insécurité juridique et que la plus grande prudence s'impose dans l'appréciation des nou-

velles dispositions : « vérité en-deçà des Pyrénées, erreur au-delà »². Notre contribution et les positions que nous prenons pourraient donc être revues ultérieurement lorsque toutes ces mesures seront clarifiées et stabilisées.

La loi du 28 décembre 2011 contient différents types de mesures fiscales ; citons notamment :

- la réforme de l'imposition des revenus mobiliers ;
- l'instauration d'une taxe sur la conversion des titres au porteur en titres nominatifs ou dématérialisés ;
- la réforme du calcul de l'avantage de toute nature pour l'utilisation de voiture de société ;
- la suppression des incitants fiscaux pour investissements économiseurs d'énergie ;
- l'augmentation de la taxe sur les opérations de bourse (TOB).

Nous consacrerons cette chronique à l'examen de la réforme de l'imposition des revenus mobiliers et de ses conséquences directes et indirectes. Les mesures touchant l'impôt des sociétés seront examinées dans un prochain numéro de TAA.

Réforme de l'imposition des revenus mobiliers³

La réforme de l'imposition des revenus mobiliers était inévitable ; en effet dans leur recherche de nouvelles recettes fiscales, les négociateurs pouvaient difficilement augmenter l'imposition des revenus professionnels dont les taux sont déjà très élevés ; de même, le patrimoine immobilier et les revenus immobiliers subissent déjà une imposition fédérale, régionale et locale très importante. La TVA ne pouvait être relevée pour des raisons de compromis politique. Un relèvement significatif d'accises pose des problèmes de concurrence intra-européenne.

Dès lors, l'augmentation de l'imposition des revenus mobiliers était attendue d'autant plus que ces revenus bénéficiaient d'un régime favorable, alliant précompte mobilier libératoire, non-imposition des plus-values sur titres, absence d'impôt sur la fortune et possibilité de transmettre ce patrimoine à ses héritiers en exonération d'impôt ou en bénéficiant de taux d'impôts réduits. De plus, l'argument « taxer les riches » était fréquemment utilisé dans les déclarations des hommes politiques ainsi que par les médias.

1 www.premier.be/files/20111206/
Accord_de_Gouvernement1er_
decembre_2011.pdf.

2 Pascal, « Pensées », V, 294.

3 Pour un examen de la réforme de l'imposition des revenus mobiliers, voir *Le Fiscologue*, édition spéciale, 23 décembre 2011, n° 1277, p. 2 et s. et *Accounting & Fiscalité*, n° 1, 12 janvier 2012, p. 1 et s.

Soulignons que la première note Di Rupo⁴ envisageait de s'attaquer à quasi tous ces avantages car elle prévoyait l'introduction d'un impôt sur la fortune, l'imposition des plus-values à des taux fort élevés, ainsi qu'un relèvement général des taux du précompte mobilier. Ces propositions n'ont finalement pas été retenues et ont été remplacées par un ensemble de dispositions que l'on peut classer en trois catégories :

- l'augmentation des taux du précompte mobilier ;
- l'introduction d'une cotisation supplémentaire de 4 % sur certains revenus mobiliers ; et
- l'obligation de déclarer certains revenus mobiliers dans sa déclaration fiscale.

Nous les détaillons ci-dessous.

A. L'augmentation du précompte mobilier

Subiront une augmentation du précompte mobilier :

1 - les intérêts : précompte mobilier de 21 % (au lieu de 15 % précédemment)⁵.

On entend notamment par intérêts :

- les intérêts de prêts, dépôts et créances⁶ ;
- les revenus des contrats d'assurance « branche 21 » si revenu garanti et perception 8 ans ou moins après paiement des primes⁷ ;
- les revenus de SICAV s'ils sont garantis⁸ ;
- les revenus de titres à revenus fixes (excéder par rapport au prix d'émission)⁹ ;
- les plus-values sur SICAV investies à 25 % au moins en actifs obligataires et monétaires¹⁰.

Toutefois des exceptions existent pour certains types d'intérêts, à savoir :

- les intérêts sur compte d'épargne réglementés (pour la partie qui excède la tranche exonérée de 1830 EUR) : 15 %¹¹ ;
- les intérêts sur bons d'Etat émis entre le 24 novembre et le 2 décembre 2011 (emprunt LETERME) : 15 %¹² ;
- les intérêts payés à ses membres par un fonds commun de placement : 15 %¹³ ; et
- les intérêts requalifiés en dividendes : 25 %¹⁴.

2 - les dividendes : certains dividendes seront désormais précomptés à 21 % :

- les dividendes d'actions AFV (émises en 1982 et 1983)¹⁵ ;

- les dividendes d'actions VVPR ou munies de strips¹⁶ ; et
- les revenus provenant de rachat d'actions propres¹⁷.

Les autres dividendes (« dividendes ordinaires ») resteront précomptés au taux de 25 % et les bonus de liquidation subiront toujours un précompte de 10 %.

3 - les autres revenus mobiliers : pas de changement.

Par contre certains revenus autres que dividendes et intérêts ne subiront aucun changement dans leur taux de précompte mobilier qui reste fixé à 15 %. Ce sont notamment :

- les rentes viagères¹⁸ ;
- les redevances y compris les droits d'auteur¹⁹ ;
- les revenus de la location de biens mobiliers corporels ou incorporels²⁰.

Tous ces taux sont en vigueur pour les revenus mobiliers attribués ou mis en paiement à partir du 1er janvier 2012²¹ ; ils sont applicables à tous les bénéficiaires de ces revenus (personnes physiques, sociétés, ASBL), qu'ils soient résidents en Belgique ou à l'étranger.

B. La cotisation supplémentaire de 4 % sur certains revenus mobiliers²²

1 - Introduction

Une cotisation supplémentaire est aussi introduite dans le régime d'imposition des revenus mobiliers : les contribuables personnes physiques qui recueillent des intérêts et dividendes dont le montant total s'élève à plus de 20.020 EUR l'an (seuil valable pour l'exercice d'imposition 2013), seront redevables d'une cotisation de 4 % sur le montant qui excède ce plafond de 20.020 EUR^{23 24}. Seules les personnes physiques résidentes en Belgique sont visées par cette cotisation supplémentaire ; les contribuables taxés à l'impôt des sociétés, l'impôt des personnes morales (p. ex. ASBL) ou l'impôt des non-résidents (y compris les personnes physiques) ne sont pas visées par cette nouvelle contribution. Elle s'applique uniquement aux intérêts et dividendes (pas aux redevances) considérés comme tels au niveau fiscal (p. ex. : plus-value sur certaines SICAV obligataires ou monétaires) mais avec des conditions et des exceptions qui rendent tant sa compréhension que son application très difficile.

4 Note Di Rupo I, voir « Un Etat fédéral plus efficace et des Entités plus autonomes » 04.07.2011, publié en intégralité sur : www.lesoir.be/midiastore/_2011/juin/du_21_a_la_fin/notedirupo.pdf.

5 Art. 171, 2ter nouveau CIR (art. 27, loi du 28 décembre 2011).

6 Art. 19, § 1er, 1° CIR.

7 Art. 19, § 1er, 3° CIR.

8 Art. 19, § 1er, 4° CIR.

9 Art. 19, § 2 CIR.

10 Art. 19bis CIR.

11 Art. 171, 3° quinquies nouveau CIR.

12 Art. 534 nouveau CIR (art. 37, loi 28 décembre 2011).

13 Art. 19ter CIR.

14 Art. 18, 4° CIR.

15 Art. 269, al. 2, 2° CIR.

16 Art. 269, al. 3.

17 Art. 269, al. 1er, 2ter CIR.

18 Art. 17, 4° CIR.

19 Art. 17, 5° CIR.

20 Art. 17, 3° CIR.

21 Art. 38, loi 28 décembre 2011.

22 Art. 174/1, § 1er CIR (art. 28, loi 28 décembre 2011).

L'introduction de la cotisation complémentaire sur revenus mobiliers rend la loi fiscale très complexe. Le contribuable va devoir opérer un choix alors que le calcul du plafond est rendu compliqué par les exceptions prévues par la loi.

23 Art. 174/1, § 1er, al. 2 CIR.

24 La loi mentionne un montant de 13.675 EUR comme plafond. Ce montant représente le plafond qui, avant indexation, devait atteindre 20.000 EUR pour l'année 2012. Une petite erreur de calcul est intervenue car le chiffre de 13.675 EUR, après indexation, doit atteindre 20.020 EUR au lieu des 20.000 EUR annoncés. Il semble que la loi ne sera pas changée pour corriger cette petite erreur.

Si le précompte mobilier continuera à être prélevé à la source, chaque contribuable devra déclarer dans sa déclaration la plupart de ses revenus mobiliers, même si ceux-ci ne subiront aucune charge fiscale complémentaire.

Pour calculer si un contribuable atteint le plafond de 20.020 EUR, il faut prendre en considération tous les intérêts et dividendes qu'il a perçus dans une année civile, sachant que :

- le plafond se calcule par personne physique (et non par ménage) : toutes les règles portant sur revenus propres, revenus communs, contrat de mariage sont donc d'application ;
- le montant des intérêts et dividendes s'entend de leur montant brut (diminué, le cas échéant, de la retenue à la source étrangère) ;
- le plafond de 20.020 EUR sera indexé chaque année.

Ne sont toutefois pas pris en considération pour calculer le plafond²⁵ :

- la partie exonérée des intérêts sur compte d'épargne réglementé (1.830 EUR en 2012) ;
- les bonus de liquidation ; et
- les intérêts sur bons d'Etat émis fin 2011 (emprunt LETERME).

Si ce plafond de 20.020 EUR est atteint, une cotisation de 4 % sera donc due par le contribuable mais uniquement sur la partie des revenus mobiliers qui excède le plafond ; cette cotisation ne sera pas soumise aux centimes communaux.

Les revenus soumis à cette cotisation incluent tous les intérêts et dividendes sauf²⁶ :

- les dividendes « ordinaires » soumis au précompte de 25 % ;
- les bonus de liquidation ;
- les intérêts sur dépôts d'épargne réglementaires qu'ils excèdent ou non le montant exonéré de 1.830 EUR ;
- les intérêts sur bons d'Etat émis fin 2011.

On remarque donc que certains revenus sont pris en considération pour le calcul du plafond de 20.020 EUR mais ne sont pas eux-mêmes soumis à la cotisation supplémentaire (p. ex : les dividendes ordinaires précomptés à 25 % ou les intérêts sur comptes d'épargne réglementés qui excèdent la tranche exonérée de 1.830 EUR).

Ces exceptions en cascade mais non identiques entre elles peuvent causer des problèmes de calcul ; c'est la raison pour laquelle la loi du 28 décembre a établi que ces revenus pris en considération pour le calcul du plafond mais non soumis à la cotisation « entreraient en ligne de compte en premier lieu »²⁷ pour déterminer si le montant des revenus mobiliers dépasse le plafond (ou autrement dit « seraient comptabilisés en premier lieu »²⁸). Trois exemples feront mieux comprendre le mécanisme :

Exemple 1

- Dividendes 21 % : 35.000 EUR ;
- Intérêts sur comptes à terme 21 % : 45.000 EUR ;
- Total : 80.000 EUR (plafond laissé à 20.000 EUR par souci de simplification) ; et
- 4 % dus sur 60.000 EUR.

Exemple 2

- Dividendes 25 % : 16.000 EUR ;
- Dividendes 21 % : 6.000 EUR ;
- Total : 22.000 EUR (plafond laissé à 20.000 EUR par souci de simplification) ; et
- 4 % dus sur 2.000 EUR.

Exemple 3

- Dividendes 25 % : 40.000 EUR ;
- Intérêts sur obligations 21 % : 10.000 EUR ;
- Total : 50.000 EUR (plafond laissé à 20.000 EUR par souci de simplification) ; et
- 4 % dus sur 10.000 EUR.

On « pousse » donc vers la retenue de la cotisation de 4 % via l'application de ce mécanisme.

2 - L'organisation de la perception de cette cotisation supplémentaire est assez complexe²⁹

D'une part, la loi du 28 décembre 2011 propose une option au contribuable. Celui-ci devra ainsi effectuer le choix suivant : soit il demande de retenir directement les 4 % de cotisation supplémentaire sur les revenus soumis à 21 % (et ce sans tenir compte du plafond de 20.020 EUR), soit il garde l'imposition à 21 % et paye la cotisation supplémentaire au plus tard lors de l'enrôlement.

Si le contribuable n'opère aucun choix, le taux de 21 % sera d'application. Il est précisé que si le contribuable demande l'application immédiate de la cotisation de 4 %, il aura toujours la possibilité de mentionner ses revenus mobiliers dans sa déclaration à l'impôt des personnes physiques (IPP) et de demander le cas échéant, le remboursement de l'excédent de la cotisation prélevée à la source. D'autre part, pour s'assurer que le contribuable atteint ou non le plafond de 20.020 EUR, la loi organise un système de communication de tous les revenus mobiliers à un point de contact central³⁰.

Originellement fixé auprès de la Banque Nationale de Belgique (BNB), ce point de contact central sera déplacé auprès « d'un service du Service public fédéral Finances séparé des administrations fiscales ». Seront communiqués à ce point de contact central, TOUS les revenus mobiliers perçus par un contribuable dans une année civile.

Toutefois, et ceci est très important, il n'y aura pas de communication pour les revenus mobiliers précomptés à 21 % (p. ex. intérêts et dividendes VVPR) et pour lesquels le contribuable a demandé la perception immédiate de la nouvelle cotisation supplémentaire de 4 %. On voit clairement l'importance que prend l'option du contribuable dans la perspective de communication (et de discrétion) au point de contact central (*cf. infra*).

Cette communication pose un problème fondamental : la loi dispose en effet que les informations sont communiquées « *par le débiteur du précompte mobilier (...)* »³¹ ; cela n'est pas problématique si un contribuable reçoit par exemple des intérêts sur compte à terme (le banquier connaît son client) ou

25 Art. 174/1, § 1er, al. 5 CIR.

26 Art. 174/1, § 1er, al. 4 CIR.

27 Doc. parl., Chambre, 1952/004, p. 16.

28 Art. 174/1, § 1er, al. 5 CIR.

29 Art. 174/1, § 2 CIR.

30 Pour un exposé exhaustif, voir O. HERMAND, P. DELACROIX et A. LAGACHE, « Qui doit communiquer quoi au point de contact central », *Le Fiscologue*, n° 1282, 10 février 2012, p. 10 et s.

31 Art. 174/1, § 2 CIR.

s'il reçoit des dividendes de source étrangère (le premier intermédiaire financier belge doit retenir le précompte mobilier et connaît également son client) : dans ces cas la cotisation peut aisément être perçue ou les revenus communiqués. Mais si le contribuable perçoit par exemple des intérêts sur un emprunt obligataire émis par un débiteur belge (une société cotée belge par exemple), ce débiteur ne connaît généralement pas le souscripteur et ne peut retenir la cotisation supplémentaire ou communiquer l'information. La même remarque vaut pour des dividendes payés sur actions cotées munies de strips. Le problème pratique est important tant pour le contribuable que pour l'agent payeur du précompte et de la cotisation, et il est clair que des précisions devront être apportées sur cette question délicate. Un arrêté royal est attendu à cet effet.

L'introduction de cette cotisation supplémentaire rend la loi fiscale très complexe. Le contribuable va devoir opérer un choix alors que le calcul du plafond est rendu compliqué par les exceptions prévues par la loi.

Le débiteur de la cotisation (imaginons un intermédiaire financier) va devoir disposer d'une infrastructure informatique sophistiquée pour d'une part communiquer l'information nécessaire à ses clients et d'autre part, pour prélever ou non, au gré des choix de ses clients, cette cotisation supplémentaire. De plus, les incertitudes qui continuent à planer sur des questions importantes créent un climat malsain autour de ce nouvel impôt.

C. L'obligation de déclarer certains revenus mobiliers dans la déclaration fiscale³²

Enfin la loi du 28 décembre apporte une modification fondamentale au régime de la déclaration des revenus mobiliers. Depuis 1984, ceux-ci étaient soumis au précompte mobilier « libératoire », c'est-à-dire que ces revenus mobiliers ne devaient pas être rapportés dans la déclaration fiscale du contribuable dès lors que le précompte avait été retenu à la source ; ce régime était simple et permettait de conserver l'anonymat si le précompte avait été perçu.

Ce régime va changer pour les revenus mobiliers perçus en 2012 (et donc à déclarer en 2013 dans la déclaration fiscale à l'IPP). En effet, si le précompte mobilier continuera à être prélevé à la source, chaque contribuable devra déclarer dans sa déclaration la plupart de ses revenus mobiliers même si ceux-ci ne subiront aucune charge fiscale complémentaire.

Ainsi les dividendes « ordinaires » précomptés à 25 % (et donc non soumis à la cotisation supplémentaire de 4 %) devront être indiqués dans la déclaration fiscale. La seule exception apparente à cette obligation de déclaration concerne les revenus mobiliers précomptés à 21 % et pour lesquels le contribuable a choisi de faire retenir immédiatement la cotisation supplémentaire de 4 % : l'option expliquée ci-dessus prend donc une nouvelle dimension. La même exception pourrait, selon

une lecture raisonnable des textes, s'appliquer aux revenus non exonérés des comptes d'épargne.

Cette obligation de déclaration est difficilement compréhensible : les revenus mobiliers sont déjà communiqués au point de contact central et l'obligation de les déclarer n'est pas cohérente : d'une part, le point de contact central est censé recevoir l'information sur les revenus mobiliers de chaque contribuable et transmettre celle-ci à l'administration fiscale dès que le plafond de 20.020 EUR est atteint ; d'autre part, on ne comprend pas la logique à obliger de déclarer les dividendes « ordinaires » précomptés à 25 % mais à lever l'obligation de déclarer les dividendes précomptés à 21 % mais sur lesquels la cotisation de 4 % a immédiatement été perçue.

Quelle est la différence ? C'est la raison pour laquelle certains prennent la position que cette obligation de déclaration n'est pas nécessaire lorsque la charge fiscale du revenu a été payée par voie de précompte ou autrement. Cette position est certes logique mais elle ne reflète pas les dispositions de la loi telle qu'elle existe actuellement.

Enfin, ces revenus mobiliers à déclarer pourraient être soumis aux centimes additionnels communaux; nous pensons que ce ne sera pas le cas mais ce point est toujours soumis à controverse³³.

Conséquences de ces nouvelles dispositions : modification de la stratégie d'investissement de l'épargnant ?

La loi du 28 décembre 2011 apporte donc des modifications fondamentales au régime d'imposition des revenus mobiliers et impose des choix aux contribuables qui ne sont pas toujours évidents.

Pour aider à la réflexion, nous proposons de décrire les conséquences des choix à opérer en prenant comme fil rouge le maintien de l'anonymat. Certains contribuables sont en effet viscéralement attachés à garder un anonymat (pour des raisons fiscales et nonfiscales) ; d'autres n'ont aucun souci à ce que tout le monde, ou en tout cas le fisc et/ou le point de contact central, connaissent leurs revenus mobiliers.

La situation de chaque contribuable est évidemment tout à fait spécifique mais nous pensons que trois situations peuvent être envisagées :

- soit le contribuable n'est pas attaché à un anonymat : il n'opte pas pour la perception immédiate de la cotisation de 4 %. (il reporte le paiement de la cotisation).

En conséquence :

- il y a communication de presque tous ses revenus mobiliers au point de contact central ;
- il doit déclarer tous ses revenus mobiliers ;
- il n'y a pas préfinancement de la cotisation de 4 % (payée lors de l'enrôlement) ; et
- donc perte de l'anonymat.

³² Art. 313 nouveau CIR (art. 33, loi 28 décembre 2011).

³³ L'obligation de déclarer les revenus mobiliers même s'ils ne sont pas sujets à imposition pose la question de l'application des centimes additionnels communaux. En principe, ceux-ci ne devraient pas être perçus sur ces revenus mais une clarification est souhaitable. Pour un exposé approfondi voir *Le Fiscologue*, n° 1278, 13 janvier 2012, p. 10 et s.

- soit il souhaite conserver un anonymat partiel : il opte pour l'application immédiate de la cotisation de 4 %.

En conséquence :

- il y a communication de presque tous ses revenus mobiliers au point de contact central (sauf ceux précomptés à 21 % + 4 % de cotisation supplémentaire) ;
- il doit déclarer tous ses revenus mobiliers (sauf ceux précomptés à 21 % + 4 % de cotisation complémentaire) ;
- il y a préfinancement de la cotisation de 4 % ; et
- donc perte de l'anonymat total si des revenus soumis à un précompte de 25 % ou 15 % ont été perçus.
- soit il souhaite un anonymat total : il opte pour l'application immédiate de la cotisation de 4 % et investit exclusivement en actifs non productifs de revenus mobiliers précomptés à 15 % ou 25 % ou en actifs ne produisant pas de revenus taxables.

En conséquence :

- il investit dans des produits à revenus fixes (créances, obligations, comptes à terme, etc.) précomptés à 21 % ;
- il investit dans des actions VVPR ou munies de strips, ou dans des SICAV de distribution belges ou européennes, toutes précomptés à 21 % ;
- il investit dans des produits non productifs de revenus imposables (SICAV de capitalisation, or, certains produits d'assurance, etc.) ;
- il n'y a pas communication au point de contact central puisqu'il n'y a pas de revenus à communiquer ;
- il ne doit indiquer aucun revenu mobilier dans sa déclaration fiscale ;
- il n'y a pas application éventuelle des centimes communaux sur ses revenus mobiliers ; et
- le coût de cet anonymat revient en fait à 800 EUR (20.020 EUR * 4 %).

Les choix à opérer ne sont pas simples et demandent réflexion d'autant plus que certaines dispositions de la loi doivent encore être clarifiées et risquent d'être modifiées. En outre, la modification d'une politique d'investissement ne peut être dictée par des considérations d'ordre purement fiscal.

Toutefois chaque épargnant doit être conscient des conséquences des choix qu'il devra opérer et nous pensons que le fil rouge de l'anonymat peut lui être utile dans sa réflexion.

Conséquences de ces nouvelles dispositions : la fin des sociétés de management ?

Cette réforme de l'imposition des revenus mobiliers pourrait aussi avoir pour conséquence la fin de l'utilisation des sociétés de management pour

des raisons essentiellement fiscales. On sait que le gouvernement a identifié ces sociétés comme l'un de ses objectifs dans sa lutte contre la fraude fiscale ; la chasse aux abus est donc ouverte et cette réforme en constitue la première salve.

On sait que ce type de société est largement utilisé par certaines personnes pour réduire la charge fiscale sur leurs revenus professionnels. Au lieu de percevoir directement des rémunérations ou honoraires, ces personnes travaillent ou prennent des services au travers d'une société qui reçoit directement les revenus professionnels ; la société est alors imposée normalement à l'impôt des sociétés au taux de 33,99 % (ou, le cas échéant, aux taux réduits) et son bénéfice net est soit mis en réserve soit utilisé à d'autres fins : paiement d'une rémunération, paiement d'une prime d'assurance via un engagement individuel de pension et surtout distribution d'un dividende.

Or comme ces sociétés ont pour la plupart été constituées après le 1er janvier 1994 et bénéficient du taux de précompte réduit, la charge fiscale globale lors d'une distribution de dividende était de 43,9 % (soit 34 % d'I. Soc plus 15 % de 66 %), à comparer avec les taux d'IPP (50 % plus centimes communaux, plus cotisations de sécurité sociale) : une économie minimale de 10 points, bien appréciable.

Avec les nouveaux taux de précompte mobilier, la différence d'imposition sera réduite : en supposant une distribution de dividende et le paiement de la cotisation supplémentaire de 4 %, la charge fiscale s'établira désormais à 50,5 % (34 % plus 25 % de 66 %), charge davantage comparable avec celle applicable aux revenus professionnels imposés à l'IPP.

Certes on objectera qu'il n'est pas toujours indispensable de distribuer un dividende ou qu'on peut toujours éviter de payer des cotisations de sécurité sociale et de moduler le paiement de revenus, mais d'autres mesures ont été ou vont être prises par le gouvernement pour décourager l'exercice de l'activité professionnelle en société.

Par exemple :

- le nouveau calcul de l'avantage en nature pour l'utilisation gratuite de voitures de société ;
- l'adaptation du calcul pour les autres avantages de toute nature fixés forfaitairement ;
- les limitations qui seront apportées à la déductibilité des primes d'assurance et autres forme d'EIP ;
- la réduction de la déduction pour capital à risque (intérêts notionnels) sur les bénéfices mis en réserve ;
- l'imposition des plus-values sur actions réalisées dans les 12 mois de l'acquisition (25 %) ;
- l'imposition générale des revenus mobiliers perçus par une société (intérêts et dividendes vu qu'il est nécessaire d'avoir une ligne de 2,5 millions EUR pour bénéficier du régime des RDT) ;
- la chasse aux « abus » commis dans des montages fisco-financiers relatifs à la détention de biens immeubles ;

- la généralisation de l'utilisation de la taxe sur commissions secrètes sur tout montant non justifié (309 % !) ; et enfin
- la perception négative d'une société de *management* et l'utilisation de l'article 344, alinéa 1er du Code des impôts sur les revenus (CIR) dans sa nouvelle mouture par l'administration fiscale.

Cela fait beaucoup ! Même si ces mesures ne sont pas toutes applicables aux sociétés de *management*, la plupart d'entre elles leur seront applicables. Et les sociétés de *management* constituent un titre générique qui englobe les sociétés professionnelles d'avocats, de réviseurs, d'experts-comptables, etc., sans parler des sociétés administrateurs d'autres sociétés.

Il faut aussi faire attention à la dissolution de ces sociétés. Si le précompte mobilier de 10 % est toujours d'application lors d'une liquidation totale (signe que le gouvernement veut encourager leur liquidation), certaines de ces sociétés ont été créées par apport/vente de clientèle en bénéficiant d'un régime fiscal favorable.

Cette clientèle, même si elle est totalement amortie, appartient à la société et l'administration sera sans doute attentive au cas d'une société mise en liquidation dont l'actionnaire continue son activité en nom personnel tout en n'ayant pas valorisé ce *goodwill* au moment de la liquidation.

Dès lors si on ne peut prédire que les sociétés actuelles vont disparaître rapidement, on peut prédire que peu de nouvelles sociétés seront créées.

Conclusions

La réforme de l'imposition des revenus mobiliers ne constitue pas une bonne nouvelle pour les épargnants et les investisseurs.

Certes, une majoration de l'imposition des revenus mobiliers était attendue vu leur régime avantageux depuis 1984 ; certes, nous avons échappé à l'impôt sur la fortune et à l'imposition des plus-values, ce qui aurait eu des conséquences dramatiques pour l'économie vu la fuite des entrepreneurs qu'elle aurait entraîné. Mais la réforme, telle qu'elle a été votée, présente deux problèmes majeurs :

- d'une part elle est d'une complexité inutile et entraîne une insécurité juridique au niveau de la compréhension et de l'application de certaines dispositions (cotisation de 4 %) et ;
- d'autre part, elle n'est pas cohérente dans certaines de ces dispositions (communication et déclaration de certains revenus).

La réforme est clairement le fruit d'un compromis politique, elle a été votée « à la hussarde » sans tenir compte des incohérences et difficultés d'application.

Cette réforme participe aussi du mouvement de transparence des patrimoines et des revenus des

patrimoines mobiliers. Après la directive européenne sur l'épargne, la suppression des titres au porteur, les importantes limitations au secret bancaire, cette réforme va « couronner » l'œuvre de « disclosure » entamée voici plus de dix ans.

Car, outre les obligations de communication et de déclaration déjà mentionnées, la loi du 28 décembre 2011 contient encore d'autres dispositions comme :

- l'obligation pour les intermédiaires financiers belges de communiquer à la BNB l'identité de leurs clients et leurs numéros de comptes ;
- la possibilité d'utiliser le numéro de registre national pour identifier les clients des établissements financiers ;
- la limitation de l'usage du numéraire pour effectuer des paiements (5.000 EUR en 2012, 3.000 EUR en 2014) ; et
- dans une loi à venir, l'obligation pour chaque contribuable de communiquer à la BNB ses comptes à l'étranger (numéros et établissements).

Si la réforme est un compromis, elle s'inscrit donc dans la droite ligne de ce mouvement de transparence destiné à lutter contre la fraude fiscale et sans doute à instaurer un cadastre des fortunes. Les contribuables, s'ils ne l'ont pas encore fait, devront adapter leur gestion fiscale à ce nouvel environnement.

Si la réforme est un compromis, elle s'inscrit dans la droite ligne de ce mouvement de transparence destiné à lutter contre la fraude fiscale et sans doute à instaurer un cadastre des fortunes.

Samenvatting

De wet van 28 december 2011 heeft een zeer belangrijke hervorming van het belastingstelsel inzake de roerende inkomsten, bekragtigd.

In essentie heeft de hervorming betrekking op drie punten: een verhoging van de roerende voorheffing op bepaalde inkomsten (hoofdzakelijk interessen en dividenden op VVPR-aandelen (*Verlaagde Voorheffing/Précompte Réduit*) of BEVEK-aandelen), de invoering van een bijzondere bijdrage van 4 % op de roerende inkomsten die € 20.020 overschrijden en de verplichte aangifte van de meeste roerende inkomsten (zelfs indien geen enkele bijkomende belasting buiten de reeds betaalde voorheffing verschuldigd zal zijn). Deze laatste bepaling kan trouwens worden beschouwd als een ware revolutie vergeleken met het vroegere, sinds 1984 van kracht zijnde, systeem van de bevrijdende roerende voorheffing.

Het voorgestelde stelsel is zeer ingewikkeld zowel qua begrip als qua toepassing ervan. Daarnaast bevat de wet talrijke tegenstrijdigheden die waarschijnlijk te wijten zijn aan de redactie ervan en aan haar stemming binnen een zeer korte termijn. De wettekst is derhalve naar alle waarschijnlijkheid niet evenwichtig en wijzigingen zijn mogelijk.

Op basis van een analyse van de hervorming stelt het artikel twee samenhangende aspecten voor: enerzijds de impact van de nieuwe bepalingen op de anonimiteit en de beleggingsstrategie en, anderzijds, de eventuele gevolgen voor het beroep doen op managementvennootschappen.

Summary

The Law of 28 December 2011 has ratified a major reform of the investment income tax system.

Fundamentally, the reform focuses on three important issues: the increase in the withholding tax on some incomes (mainly interest and dividends on VVPR-shares (*Verlaagde Voorheffing/Précompte Réduit*) or SICAV-shares), the introduction of a special contribution of 4 % on investment income exceeding € 20.020 and the compulsory declaration of most of the investment income (even if no further tax will be due outside the tax already levied). The latter provision implies also a real breakthrough as compared to the previous system of discharging withholding tax in force since 1984.

The proposed regime is extremely complex to understand and apply. Moreover, the law contains many inconsistencies that are probably due to its formulation and voting in a very short timeframe. Consequently, the legal text is, in all likelihood, not stabilized and amendments are likely.

After an analysis of the reform, the article suggests two related aspects: on the one hand, the impact of the new provisions on anonymity and investment strategy and, on the other hand, the potential implications for the use of management companies.

Naar een modern financieel management bij de Vlaamse overheid en de Vlaamse lokale besturen?

Inleiding

De financiële crisis heeft het vertrouwen van de financiële markten in de overheidsfinanciën op een dieptepunt gebracht. Dit wantrouwen is grotendeels te verklaren door de jarenlange budgettaire ontsporingen in vele landen, met hoge staatschulden tot gevolg. Maar er is meer aan de hand. Ook door de beslissing van het Europese Parlement om de Lidstaten internationale accounting standaarden (IPSAS)¹ op te leggen, blijkt dit wantrouwen te wordenversterkt door de achterdacht die de financiële markten hebben ten aanzien van de door overheden opgemaakte (financiële) rapporten. Was het Belgische begrotingstekort eind 2010 wel 4,6 % van het Bruto Binnenlands Product (BBP)? Meer dan ooit is de vraag naar betrouwbare – vergelijkbare – volledige – accurate – tijdige – leesbare – verstaanbare – bruikbare en geadviseerde informatie over de overheidsactiviteiten en -financiën groot.

Met de nieuwe beleids- en beheerscyclus (BBC) voor de Vlaamse lokale overheden, inclusief autonome gemeente- en provinciebedrijven, en het nieuwe Rekendecreet voor de Vlaamse Overheid, inclusief hiermee verbonden rechtspersonen, heeft de Vlaamse regering een kader gecreëerd om de kwaliteit van de beleidsrapportering te verbeteren en te laten evolueren naar een nieuw modern financieel management.

De nieuwe beleids- en beheerscyclus (BBC)²

De basis voor de nieuwe beleids- en beheerscyclus werd gelegd in het Gemeente-, Provincie- en OCMW-decreet, en werd verder uitgewerkt in het Besluit van de Vlaamse Regering van 25 juni 2010 betreffende de beleids- en beheerscyclus van de gemeenten, de provincies en de OCMW's. Tevens werd het Ministerieel Besluit van 1 oktober 2010 tot vaststelling van de modellen en de nadere voorschriften van de beleidsrapporten en de toelichting ervan, en van de rekeningstelsels van de gemeenten, de provincies en de openbare centra voor maatschappelijk welzijn ontwikkeld. Deze bepalingen hebben betrekking op de 621 reguliere lokale besturen (308 gemeenten en OCMW's en 5 provincies) maar ook de, op vandaag, 199 verzelfstandigde entiteiten (140 autonome gemeentebedrijven, 11 provinciebedrijven en 48 OCMW-verenigingen).

¹ EU Parliament support IPSAS, resolution approved on June, 22nd 2011.

² Voor meer informatie zie ook: <http://binnenland.vlaanderen.be/financien>.

A. Resultaatgericht financieel management

Zoals reeds aangegeven sluit de BBC aan bij de principes betreffende resultaatgericht financieel management waar het vroeger veeleer inputgericht verliet. Planmatig beleid en strategisch management werden in de wetgeving verankerd door de bepalingen betreffende de opmaak van het meerjarenplan en het jaarlijks budget. In tegenstelling tot voorheen moeten deze gestandaardiseerde beleidsrapporten worden opgesteld vanuit de outputoriëntatie in plaats van inputoriëntatie. Met andere woorden, naast de eerder traditionele autorisatie en controlefunctie is ook de beleids-, beheers-, en financiële planningsfunctie, van deze beleidsrapportering van groot belang geworden.

Bijgevolg worden het meerjarenplan en het budget opgebouwd rond beleidsdomeinen³ die zijn samengesteld uit beleidsvelden⁴. Deze beleidsvelden kunnen op hun beurt nog eens worden onderverdeeld in beleidsitems. Per beleidsdomein worden er beleidsdoelstellingen uitgewerkt en geformuleerd. Deze beleidsdoelstellingen omvatten een specifieke omschrijving van het vooropgesteld resultaat of eventueel van het vooropgesteld effect dat men wil bereiken (in de mate van het mogelijke zouden die ook meetbaar moeten kunnen worden gemaakt). Voorts worden één of meer actieplannen (incl. realisatietermijn) vastgelegd die ondernomen zullen worden voor de realisatie van de beleidsdoelstellingen, vastgelegd. Tot slot wordt er telkens ook een raming gemaakt van de ontvangsten en uitgaven per jaar waarop de beleidsdoelstelling betrekking heeft.

Deze manier van budgettering stelt de lokale besturen tevens in staat om te voldoen aan hun verplichting om hun budget te rapporteren conform de *Classification Of the Functions Of Government* (COFOG) waarin een opdeling van de uitgaven en ontvangsten volgens hun bestemming wordt vereist, dat wil zeggen volgens de opdrachten, de doelstellingen of de beleidsprioriteiten van de besturen.

Johan CHRISTIAENS
Professor UGent
Bedrijfsrevisor Ernst & Young

Lieven ACKE
Bedrijfsrevisor MAZARS
Raadslid van het IBR

Christophe VANHEE
Wetenschappelijk medewerker
UGent

³ Beleidsdomeinen = functionele indeling, verzameling van beleidsvelden, vast te stellen door de raad met minstens één verplicht beleidsdomein: algemene financiering (de ontvangsten en verbonden uitgaven die geen rechtstreeks verband houden met een specifieke dienstverlening of een specifieke investering). Voorbeelden van dergelijke beleidsdomeinen kunnen zijn: veiligheid; stedelijke ontwikkeling en infrastructuur; sport en vrije tijd; ...

⁴ Beleidsveld = verzameling van producten, activiteiten en middelen die zowel vanuit politiek als maatschappelijk oogpunt een herkenbaar en samenhangend geheel vor-

men (vastgesteld door minister). Elk beleidsveld behoort tot één beleidsdomein. In tegenstelling tot de beleidsdomeinen die vrij te kiezen zijn, werd de beleidsvelden gestandaardiseerd met het oog op de COFOG-rapportering. Het genormaliseerd stelsel van de beleidsvelden werd opgenomen in de bijlage bij het MB van 1 oktober 2010.

B. Responsabilisering en accountability van de administratie en de gemandateerde

Met het oog op het vergroten van de responsabilisering en *accountability* van de administratie, werd het budgethouderschap ingevoerd. Hierbij wordt er per boekjaar een beheersbudget aan een budgethouder ter beschikking gesteld waarin de minimaal aan hem toegezwezen taakstelling wordt opgenomen samen met de hiervoor aan hem toegezwezen kredieten. In de beheersrekeningen zal door de budgethouder verantwoording moeten worden afgelegd over de realisatie van de aan hem toegezwezen taakstelling en het beheer van de kredieten. Voor wat betreft de gemandateerde, wordt dit bewerkstelligd door de verplichte oprichting van een zogenaamd managementteam.

Dit managementteam bestaat uit de gemeentesecretaris, de financieel beheerder, in voorkomend geval de adjunct-gemeentesecretaris, en desgevallend andere personeelsleden waaraan het organogram het lidmaatschap van het managementteam verbindt.

Ook de burgemeester of in voorkomend geval de door hem aangeduideschenen, maakt met raadgende stem deel uit van het managementteam. Dit managementteam ondersteunt de coördinatie van de gemeentelijke diensten bij de beleidsvoorbereiding, de beleidsuitvoering en de beleidsevaluatie.

Tevens bewaakt het managementteam de eenheid in de werking, de kwaliteit van de organisatie en de werking van de gemeentelijke diensten, alsook de interne communicatie.

C. Boekhouding

Aangezien de lokale en provinciale besturen de nodige gegevens moeten kunnen leveren zodat de federale en Vlaamse overheden kunnen voldoen aan de Europese rapporteringverplichtingen in het kader van ESR95, werd geopteerd voor een boekhouding op transactiebasis, dus volgens de principes van het dubbel boekhouden. Dit betekent niet dat de klassieke budgettaire boekhouding, gebaseerd op geautoriseerde ontvangsten en uitgaven, verlaten werd.

Wel werd er gekozen voor een geïntegreerde aanpak van de budgettaire boekhouding en de vermogensboekhouding, door vanuit één registratiesysteem de verschillende financiële rapporten te voeren door een gelijktijdige en automatische registratie van verrichtingen in enerzijds de budgettaire boekhouding en anderzijds de vermogensboekhouding. Voorts werden het minimum genormaliseerd stelsel van de algemene rekeningen⁵ en van de economische sectorcodes⁶ zodanig opgesteld om de ESR-rapportering (vorderingsaldi, schulden, financiële stromen tussen economische sectoren, enz.) vlot mogelijk te maken.

De vermogensboekhouding is duidelijk geïnspireerd door de wet van 17 juli 1975 die de boekhouding van ondernemingen regelt en het koninklijk besluit van 30 januari 2001 tot uitvoering van het Wetboek van vennootschappen. Daarnaast werd

ook ingespeeld op de internationale tendens naar een meer uniforme regelgeving met betrekking tot de financiële overheidsrapportering. In het licht hiervan werd de vermogensboekhouding en de eruit voortvloeiende rapportering zo veel mogelijk gebaseerd op de *International Public Sector Accounting Standards* (IPSAS).

Hoewel deze standaarden (voorlopig) niet bindend zijn, mag hun belang en uitstraling niet worden onderschat. Verschillende landen en een aantal belangrijke internationale organisaties, waaronder de Europese Commissie, de NAVO en de OESO hebben de IPSAS explicet aanvaard als norm voor hun financiële rapportering. Daarnaast werden bepaalde landen ertoe verplicht deze normen toe te passen in het kader van de steun die ze ontvangen van internationale organisaties zoals het IMF en de Wereldbank.

Deze aansluiting bij de IPSAS manifesteert zich onder andere in:

- 1) de structuur van de gebruikte schema's (zo worden bv. de activa en de passiva niet gerangschikt op basis van respectievelijk hun stijgende liquiditeit of hun stijgende opeisbaarheid, maar in min of meer omgekeerde volgorde en worden de voorzieningen ondergebracht onder de schulden);
- 2) de gebruikte terminologie (zo wordt er bv. bij de vorderingen en schulden een onderscheid gemaakt tussen ruiltransacties en niet-ruiltransacties);
- 3) de van toepassing zijnde waarderingsregels die duidelijk minder fiscaal geïnspireerd zijn (bv. geen fiscaal geïnspireerde degressieve afschrijvingen);
- 4) de definiëring van bepaalde begrippen (zo wordt bv. het begrip activa verruimd met de notie "dienstverleningspotentieel" en worden de voorzieningen strikter gedefinieerd); en
- 5) het niet voorkomen van oprichtingskosten en overlopende rekeningen.

D. Controle en toezicht

Ervaringen en wetenschappelijk onderzoek⁷ hebben aangetoond dat overheden in redelijke mate vaak moeite hebben om management- en accountinghervormingen uit te werken. Vaak hangt die gebrekkige implementatie samen met het ontbreken van een deskundige externe audit die als een stok achter de deur kan functioneren. De oorspronkelijke decreten bevatten een belangrijke externe auditfunctie in de Vlaamse lokale besturen en hadden betrekking op:

- 1) de controle op de wettigheid en regelmatigheid van de handelingen van de besturen;
- 2) de controle op de correctheid en volledigheid van de financiële bescheiden van de besturen;
- 3) de controle van de inventarislijsten;
- 4) de controle van het waar en getrouw beeld van de boekhouding en de jaarrekening; en
- 5) de evaluatie van het systeem van interne controle van de besturen en de naleving ervan. Deze evaluatie zou moeten resulteren in het formuleren van aanbevelingen tot verbetering van de systemen van interne controle.

De Vlaamse lokale besturen zijn één van de zeer weinige binnen de EU die geen jaarlijkse, onafhankelijke, financiële audit van hun financiële rapportering ondergaan.

5 Tegenhanger van het Minimum Algemeen Rekeningstelsel (MAR) bij ondernemingen.

6 Deze geven aan tot welke economische sector degene behoort met wie een transactie wordt aangegaan.

7 P. WINDELS, M. VAN DEN BERGHE en J. CHRISTIAENS (2006), Managementvernieuwingen in de Vlaamse OCMW's (NOO): Resultaten van een praktijkonderzoek, OCMW-Visies, 21ste Jaargang, Nr. 4, p. 18-25.

Decretaal ging deze externe audit moeten worden uitgevoerd door ambtenaren van het Vlaamse Gewest. De denkpiste om de bedrijfsrevisor hiervoor in te schakelen werd na enige tijd verlaten, hoewel de Vlaamse Adviesraad⁸ voor Bestuurszaken (VLABEST) adviseert om bij de uitvoering van de externe audit ook een beroep te doen op “experten uit het bedrijfsrevisorenberoep”.

Omwille van wenselijkheid (redundantie), (praktische/financiële) haalbaarheid en prioriteit, heeft de Vlaamse Regering er echter uiteindelijk voor geopteerd om de decretale auditbepalingen te schrappen en ze te vervangen door een externe audit van de “organisatiebeheersing” (lees: interne controlesysteem) per bestuur eens per legislatuur (dus om de zes jaar), waarbij de besturen verantwoordelijk zijn voor de ontwikkeling en uitbouw van de interne controlesystemen. De provincie-gouverneur en de Vlaamse Regering blijven op hun beurt verantwoordelijk voor het toezicht op de wettigheid van de beslissingen van de gemeenten en OCMW's en de controle van hun jaarrekening. Voor wat betreft de provincies blijft het Rekenhof zijn bevoegdheid behouden betreffende de controle op de jaarrekening.

De nieuwe externe audit heeft dus als doel het internecontrolesysteem, evenals de processen die leiden tot de beleids- en beheersrapportering van de (individuele) besturen te evalueren. Daarnaast kan de externe audit in functie van specifieke behoeften tevens thema-audit of fraudeonderzoeken voeren. Hier toe zal een onafhankelijke organisatie worden opgericht die deel uitmaakt van de uitvoerende macht (die dus ook zal rapporteren aan de Regering) die los staat van het bestuurlijk toezicht en die wordt aangestuurd door een onafhankelijk auditcomité.

De Vlaamse lokale besturen zijn dus één van de zeer weinige binnen de EU die geen jaarlijkse onafhankelijke financiële audit van hun financiële rapportering ondergaan, zodat de betrouwbaarheid van hun jaarrekening niet wordt gewaarmerkt. Het begrip “externe audit” mag in deze context dan ook slechts mits de nodige nuancingen gebruikt worden. De externe audit van de organisatiebeheersing (lees: vooral interne controlesysteem), is een complexe aangelegenheid die specialisten vergt en waarbij de externe audit dreigt te vervagen naar interne audit met mogelijks oneigenlijk gebruik.

Daarenboven is een looptijd van zes jaar zeer lang, hetgeen ook het verwerven van ervaring beperkt. In dezelfde zin heeft de notie “Single Audit” hier een totaal andere invulling dan in het kader van het Rekendecreet. Wat thans is uitgewerkt staat nog ver van een volledige afdekking van de controlerelaties met betrekking tot financiële rapportering, compliance en effectief en efficiënt gebruik van middelen op basis van een door alle controle-actoren gedragen risico-inschatting.

Het Rekendecreet

Ook het Vlaams decreet van 8 juli 2011 houdende regeling van de begroting, de boekhouding, de toekenning van subsidies en de controle op de aanwending ervan, en de controle door het Rekenhof (het zogenaamde Rekendecreet) en zijn uitvoeringsbesluiten⁹ trachten de basis te leggen voor een werkbaar, moderner financieel management van de Vlaamse overheid, inclusief haar gelieerde organisaties.

Het decreet is van toepassing op de Vlaamse ministeries en diensten met afzonderlijk beheer¹⁰ (art. 4, § 1, 1°), een 67-tal rechtspersonen¹¹ (art. 4, § 1, 2°) en een 72-tal instellingen¹² die volgens de Europese regels (ESR, zie EG verordening nr. 2223/96) als het ware deel uitmaken van de Vlaamse overheid door te ressorteren onder sectorale code 13.12. (art. 4, § 2). De toepassing hangt in wisselende omstandigheden af van de zonet vermelde typologie van instellingen. Als belangrijkste doorsnede gelden volgende hervormingen.

A. Meerjarenplanning en begroting

De Vlaamse overheid, inclusief de 67-tal rechtspersonen, maken een meerjarenplanning op waarin de genomen beleidsopties worden vertaald in een meerjarig budgettaire perspectief over een periode van zes jaar. Hierbij moet een onderscheid gemaakt worden tussen de prognoses bij constant beleid enerzijds en de budgettaire gevolg van het nieuwe beleid anderzijds. Daarnaast moet ook een jaarlijkse begroting worden opgemaakt die onderverdeeld moet worden in homogene beleidsdomeinen¹³ en de daarmee samenhangende organisatievormen zoals gedefinieerd in het kaderdecreet Bestuurlijk Beleid van 18 juli 2003 (art. 2 en 3).

Ook hier moeten de “outcomes” (beleidseffecten) per beleidsdomein de drijvende indicatoren worden van de begroting waarbij de outcomes van de rechtspersonen moeten samenhangen met deze van de Vlaamse Overheid en verankerd moeten zijn in de beheersovereenkomst. Op deze manier wordt de verantwoording en rapportering aan de beleids-

In tegenstelling tot de Beleids- en Beheerscyclus in Vlaamse lokale besturen, heeft men voor de Vlaamse overheid geen gebruik gemaakt van de mogelijkheid om de boekhouding af te stemmen op de internationale IPSAS-standaarden.

8 VLABEST, initiatiefadvies externe audit, 29 april 2010.

9 Besluit van 14 oktober 2011 betreffende de boekhoudregels, de aanrekeningregels en de regels betreffende de controle op de vastleggingskredieten die van toepassing zijn op de Vlaamse ministeries; besluit van 14 oktober 2011 betreffende de begroting en de boekhouding van de Vlaamse rechtspersonen.

10 Bv. het Loodswesen.

11 De IVA's (intern verzelfstandigde agentschappen met rechtspersoonlijkheid): bv. OVAM, Kind en Gezin, Bioso, enz.; de EVA's (extern verzelfstandigde agentschappen): bv. VDAB, De Lijn, Syntra Vlaanderen, enz.; bepaalde Vlaamse Openbare Instellingen: bv. GO!, VRT, VITO, enz.; de eigen vermogen: bv. Eigen vermogen Instituut voor Landbouw- en Visserijonderzoek, enz. en de strategische adviesraden: bv. SERV, Minaraad, Vlabest, enz.

12 Hun lijst wordt jaarlijks opgenomen in het begrotingsdecreet, ze bestaan uit Raden: bv. NV Waarborgbeheer, NV BAM, enz.; andere raden: bv. VLIR, VLHORA, enz.; wetenschappelijke inrichtingen: bv. Koninklijk Muziekconservatorium Gent, FWO, vzw De Rand, Herculesstichting, enz.;

universiteiten en hogescholen:
bv. UGent, KU Leuven, HUB, vzw Universitaire associatie Brussel, Lessius hogeschool, Provinciale Hogeschool Limburg, enz.; vzw's: bv. de Singel, Pensioenfonds VRT voor statuair, enz.; Privaatrechtelijke EVA's andere dan reeds genoemd maar die toch onder toepassing van art. 63, § 1 Decreet 8/7/11 vallen, d.w.z. vallen onder controle van het Rekenhof: bv. vzw Mikpunt, Jobpunt Vlaanderen, NV Vlaamse Milieuholding, enz.

13 Het betreft de 13 beleidsdomeinen waarrond de Vlaamse administratie werd opgebouwd (Bestuurszaken; Begroting en Financiën; Welzijn, Volksgezondheid en Gezin; enz.).

**Het streven naar
“Single Audit” in de
Vlaamse overheid
door de samenwerking
tussen Rekenhof,
Interne Auditdienst
Vlaamse Administratie,
Instituut van de
Bedrijfsrevisoren, IVA
Centrale Accounting
en Belastinginspectie
is een belangrijke stap
voorwaarts!**

makers en het Vlaams Parlement versterkt en sluit ze aan bij de rapporteringverplichtingen conform COFOG.

Behoudens het opstellen van een jaarlijkse begroting volgens de regels Vlaamse Regering (art. 37, § 1 decr. 8/7/11), is er geen meerjarenplanning voorzien voor de 72-tal instellingen.

B. Boekhouding

Het decreet bepaalt dat de Vlaamse ministeries (art. 21-25 decr. 8/7/11) evenals de 67-tal Vlaamse rechtspersonen (art. 41-43 decr. 8/7/11) een *economische boekhouding* voeren met een *analytische component*, op basis waarvan de begrotingsopvolging en -rapportering permanent moet kunnen worden verzekerd en dit volgens de gebruikelijke regels van het dubbelboekhouden.

Er werd voor geopteerd om het boekhoudsysteem en de rapportering zodanig op te vatten dat de ESR-rapportering er vlot kan uitvloeien.

In tegenstelling tot BBC, heeft men echter geen gebruik gemaakt van de nochtans wenselijke mogelijkheid om de boekhouding af te stemmen op de internationale IPSAS-standaarden.

Het rekendecreet blijft voor de rest vaag over de wijze waarop de boekhouding van de Vlaamse ministeries en diensten met afzonderlijk beheer moet worden opgevat. Voor de 67-tal Vlaamse rechtspersonen bepaalt het nog te verschijnen besluit van de Vlaamse Regering van 14 oktober 2011 in respectievelijke artikelen 10 en 14 dat het rekeningstelsel voor ondernemingen (MAR) volgens het koninklijk besluit van 12 september 1983 van toepassing is evenals het jaarrekeningschema volgens het koninklijk besluit 30 januari 2001 voor ondernemingen.

Niet alleen werd de kans gemist om de regelgeving af te stemmen op de algemeen aanvaarde internationale standaarden (IPSAS), maar daarenboven werd er geen gebruik gemaakt van de ervaring opgedaan tijdens de uitwerking en implementatie van de boekhoudwetgeving voor de grote en zeer grote vzw's en stichtingen¹⁴. Naar aanleiding van de totstandkoming van deze wetgeving werd de boekhoudregelgeving van de ondernemingen aangepast om zodoende rekening te houden met de bijzondere activiteiten van verenigingen en stichtingen, die op het vlak van non-profit aansluiten bij een overheidscontext.

Het ligt voor de hand dat zich bij die Vlaamse rechtspersonen die nu de ondernemingsboekhoudregels opgelegd krijgen, dezelfde moeilijkheden gaan manifesteren die al voor verenigingen en stichtingen met het koninklijk besluit van 19 december 2003 opgelost werden.

Voorbeelden van dergelijke problematieken zijn de boekhoudkundige verwerking en waardering van subsidies, schenkingen, legaten, bestemde fondsen, materiële vaste activa), de boekhoudregeling van erfachtcontracten, enz.

Daarenboven stelt zich, net zoals bij de vzw's en stichtingen, ook hier het probleem dat een aantal van de Vlaamse rechtspersonen reeds onderworpen zijn aan een sectorale boekhoudregelgeving (bv. het UZ Gent is onderhevig aan het KB van 19 juni 2007 betreffende de jaarrekening van de ziekenhuizen) en kan men zich de vraag stellen of deze rechtspersonen nu twee boekhoudingen moeten voeren.

Voor de 72-tal instellingen, zoals hierboven besproken, bevat het rekendecreet geen boekhoudkundige bepalingen behoudens over de timing van hun jaarrekening.

C. Interne controle, audit en extern financieel toezicht

Op het gebied van interne controle zijn er in het rekendecreet een aantal bepalingen voor de Vlaamse ministeries (art. 33 decr. 8 juli 2011) evenals voor de 67-tal Vlaamse rechtspersonen (art. 47 decr. 8 juli 2011). Als toezichtorgaan functioneert het Rekenhof zowat in de drie groepen van instellingen.

Voor de 67-tal Vlaamse rechtspersonen met een raad van bestuur (d.w.z. hoofdzakelijk vennootschappen en verenigingen) krijgt de bedrijfsrevisor de taak toegewezen (art. 47 decr. 8 juli 2011) om de jaarrekening te certificeren. Indien de Vlaamse rechtspersoon met een raad van bestuur in het kader van de vennootschapswetgeving beschikt over een commissaris, dan is deze bedrijfsrevisor dezelfde die zorgt voor die certificering (art. 50, § 2 decr. 8 juli).

Het is enigszins merkwaardig dat het rekendecreet als voorwaarde voor de certificeringopdracht de kwalificatie rechtspersoon met een raad van bestuur voorstelt, alsof de certificering van de financiële rapportering van de Vlaamse rechtspersonen zonder raad van bestuur onnodig zou zijn.

Van de andere kant bepaalt art. 50, § 2 dat de 72-tal instellingen (ook voor de instellingen zonder raad van bestuur) een bedrijfsrevisor moeten aanstellen met een certificeringopdracht waarbij hun verslag uiterlijk 21 april 20N+1 wordt verstuurd naar de Vlaamse Regering en het Rekenhof.

Afgezien van deze soms onduidelijke bepalingen, is de wetgever op basis van de samenwerking tussen Rekenhof, Interne Auditdienst Vlaamse Administratie, Instituut van de Bedrijfsrevisoren, IVA Centrale Accounting en Belastinginspectie bezig om de “Single Audit”-gedachte in de Vlaamse overheid gestalte te geven. Dit is een positieve vaststelling die vanuit de basis van de controle-actoren wordt gevoed en wellicht tot modernisering en verbeterd overheidsbeleid zal aanleiding geven.

Besluit

Mede ingegeven door de internationale tendensen om het financieel management van overheden te moderniseren, heeft Vlaanderen recent de beleids- en beheerscyclus van lokale overheden evenals het rekendecreet voor de Vlaamse Gemeenschap ont-

14 KB van 19 december 2003 betreffende de boekhoudkundige verplichtingen en de openbaarmaking van de jaarrekening van bepaalde verenigingen zonder winstoogmerk, internationale verenigingen en stichtingen.

wikkeld. Bij eerstgenoemde liggen de verdiensten hoofdzakelijk op het vlak van een resultaatgerichte aansturing en meerjarenplanning. Tevens is het sterke punt een geïnnoveerde boekhouding afgestemd op de internationale IPSAS-standaarden. Zvak blijft eerder de organisatie van de externe financiële audit die mikt op de organisatiebeheer-sing zonder echter voldoende klemtoon op de

waarmerking van de financiële rapportering.

Eerder de omgekeerde vaststellingen blijken uit de aanpak van het rekendecreet waar de “single audit”- gedachte ernstig en professioneel in de steigers staat, maar de modernisering van het financieel management waar het financieel management nog extra aandacht verdient.

1 juni 2012 – Ontwerpbesluit *Controle en Single Audit* – nieuwe opdrachten voor de bedrijfsrevisor – uitzondering op diens beroepsgeheim

Op voorstel van minister-president Kris PEETERS en minister Philippe MUYTERS heeft de Vlaamse Regering op 1 juni 2012 haar principiële goedkeuring gehecht aan een ontwerpbesluit over *Controle en Single Audit*. Het gaat om een uitvoeringsbesluit bij het Rekendecreet van 8 juli 2011, dat de voorwaarden bepaalt voor de bedrijfsrevisorale controle en de certificering en dat de samenwerking regelt tussen de centrale en decentrale auditdiensten en de instanties die toezicht, controle of audit uitvoeren.

Om de meerwaarde van de werkzaamheden van een bedrijfsrevisor bij een entiteit – d. i. een departement, een intern verzelfstandigd agentschap (IVA) zonder rechtspersoonlijkheid en elke rechtspersoon zoals bedoeld in artikel 4, § 1 en § 2 van het Rekendecreet – te verhogen, wordt de opdracht (verslaggeving) van de bedrijfsrevisor bij een entiteit uitgebreid. De focus blijft op financiële audits, met dien verstande dat de bedrijfsrevisor er zal op toezien dat de regels uit het Rekendecreet (inclusief begrotingsuitvoering) en het Europees Systeem van de Rekeningen (ESR) worden gerespecteerd.

Over dit besluit dient het advies van de Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen (SERV) en daarna van de Raad van State te worden ingewonnen.

Op 1 juni 2012 werd eveneens door de Vlaamse regering het voorontwerp van beleidsdomeindecreet financiën en begroting goedgekeurd. In het voorontwerp van beleidsdomeindecreet wordt onder andere voorgesteld om uitdrukkelijk in artikel 50 van het Rekendecreet in een uitzondering op het beroepsgeheim van de bedrijfsrevisor te voorzien ten aanzien van het Rekenhof en IAVA aangaande de controle van entiteiten van de Vlaamse overheid die zij gemeenschappelijk hebben. Enkel het advies van de Raad van State dient te worden bekomen. Vervolgens wordt het aan het Vlaams Parlement overgemaakt.

Résumé

Dans le style du *New Public Management* et attisée par la crise financière et les dérapages budgétaires des années précédentes dans plusieurs pays, l'importance d'une information financière utile et fiable a été portée à l'avant-scène. En Flandre, ceci a mené aux évolutions importantes suivantes.

Dans le cas des communes flamandes, des CPAS et des provinces, de nouveaux cycles stratégiques et de gestion (*beleids- en beheercyclus (BBC)*) ont été développés et adoptés dans l'arrêté du Gouvernement flamand du 25 juin 2010. Ce changement vise à améliorer la transparence et surtout l'établissement de rapports sur la gestion. Pour cette raison, une approche intégrée a été retenue dans laquelle la comptabilité budgétaire correspond mieux à l'information dans le cadre du SEC (soldes de financement, dettes, flux financiers entre secteurs économiques, etc.). La comptabilité patrimoniale repensée est basée autant que faire se peut sur les normes IPSAS (*International Public Sector Accounting Standards*) qui sont également utilisées dans d'autres pays (p.ex. en France) ou dans certaines organisations internationales (p.ex. OTAN, UE). L'information financière correspondante doit rendre possible une gestion financière axée sur les résultats au moyen de domaines stratégiques (*beleidsdomeinen*) et de champs d'activité (*beleidsvelden*). Pour cette raison sont prévues une planification pluriannuelle et une responsabilisation de l'administration et des mandataires au moyen de la responsabilité budgétaire et d'un contrôle correspondant.

Au niveau de la Communauté Flamande, des rénovations similaires ont été réalisées par le *rekendecreet* du 8 juillet 2011. Ce dernier concerne les ministères flamands ainsi que leurs services à gestion distincte, de même qu'un nombre de personnes morales flamandes et partiellement des organisations qui, selon les règles SEC de l'Europe, font pour ainsi dire partie de l'administration flamande. Ils doivent faire face à une comptabilité économique avec une composante analytique référant à vrai dire toujours à l'AR du 12 septembre 1983 relatif à la comptabilité des entreprises. Outre le plan pluriannuel et le budget déjà au programme, le principal atout est le développement du « *single audit* » au cours duquel les acteurs de contrôle (Cour des Comptes, IAVA et le révisorat) collaborent afin de donner corps au contrôle interne, à l'audit et à la surveillance financière externe.

Summary

After the tradition of New Public Management and stimulated by both the financial crisis and years of budgetary derailment in many countries, attention to reliable and useful financial reporting has become prominent. In Flanders, this has led to the following major changes.

In the case of Flemish municipalities (*gemeenten*), OCMWs/CPAS (welfare offices) and provinces, policy (*beleidscyclus*) and administration (*beheercyclus*) cycles have been developed and implemented in the Flemish Government's decree of 25 June 2010. The latter aims to improve transparency and more specifically how management is being reported. With these goals in mind, an integrated approach has been chosen in which budgetary accounting is better connected to reporting within ESA (financing balance, debts, financial flow between economic sectors, etc.). The renewed accrual-based accounting is based as much as possible on the International Public Sector Accounting Standards (IPSAS), which are also used in other countries (a.o. in France) or in international organisations (for instance at NAVO, EU). Corresponding financial reporting must enable the setup of result-oriented financial management through policy areas (*beleidsdomeinen*) and fields of intervention (*beleidsvelden*). For that reason long-term planning and accountability of both the administration and the proxies are provided for by means of budgetary accountability and accessory control.

In the case of the Flemish Community, similar adjustments were put into place by the *reken-decreet* of 8 July 2011. They concern Flemish ministries along with their services with separate management, a number of Flemish legal entities and partially organisations that, according to European ESA-rules, form part of the Flemish government. They have to deal with economic accounting including an analytical component, indeed still with reference to the royal decree of 12 September 1983 relative to enterprises. Beside the long-term planning and the budget, the biggest step forward is the development of “*single audit*”, meaning that control-actors, namely the Belgian Court of Audit, IAVA and the audit profession work together in order to give a shape to internal control, audit and financial supervision

De S-BVBA: *Limited* succes

Inleiding

Op 1 juni 2010 zag een nieuwe rechtsvorm in ons Belgisch vennootschapsrecht het levenslicht, de S-BVBA of voluit de BVBA starter. Eigenlijk geen nieuwe vorm, eerder een variant op het bestaande statuut van de BVBA waarbij vooral de kapitaalvereisten worden aangepast. Naast de noodzaak om het ondernemerschap en de KMO een duwtje in de rug te geven, was één van de voornaamste beweegredenen het bieden van een antwoord op het fenomeen van de Engelse *Limited* dat zich de laatste jaren steeds meer over het continent verspreidt.

Een jaar na de invoering van de S-BVBA maakte handelsinformatiekantoor GRAYDON een evaluatie. Uit hun onderzoek bleek dat één jaar na de inwerkingtreding van de nieuwe wetgeving er slechts een 800-tal S-BVBA's waren opgericht.

De inwerkingtreding van deze nieuwe vorm plaatste volgens GRAYDON boven dien maar tijdelijk een kleine rem op de oprichting van buitenlandse vehikels, zoals de *Limited* maar ook Franse en Duitse vennootschapsvormen, die geen minimumkapitaal vereisen en die in België een hoge vlucht kennen vanaf 2009.

Bij de bekendmaking van deze resultaten repliceerde Minister van KMO en Zelfstandigen Sabine LARUELLE dat het om 1.150 oprichtingen ging in het eerste jaar. Feit blijft dat er geen stormloop is naar deze nieuwe vennootschapsvorm.

Ondertussen is iedereen het er over eens dat er toch een aantal pijnpunten zijn. Ook de politiek besefte dat het geen succesverhaal is.

Bewijze hiervan de zin in het regeerakkoord Dr Rupo I dat het statuut van de Starter-BVBA zal worden geëvalueerd en verbeterd zodat jonge ondernemers met vereenvoudigde administratieve verplichtingen een activiteit kunnen uitbouwen. Vraag blijft of de S-BVBA de goede weg is hiervoor.

Van Engeland over Duitsland ...

De S-BVBA is niet uit de lucht komen vallen. Ook in onze buurlanden is de discussie over het minimumkapitaal en de eenvoudigere oprichting van vennootschappen bezig of afgerond. Het begin van deze evolutie plaatsen we vooral in Engeland.

A. De *Limited* emigreert uit Engeland

Onder invloed van het Europees recht en de interne markt is de Engelse *Limited* naar het continent

afgezakt. Vooral een uitspraak van het Europese Hof van Justitie in 2003² zorgde voor de werkelijke doorbraak, de advieskantoren die het vreemde vehikel aanboden schoten als paddenstoelen uit de grond.

Het ontbreken van enige kapitaalvereiste, zeker in tijden waarin het voor ondernemers geen gemakkelijke klus is om aan financiering te geraken, en de lagere oprichtingskosten doordat noch een financieel plan noch de tussenkomst van een notaris is vereist, vormen samen met het ontbreken van enige oprichtersaansprakelijkheid de grootste aantrekkrachten van deze vennootschapsvorm.

Voor al deze voordelen moet de ondernemer er dan bijnemen dat hij steeds met een Engelse vennootschap blijft werken. Het is enkel mogelijk om in België een bijkantoor of een dochteronderneming op te richten.

Dit betekent dat de dubbele structuur, Groot-Brittannië - België, steeds blijft bestaan. Zowel voor de ondernemer als zijn gebruikelijke adviseur is het een hele klus om de Engelse verplichtingen op de voet op te volgen.

Vaak blijven ondernemers dan ook afhankelijk van de gespecialiseerde advieskantoren die hen helpen bij de oprichting van de *Limited*. Wanneer deze kantoren hun activiteit stopzetten verliest de ondernemer zijn houvast.

Bovendien zijn er kosten verbonden aan de diensten van deze kantoren, waardoor het voordeel van de goedkopere oprichtingskosten grotendeels wegvalt.

B. Het continent reageert

De verspreiding van de *Limited* op het continent zorgde bij de diverse regeringen voor enige onrust. De alternatieven om de stroom in te dijken zijn divers: waar de ene het minimumkapitaal volledig loslaat is dit voor andere landen (nog) een brug te ver.

1 - Frankrijk als pionier

Frankrijk heeft niet gewacht op de grote doorbraak van de *Limited* op het continent om haar vennootschapsrecht te hervormen.

Met de wet van 1 augustus 2003³ werd het minimumkapitaal van toen, 7.500 EUR voor de oprichting van een *Société à responsabilité limitée (SARL)* en de *Entreprise Unipersonnelle à responsabilité limitée (EURL)*, afgeschaft.

Cindy LAUREYS¹
Voormalig fiscaal Adviseur van de
Unizo Studiedienst

- 1 Deze bijdrage is louter in persoonlijke naam geschreven.
- 2 H.v.J. 30 september 2003, C-167/01, Inspire Art Ltd, *TRV* 2006, 673-689, noot C. CLOTTENS. In dit arrest veroordeelt het Hof van Justitie elke wetgeving die in het algemeen extra verplichtingen oplegt aan een bijkantoor van een in een andere lidstaat opgerichte vennootschap zelfs als de activiteit van de vennootschap volledig via het bijkantoor verloopt. Door extra verplichtingen op te leggen naar openbaarmaking en minimumkapitaal toeschend Nederland dan ook de vrijheid van vestiging.
- 3 Loi n° 2003-721 du 1 août 2003 pour l'initiative économique, via www.legifrance.gouv.fr; artikel 223-2 Code de commerce.

Feit blijft dat er geen stormloop is naar deze nieuwe vennootschapsvorm.

Sinds 1 januari 2009 kan ook de *Société par Actions simplifiée* (SAS) met een kapitaal van 1 EUR worden opgericht daar waar vroeger 37.000 EUR werd vereist⁴. Net als bij de SARL bepalen de statuten het vrij gekozen kapitaal.

De ondernemer bepaalt zelf het kapitaal dat hij, rekening houdend met zijn activiteit, nodig heeft voor de opstart van zijn vennootschap, zonder dat de wetgever dus enige minimumdrempel oplegt.

Recent ging Frankrijk nog een stap verder. Sinds met de wet van 15 juni 2010 het statuut van de *Entrepreneur Individuel à responsabilité limitée* (EIRL) werd ingevoerd⁵, kan ook een ondernemer die niet werkt onder een vennootschapsvorm toch het voordeel van een beperkte aansprakelijkheid genieten⁶.

Een afscheiding van het ondernemersvermogen ten opzichte van het privévermogen wordt voorzien. Hiervoor moet de ondernemer een eenvoudige verklaring indienen waarbij hij aangeeft welke goederen noodzakelijk zijn of gebruikt worden voor zijn professionele activiteit. Voor onroerende goederen is de tussenkomst van een notaris noodzakelijk, goederen met een waarde boven de 30.000 EUR moeten door een economische beroepsbeoefenaar worden gewaardeerd. De lijst van goederen kan uiteraard wijzigen tijdens de uitoefening van de activiteit.

Enkel deze goederen vermeld in de verklaring vormen het onderpand voor de beroepsmatige schuldeisers. De andere goederen blijven het privévermogen dat enkel door persoonlijke schuldeisers kan worden uitgewonnen. Op deze eenvoudige manier ontstaat dus een afgescheiden beroepsvermogen waardoor de ondernemer zelfs geen enkele kost meer hoeft te maken voor de oprichting van een vennootschap.

De verklaring geldt ten opzichte van nieuwe schuldeisers maar kan ook tegenstelbaar worden gemaakt ten aanzien van reeds bestaande schuldeisers.

Op fiscaal vlak is het belast worden in de vennootschapsbelasting een optie.

2 - Nederland voert de discussie

In Nederland zijn de besprekingen rond de versnipeling en modernisering van het vennootschapsrecht, en meer in het bijzonder de BV, nog steeds bezig. Door de druk van de *Limited* zal het minimumkapitaal van 18.000 EUR ook hier verdwijnen.

Voor de Nederlandse wetgever is een dergelijk minimumkapitaal te statisch en te willekeurig en gelooft men niet dat dit tot een adequate schuldeiserbescherming leidt. In tegenstelling tot de andere landen wordt de verplichting om een kapitaal in de statuten in te schrijven zelfs volledig afgeschafft.

Als middel ter bescherming voor de schuldeisers voert het wetsvoorstel wel een strikte beperking van dividendumtakkingen in. Er mogen enkel uitke-

ringen aan aandeelhouders worden verricht wan-ner het eigen vermogen na de uitkering positief blijft.

Er mag in geen geval worden geraakt aan de reserves die krachtens de wet of de statuten moe-ten worden aangehouden. Het bestuur moet de uitkering, die wordt besloten door de algemene vergadering, bovendien tegengaan indien het weet of behoort te weten dat de vennootschap na de uitkering haar opeisbare schulden niet zal kunnen blijven betalen gedurende een bepaalde periode⁷, de zogenaamde uitkeringstest. Zoniet zijn de bestuurders hoofdelijk aansprakelijk voor het uit-gekeerde bedrag. De aandeelhouder die weet of behoort te weten dat de uitkering niet kon, moet de uitkering teruggeven.

De Nederlandse wetgever laat aldus het historisch minimumkapitaal bij oprichting van de vennoot-schap los als beschermingsmiddel voor schuldei-sers en stelt een bedrijfseconomische test in om de solvabiliteit van de onderneming tijdens haar bestaan niet te laten bedreigen door uitkeringen aan aandeelhouders.

Het wetsontwerp rond de invoering van een Flex-BV⁸ ligt momenteel in de Nederlandse Eerste ka-mer nadat het reeds door de Tweede kamer werd goedgekeurd. De Minister van Veiligheid en Justitie heeft aangegeven dat hij de wet op 1 juli 2012 in werking wil laten treden.

3 - Duitsland houdt vast aan het minimumkapitaal

Hoewel het statuut van de Duitse GmbH steeds als één van de meest flexibele in Europa werd be-schouwd en een voorbeeld is geweest voor andere landen, grepen heel wat Duitse ondernemers toch naar de Engelse *Limited*.

De lange en kostelijke procedure voor de opstart van en het hoge minimumkapitaal bij de GmbH zijn de meest voor de hand liggende redenen.

Onder meer om deze evolutie tegen te houden en het Duitse vennootschapsrecht weer competitief te maken, werd het recht van de GmbH hervormd.

Met de zogenaamde MoMiG-wet van 23 okto-ber 2008 zag de kleine GmbH, de "UG (*haftungs-beschränkt*)" ofwel "*Unternehmergeesellschaft (haftungsbeschränkt)*" het levenslicht. Enkel de bepalingen op gebied van het noodzakelijke mini-mumkapitaal wijken af van de regels met betrek-king tot de GmbH.

Het kapitaal om te starten kan vrij worden gekozen en dient tussen 1 EUR en 25.000 EUR te liggen. Naast de verplichtingen rond volstorting, naams-vermelding en snellere bijeenroeping van de al-gemene vergadering bij het minste risico op insolva-biliteit, is de strengste verplichting die werd op-gelegd in het belang van de schuldeisers de plicht voor de vennootschap om, zolang het kapitaal niet wordt verhoogd tot 25.000 EUR, elk jaar 25 % van de winst te reserveren als wettelijke reserve.

4 Artikel 227-2 Code de commerce.

5 Loi n° 2010-658 du 15 juin 2010 relative à l'entrepreneur individuel à responsabilité limitée, via www.legifrance.gouv.fr.

6 Alle informatie is terug te vinden via www.eirl.fr.

7 Het voorstel spreekt momenteel over een periode van één jaar.

8 Wetsvoorstel tot wijziging van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek in verband met de aanpassing van de regeling voor besloten vennootschappen met beperkte aansprakelijkheid (Wet vereenvoudiging en flexibilisering BV-recht), via www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/flexibele-bv/documenten-en-publicaties.

Dit bedrag mag niet worden uitgekeerd en kan enkel worden gebruikt voor kapitaalverhogingen of tot aanzuivering van verliezen.

Door deze verplichting op te leggen, heeft de Duitse wetgever willen aangeven dat het de bedoeling is om zo snel mogelijk uit te groeien tot een echte GmbH, ook al wordt er wettelijk geen termijn geplaatst op de kapitaalverhoging en is er geen naamswijziging nodig⁹.

Deze regelgeving was de inspiratiebron voor de Belgische wetgever.

4 - Europa ligt op de loer

Laten wij in dit hele verhaal ook niet vergeten dat de Europese wetgever al jaren werkt aan het statuut van de Europese Besloten Vennootschap.

In het voorstel tot verordening, dat op 25 juni 2008 werd gelanceerd, stelde de Europese Commissie een minimumkapitaal van 1 EUR voor¹⁰. Bij de besprekingen in het parlement kwam duidelijk de tweestrijd over de rol van het minimumkapitaal in Europa naar voor.

Het parlementaire debat leidde uiteindelijk tot een compromisvoorstel waarbij een kapitaal van ten minste 1 EUR werd aanvaard op voorwaarde dat de statuten het ondertekenen van een solvabiliteitsattest door de bestuurders bij uitkering aan de aandeelhouders opleggen. Uitkeringen die tot gevolg hebben dat de verplichtingen van de vennootschap de activa van de vennootschap overtreffen zijn verboden. Als de statuten niet in een dergelijke test voorzien, zou het kapitaal ten minste 8.000 EUR moeten bedragen¹¹.

De discussie hierover is nog niet afgelopen. Het voorstel rond het minimumkapitaal is één van de struikelblokken voor de goedkeuring van het statuut voor een Europese BVBA.

... Naar de Belgische S-BVBA

Net als in Duitsland reageerde de Belgische wetgever door een variant op de BVBA in het leven te roepen.

In het KMO-plan van Minister van Zelfstandigen Sabine LARUELLE¹², goedgekeurd door de Ministerraad in oktober 2008, werd reeds de oprichting van een BVBA zonder kapitaal naar voor geschoven als

9 Waardoor de aanduiding van de naam zijn beschermfunctie deels verliest aangezien het ook om vennootschappen met een hoger kapitaal dan 25.000 EUR kan gaan.
10 Voorstel voor een verordening van de Raad betreffende het statuut van de Europese Besloten Vennootschap, COM (2008) 396, 25 juni 2008.

11 Europees Parlement, Verslag van de Commissie Juridische, 4 februari 2009 over het voorstel voor een verordening van de Raad betreffende het statuut van de Europese Besloten Vennootschap, via www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=REPORT&reference=A6-2009-0044&format=XML&language=NL#title3.

12 www.sabinelaruelle.be/KMO-Plan.pdf.

één van de maatregelen om het ondernemerschap en de KMO's een duwtje in de rug te geven.

Men wou in het Belgische rechtssysteem een vennootschapsvorm voorzien die makkelijk toegankelijk is voor beginnende ondernemers, zonder evenwel afbreuk te doen aan de garantie voor schuldeisers en Belgische consumenten¹³.

De financiële en economische crisis die de druk op het ondernemerschap verhoogde en de evoluties in de omliggende landen, brachten de regering ertoe om uiteindelijk met de wet van 12 januari 2010 tot wijziging van het Wetboek van vennootschappen en tot vaststelling van de modaliteiten van de besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid "starter"¹⁴ de oprichting van een S-BVBA met een zeer beperkt minimumkapitaal mogelijk te maken. De wet trad uiteindelijk op 1 juni 2010 in werking¹⁵.

De BVBA-starter of S-BVBA kan door één of meerdere natuurlijke personen worden opgericht voor zover zij geen effecten bezitten die 5 % van de stemrechten vertegenwoordigen in een andere vennootschap met beperkte aansprakelijkheid en voor zover zij geen vijf voltijdse werknemers te werkstellen.

De bedoeling is om het statuut voor te behouden aan starters die voor het eerst een zaak willen beginnen of hun eenmanszaak willen omvormen tot een vennootschap. De vennootschap moet verplicht de vermelding "starter" opnemen in haar benaming.

De oprichters bepalen zelf het startkapitaal van de S-BVBA en dit kan variëren tussen 1 EUR en 18.549 EUR. Vanaf 18.550 EUR valt men onder de normale regels voor de (E)BVBA. Om het vrij te bepalen kapitaal te verantwoorden, moet de ondernemer een financieel plan opstellen. In afwijking van de gewone BVBA moet dit financieel plan worden opgesteld samen met een boekhouder, externe accountant, bedrijfsrevisor of door een erkende instelling of organisatie.

De criteria waaraan dit plan moet voldoen werden bepaald in het koninklijk besluit van 27 mei 2010. De tussenkomst van een professioneel adviseur moet een zekerheid bieden aan de schuldeiser dat de starter met kennis van zaken aan zijn onderneming begint.

Het minimumkapitaal wordt echter maar tijdelijk losgelaten. Uiterlijk na 5 jaar moet de S-BVBA, via een notaris, haar kapitaal verhogen tot minimum 18.550 EUR¹⁶ waarna de gewone regels van de BVBA van toepassing worden. Om dit te helpen realiseren en als schuldeiserbescherming legt de wet, net zoals in Duitsland, de verplichting op om een wettelijke reserve aan te leggen.

De vennootschap moet elk jaar minstens 25 % van haar nettowinst reserveren tot de som van het gekozen startkapitaal en de wettelijke reserve 18.550 EUR bedraagt.

De verspreiding van de Limited op het continent zorgde bij de diverse regeringen voor enige onrust. De alternatieven om de stroom in te dijken zijn divers: waar de ene het minimumkapitaal volledig loslaat is dit voor andere landen (nog) een brug te ver.

13 Voorstel 16 van het KMO-plan van Sabine LARUELLE.

14 BS 26 januari 2010, p. 3158.

15 Koninklijk besluit van 27 mei 2010 tot vaststelling van de essentiële criteria van het financiële plan van de besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid "Starter", tot wijziging van het koninklijk besluit van 30 januari 2001 tot uitvoering van het Wetboek van Vennootschappen en van het koninklijk besluit van 22 juni 2009 houdende de nadere regels voor het inschrijven van niet-handelsondernemingen naar privaat recht in de Kruispuntbank van Ondernemingen, BS 31 mei 2010, p. 32582.

16 Waarvan 6.200 EUR of 12.400 EUR volstort naargelang het om een gewone BVBA of een EBVBA gaat.

In de (E)BVBA geldt eveneens de verplichting tot het aanleggen van een wettelijke reserve, maar daar moet men maar 5 % van de winst reserveren tot de wettelijke reserve 10 % van het maatschappelijk kapitaal bedraagt. De mogelijkheid tot winstuitkering wordt dus aanzienlijk beperkt.

Net als bij de gewone BVBA blijft de oprichtersaansprakelijkheid gelden voor de eerste drie jaren. In de jaren vier en vijf die volgen blijven de vennooten hoofdelijk aansprakelijk voor het verschil tussen 18.550 EUR en het reeds door hen geplaatste kapitaal. Naar schuldeisers toe zijn de vennooten in die jaren dus voor evenveel gehouden als bij een gewone BVBA.

Waar loopt het fout?

Reeds minder dan twee jaar na de invoering van de Starters-BVBA vindt zelfs de regering een evaluatie en hervorming nodig.

Terwijl het theoretisch eenvoudiger had moeten worden voor ondernemers om een vennootschap op te richten, rijzen er in de praktijk toch een aantal belangrijke belemmeringen.

De nieuwe rechtsvorm biedt ongetwijfeld kansen aan starters die zonder of met slechts beperkte financiële middelen hun creatieve idee kunnen uitwerken. Waar vele organisaties ondernemers steeds op attent maken is echter nogmaals bevestigd. Het is een utopie om te denken dat alle activiteiten kunnen worden aangevat met 1 EUR startkapitaal.

Alleen al het betalen van de economisch beroepsbeoefenaar voor het opstellen van het financieel plan en de notaris voor de oprichting van de vennootschap vergt middelen.

Bovendien blijken banken weigerachtig om financiering te verschaffen aan een vennootschap waar geen kapitaal in vorhanden is. Het niet krijgen van leningen of het moeten tekenen van belangrijke persoonlijke waarborgen is een veel gehoord verhaal indien met ondernemers over de S-BVBA wordt gesproken. Daar waar de strenge voorwaarden voor het financieel plan net voor meer zekerheid zouden moeten zorgen dan de traditionele BVBA.

De opstelling van een financieel plan in samenspraak met een economische beroepsbeoefenaar doet de ondernemer immers meer stilstaan bij zijn plannen en verwachtingen.

Naast het beperken van het risico op een oprichtersaansprakelijkheid zorgt dit ervoor dat de ondernemer goed beslagen aan de start verschijnt. Naast de startproblemen duiken er tevens hindernissen onderweg op.

Niet alleen wordt de mogelijkheid tot winstuitkering beperkt door de verplichting tot het aanleggen van een hogere wettelijke reserve, bovendien kan een winstuitkering op fiscaal vlak worden afgestraft.

Eén van de voorwaarden voor het verlaagd opklimende tarief in de vennootschapsbelasting is dat de dividenduitkering maximum 13 % van het gestort kapitaal bedraagt.

Zolang de vennootschap haar kapitaal op 1 EUR houdt is een dividenduitkering evenwel geen optie.

Maar ook nadat is het oppassen geblazen. Het lijkt op papier mooi in elkaar te passen, de vennootschap legt jaarlijks 25 % van haar winst aan als reserve en na vijf jaar wordt hiermee het kapitaal verhoogd. Alleen vergat iemand dit aan de fiscus te zeggen.

Voor de fiscus is de omzetting van die wettelijke reserve in kapitaal immers geen gestort kapitaal. Enkel een nieuwe inbreng in geld of in natura om het kapitaal te verhogen kan soelaas bieden.

De wet vereist in elk geval dat het kapitaal na vijf jaar wordt verhoogd en dat de S-BVBA wordt omgezet in een (E)BVBA. Hier voor moet de ondernemer opnieuw naar de notaris, met de nodige kosten die daaraan verbonden zijn. De nieuwe rechtsvorm is dus slechts een tijdelijk statuut wat er mede voor zorgt dat de oprichtingskosten niet lager uitvallen, integendeel zelfs.

Hebben we de goede weg genomen?

Handelen op de Europese interne markt biedt heel wat mogelijkheden en kansen voor ondernemers, maar ook uitdagingen. De vrijheid van vestiging die we zo hoog in het vaandel dragen laat een nieuw licht over ons vennootschapsrecht schijnen. Een evolutie die we betreuren? Mijns inziens, op bepaalde vlakken, ja. Een evolutie die we kunnen terugdraaien? Naar mijn mening, neen.

Anderhalf jaar na de invoering van de S-BVBA is het duidelijk dat dit geen afdoend alternatief is voor de buitenlandse rechtsvormen met geen of weinig kapitaalvereisten. Waar sommige ondernemers zich nog meer moeten bewust worden van het feit dat je potten nodig hebt om te koken, is het de taak van de overheid om startende ondernemers alle kansen te geven, ook diegenen die met weinig middelen zeer creatieve ideeën tot uitwerking kunnen brengen.

1 - Aanpassing van de S-BVBA

Een aanpassing van de S-BVBA dringt zich in elk geval op, dat is duidelijk. De huidige regeling getuigt allerminst van enige eenvoud.

De S-BVBA laat het minimumkapitaal los maar dan toch weer niet. Door de oprichting van een BVBA-starter verkrijgt de ondernemer enkel dat hij vijf jaar extra tijd krijgt om het geld op te hoesten dat hij moet volstorten.

In ruil daarvoor krijgt hij wel bijkomende voorwaarden, van een verplichte reservering van een kwart van de winst tot een aansprakelijkheid tot een minimumkapitaal van 18.550 EUR dat eigenlijk tijdelijk niet bestaat tot de bijkomende kosten door

de tweede passage bij de notaris. De Belgische wet plaatst dus meer drempels dan dat zij er wegneemt.

In fine geeft de wetgever enkel een uitstel van betaling voor het bij de oprichting van een BVBA te volstorten kapitaal. Laten wij dit dan voor alle duidelijkheid en eenvoud ook zo opnemen in de wet.

Een loutere termijnbepaling op het te volstorten gedeelte doet de kapitaalsverhoging en misschien zelfs naamswijziging via notaris wegvalen en geeft duidelijkheid op fiscaal vlak.

2 - De redding?

Zal enkel een aanpassing van het statuut een oplossing bieden? Gaan banken hiermee hun volledig vertrouwen schenken?

We mogen het ten stelligste betwijfelen. De uitholling van de beperkte aansprakelijkheid door het moeten verstrekken van persoonlijke en zakelijke zekerheden is geen nieuw fenomeen. Het verlagen van het wettelijk minimumkapitaal is in die evolutie vooral een extra argument.

Een bankier zou volgens sommigen gek zijn als hij een lening verschafft aan een vennootschap met slechts 1 EUR kapitaal. Maar kunnen wij niet hetzelfde zeggen van een bankier die zomaar een lening verschafft aan een BVBA voor het bouwen van een fabriek, terwijl enkel het minimumkapitaal van 18.550 EUR is volstort?

Meer dan over het fenomeen van de S-BVBA gaat het in deze discussie over hoe we een minimumkapitaal bepalen en welke waarde we hieraan toekennen.

Het wettelijk minimumkapitaal zoals we het nu kennen is te statisch en te weinig specifiek om werkelijk een waarborgfunctie te kunnen volbrengen. Een minimumkapitaal kan pas echt werken als voldoende buffer indien dit aangepast is aan de activiteit en de behoeften van de vennootschap en er garanties zijn dat het kapitaal wordt behouden.

Het is tijd om dit debat ook te voeren voor een Europese vorm of een andere soepelere buitenlandse vennootschapsvorm zich in onze economie verspreiden.

Het opstarten van een zaak met voldoende kapitaal aangepast aan de specifieke activiteit lijkt een evidentie, de oprichtersaansprakelijkheid een garantie.

Het behouden en doen groeien van het vermogen tijdens het bestaan van de vennootschap is een ander paar mouwen. Een uitkeringstest om te vermijden dat uitkeringen aan aandeelhouders worden gedaan ten koste van schuldeisers lijkt een economisch verantwoorde keuze, het verder stimuleren van de kapitalisatie van vennootschappen door opbouw van een eigen vermogen een noodzakelijke stap.

Het financieel plan dat bij de oprichting moet worden opgesteld speelt in dit debat een belangrijke rol. Net op dat punt staat de S-BVBA sterker in haar schoenen door de verplichting om een financieel plan op te stellen met de hulp van experts.

Een ondernemer die met geen of slechts een beperkt kapitaal zijn plannen kan uitwerken, heeft baat bij een vennootschap die hij met beperkte financiële middelen kan oprichten. Maar waarom zou dit niet passen in een globale kijk op de BVBA?

Laten wij ondernemers met elk hun eigen specifieke activiteit en kapitaalsnoden een globale oplossing bieden en een kans geven, zonder hen te verstikken met bijkomende verplichtingen die wantrouwen uitstralen.

Maar laat ons bij heel dit verhaal vooral het uitgangspunt niet vergeten, namelijk het aanmoedigen van ondernemerschap en het uitbouwen van een activiteit met vereenvoudigde administratieve verplichtingen.

Betekent dit dat we iedereen moeten aanmoedigen om een vennootschap op te richten? Toegegeven er zijn goede redenen voor, niet in het minst de fiscale overwegingen, maar is het werkelijk de enige weg?

Zowel hier als in de buurlanden focust de discussie zich vooral op het minimumkapitaal en het herbeijken van vennootschapsrechtelijke regels.

Een opwaardering van de meeste eenvoudige weg van ondernemen, de eenmanszaak, lijkt de politieke tafel niet te halen. Laat ons zeker kijken naar initiatieven zoals het recent ingevoerde Franse statuut van de *Entrepreneur Individuel à responsabilité limitée* (EIRL).

Misschien biedt de opwaardering en grotere bescherming van de eenmanszaak, meer nog dan de S-BVBA, een antwoord op de vraag van ondernemers om tegen een lage prijs een beperking van hun aansprakelijkheid te hebben ter bescherming van hun partner en kinderen.

Laten wij ondernemers met elk hun eigen specifieke activiteit en kapitaalsnoden een globale oplossing bieden en een kans geven, zonder hen te verstikken met bijkomende verplichtingen die wantrouwen uitstralen.

Résumé

Depuis le 1er juin 2010, une nouvelle forme de société est apparue dans le paysage juridique belge : la SPRL Starter (SPRL-S). Un an et demi après sa création, cette forme juridique ne semble toutefois pas être un exemple de réussite, ni en tant qu'appui à l'entreprenariat, ni en tant qu'alternative aux formes étrangères. Souffre-t-elle de maladies de jeunesse ou d'autres éléments sont-ils en jeu ?

L'apparition des *Limited* sur le continent, auxquels la SPRL-S devait faire face, a favorisé différentes options continentales. Tandis que la France a déjà renoncé au capital minimum et qu'aux Pays-Bas ceci n'est plus qu'une question de temps, cela paraît encore une utopie en Allemagne, ainsi qu'en Belgique.

Cependant, la SPRL-S ne renonce au capital minimum que dans une certaine mesure. En effet, la création d'une SPRL-S permet seulement à l'entrepreneur d'obtenir un délai supplémentaire de cinq ans pour récolter le capital à libérer. En échange on lui impose toutefois quelques conditions supplémentaires telles qu'une réservation obligatoire de 25 % du bénéfice, une augmentation des charges fiscales lorsqu'il effectue un versement de ses bénéfices, une responsabilité pour un capital minimum de 18.550 euros qui, temporairement, n'existe pas, ainsi que des frais supplémentaires lors du deuxième passage devant le notaire. Le législateur belge a donc augmenté les seuils pour les jeunes entreprises au lieu de les diminuer.

Il est douteux que seule l'adaptation du statut de la SPRL-S constituera la solution. Une vision globale de la SPRL et du capital minimum, qui n'étouffe pas les entrepreneurs n'ayant que des besoins en capitaux limités en leur imposant des obligations supplémentaires qui respirent la méfiance, semble plus indiquée. Et n'oublions surtout pas le point de départ de cette mesure étant l'encouragement de l'entreprenariat. Une mise en valeur et une protection accrue de l'entreprise individuelle est peut-être plus à même que la SPRL-S de répondre à la demande des entrepreneurs d'une limitation de leur responsabilité à coût modéré.

Summary

Since 1 June 2010, a new legal form has appeared in the Belgian legal landscape: the Starter PLLC (S-PLLC). A year and a half after its creation, this legal form has not become a success story, neither as a support to entrepreneurship or as an alternative to the foreign systems. Does it suffer from growing pains or is there more at stake?

The distribution of limited companies on the continent, with which the S-PLLC had to cope, has provided various continental options. As France has already waived the minimum capital requirement and as this is only a matter of time in the Netherlands, it still seems idealistic in Germany and Belgium.

Nevertheless, the S-PLLC only waives the minimum capital requirement to some extent. Indeed, the creation of a S-PLLC allows the entrepreneur only to have an additional period of five years to harvest the capital to be issued. In exchange, he is however subjected to some additional conditions such as a compulsory reservation of 25 % of the benefits, an increasing tax burden when distributing the profit, a responsibility for a minimum capital of 18.550 euros which, temporarily, doesn't exist, as well as additional costs when appearing for the second time before the notary. Consequently, the Belgian legislator has increased the thresholds for start-up enterprises instead of removing them.

It is doubtful whether only changes in the status of the S-PLLC might be the way out. An overall vision of the PLLC and the minimum capital, that doesn't choke off the entrepreneurs having only a limited need of capital, by imposing additional requirements on them that radiate distrust, seems more appropriate. And we should not forget the starting point being the promotion of entrepreneurship. Emphasizing and providing greater protection of the individual entrepreneur might be more appropriate than the S-PLLC to satisfy the demand of limitation of the responsibility of entrepreneurs at low prices.

Samenvatting van op de ICCI website gepubliceerde adviezen van januari, februari, maart en april 2012/

Résumé d'avis publiés sur le site web de l'ICCI entre janvier, février, mars et avril 2012

Beroepsgeheim van de Belgische commissaris van een vennootschap die deel uitmaakt van een vermogensmutatie ten opzichte van de auditor van de groep in het kader van de audit van de geconsolideerde jaarrekening

De commissaris van een Belgische vennootschap die het voorwerp uitmaakt van een vermogensmutatie in de geconsolideerde jaarrekening van een andere entiteit kan zich niet beroepen op de uitzonderingen op het beroepsgeheim zoals opgenomen in artikel 79 van de wet van 22 juli 1953 ten opzichte van de auditor van de groep binnen het kader van de controle over de geconsolideerde jaarrekening daar het artikel 109 van het Wetboek van vennootschappen dergelijke vennootschap geen deel uitmaakt van de consolidatie.

Mogelijke benoeming van een commissaris erkend door de FSMA in een vennootschap die een beroep doet op het publiek spaarwezen

Een vennootschap die een beroep doet op het publiek spaarwezen is niet toe gehouden een commissaris te benoemen die erkend is door de FSMA behoudens indien zij behoort tot één van de categorieën die zijn opgesomd in het toepassingsveld van Circulaire CBFA/2009/19 dd. 8 mei 2009 Medewerkingsopdracht van de erkende commissarissen of deze van Circulaire CBFA/2010/06 dd. 9 februari 2010 Medewerkingsopdracht van de erkende commissarissen (verzekering).

Verslag van de commissaris in het kader van een quasi-inbreng

De bedrijfsrevisor dient zelf te oordelen of hij al dan niet een revisoriaal verslag kan opstellen over de quasi-inbreng van effecten van een vennootschap waarvan hij commissaris is en die zullen worden overgedragen aan een andere op te richten vennootschap. Daarbij dient de bedrijfsrevisor in het bijzonder rekening te houden met artikelen 6, 7 en 12, § 3 van het koninklijk besluit van 10 januari 1994, alsook met punt 3.1. van de Normen van het IBR inzake bepaalde aspecten die verband houden met de onafhankelijkheid van de commissaris (schijnbare onafhankelijkheid).

Taak van de bedrijfsrevisor ten opzichte van de geconsolideerde jaarrekening van een politieke partij

De taak van de bedrijfsrevisor met betrekking tot de geconsolideerde jaarrekening van een politieke partij mag zich niet beperken tot een verwijzing naar de analyse uitgevoerd door het beheersorgaan. Hij dient de algemene controlesnormen toe te passen op de controle van de rekeningen van politieke partijen en hun componenten, waarbij zijn verslag een inleiding en twee delen bevat. Specifieke aspecten in verband met de consolidatiekring moeten verplicht in het tweede deel van het verslag worden opgenomen.

De waardebepaling van het aandeel van een uitgetreden vennoot van een coöperatieve vennootschap met beperkte aansprakelijkheid (CVBA)

De waardebepaling van de aandelen van een ontslagnemende vennoot van een CVBA, komt niet noodzakelijk overeen met de economische eigenvermogenswaarde, hoewel de boekhoudkundige waarde wel minstens het uitgangspunt lijkt te moeten zijn. De waarde van de aandelen dient te worden berekend op grond van de balans van het boekjaar waarin de vennoot is uitgetreden of uitgesloten. Echter, indien een vennoot in de laatste zes maanden van het jaar is uitgetreden zal de waarde van de aandelen te worden berekend op basis van de balans per einde van het volgende jaar.

Secret professionnel du commissaire belge d'un composant mis en équivalence vis-à-vis de l'auditeur du groupe dans le cadre de l'audit des comptes consolidés

Le commissaire d'une société belge qui fait l'objet d'une mise en équivalence dans les comptes consolidés d'une autre entité net peut pas faire appel aux exceptions au secret professionnel prévues dans l'article 79 de la loi du 22 juillet 1953 vis-à-vis de l'auditeur du groupe dans le cadre de l'audit des comptes consolidés, l'article 109 du Code des sociétés considérant qu'une telle société n'est pas comprise dans la consolidation.

Nomination éventuelle d'un commissaire agréé par la FSMA dans une société qui fait appel à l'épargne publique

Une société qui fait appel à l'épargne publique n'est tenue de nommer un commissaire agréé par la FSMA que si elle appartient à l'une des catégories énumérées dans le champ d'application de la Circulaire CBFA/2009/19 du 8 mai 2009 sur la mission de collaboration des commissaires agréés ou de la Circulaire CBFA/2010/06 du 9 février 2010 sur la mission de collaboration des commissaires agréés (assurance).

Rapport du commissaire dans le cadre d'un quasi-apport

Le réviseur d'entreprises doit lui-même juger s'il peut ou non dresser un rapport révisoral de quasi-apport de titres d'une société dont il est commissaire, en vue de les céder à une autre société à constituer. Pour ce faire, le réviseur d'entreprises doit notamment tenir compte des articles 6, 7 et 12 § 3 de l'arrêté royal du 10 janvier 1994 ainsi que du point 3.1. des normes de l'IRE relatives à certains aspects liés à l'indépendance du commissaire (indépendance d'apparence).

Mission du réviseur d'entreprises par rapport aux comptes annuels consolidés d'un parti politique

La mission du réviseur d'entreprises relative aux comptes annuels consolidés d'un parti politique ne saurait se limiter à un renvoi à l'analyse effectuée par l'organe de gestion. Le réviseur d'entreprises est tenu d'appliquer les normes générales de révision au contrôle des comptes des parties politiques et de leurs composantes. Son rapport doit comprendre une introduction et deux parties. Les aspects spécifiques liés au périmètre de consolidation doivent obligatoirement être intégrés dans la seconde partie du rapport.

Evaluation de la part d'un associé démissionnaire d'une société coopérative à responsabilité limitée (SCRL)

L'évaluation des parts d'un associé démissionnaire d'une SCRL ne correspond pas nécessairement à la valeur économique des capitaux propres, bien que la valeur comptable semble devoir être à tout le moins le point de départ. La valeur des parts doit obligatoirement être calculée au départ du bilan de l'exercice social pendant lequel l'associé a démissionné ou a été exclu. Cependant, si l'associé a démissionné dans les six derniers mois de l'année, la valeur des parts sera calculée au départ du bilan de l'exercice suivant.

Kapitaalverhoging van een BVBA Starter (S-BVBA)

De tussenkomst van een bedrijfsrevisor in het kader van de kapitaalverhoging van een S-BVBA is niet vereist wanneer deze kapitaalverhoging in geld plaatsvindt. Evenmin is deze tussenkomst vereist wanneer deze S-BVBA afziet van haar status van starter.

Aanstelling van een bedrijfsrevisor in het kader van een mede-eigendom

Uit een recente beslissing van het Grondwettelijk Hof kan men concluderen dat, met uitzondering van externe accountants en bedrijfsrevisoren, enkel de mede-eigenaars de functie van "rekeningencommissaris" kunnen uitoefenen binnen een vereniging van mede-eigenaars.

Vraag om inlichtingen over de management letter (organisatiebrief) en de wijze waarop revisorale controles werden uitgevoerd in het kader van een vroeger commissarismandaat

Een bedrijfsrevisor is er niet toe gehouden te antwoorden op vragen van een bestuurder in verband met zijn revisorale controlewerkzaamheden wanneer zijn mandaat werd beëindigd. Het commissarismandaat wordt beschouwd als beëindigd wanneer de algemene vergadering het commissarisverslag heeft aanhoord en zich heeft uitgesproken over de kwijting die aan de commissaris dient te worden verleend.

Artikel 206 van de wet tot invoering van het Sociaal Strafwetboek/mededeling 2011/10 van het ICR

De controle van de sociale balans houdt een verhoogd risico in voor de commissaris ingevolge artikel 206 van de wet tot invoering van het Sociaal Strafwetboek, gezien de strafsancties voorzien in dit artikel. De sociale balans maakt immers onverminderd deel uit van de jaarrekening en wordt dan ook geviseerd door de commissarisverklaring. De vraag of een fout in de sociale balans al dan niet een impact zou hebben op dit getrouw beeld blijft een kwestie van het deskundig oordeel van de commissaris en de gehanteerde materialiteitsdrempel. Indien de commissaris strafrechtelijke aansprakelijkheid wil vermijden dat uit voormeld artikel voortvloeit, dient hij te bewijzen dat hij "heeft gedaan wat hij had moeten doen". Voor audits van organisaties die niet van openbaar belang zijn, vormt ISA 402 hiervoor een "best practice".

Omvorming van een *Limited* (naar Engels recht) naar een BVBA

Een omvorming van een *Limited* naar een BVBA zonder onderbreking in de rechtspersoonlijkheid is overeenkomstig artikel 112 van het Wetboek van internationaal privaatrecht mogelijk indien de verplaatsing van de voorwaarden waaronder het recht van deze Staten zulks toestaat. Volgens het ICCI werden deze voorwaarden vanuit Belgisch perspectief inzake immigratie door het Hof van Cassatie in het *Lamot*-arrest (Cass. 12 november 1965, Pas. 1966, I, 336) gedefinieerd. De statuten van de vennootschap dienen aangepast te worden indien zij niet in overeenstemming zijn met de bepalingen van het Wetboek van vennootschappen en dit van zodra de hoofdzetel naar België werd overgebracht, teneinde dan aan het Belgisch recht onderworpen te zijn. Het ICCI doet geen uitspraak over de fiscale gevolgen van een dergelijke operatie.

Onmiddellijke mandaatmelding commissaris vertegenwoordigd door twee bedrijfsrevisoren

Een bedrijfsrevisorenkantoor dat in meerdere dossiers vertegenwoordigd wordt door twee bedrijfsrevisoren dient voor elke vertegenwoordiger een aparte mandaatmelding bij het ICR in te dienen.

Overdracht van een onroerend goed met hypothekstelling waarvan het hypothecair krediet reeds volledig werd afgelost

De hypothek op een onroerend goed gaat teniet op het ogenblik dat het krediet volledig werd afgelost, behoudens indien in de hypothecaire kredietovereenkomst een clausule is opgenomen die het mogelijk maakt om een wederopname te doen van het kapitaal dat reeds werd terug-

Augmentation de capital d'une SPRL Starter (SPRL-S)

L'intervention d'un réviseur d'entreprises dans le cadre d'une augmentation de capital d'une SPRL-S n'est pas obligatoire lorsque cette augmentation a lieu en espèces. De même, son intervention n'est pas requise lorsqu'une SPRL-S renonce à son statut de *starter*.

Désignation d'un réviseur d'entreprises au sein d'une copropriété

Il faut déduire d'une décision récente de la Cour constitutionnelle qu'exception faite des experts-comptables externes et des réviseurs d'entreprises, seuls les copropriétaires peuvent exercer la fonction de « *commissaire aux comptes* » d'une association de copropriétaires.

Demande d'informations sur la lettre de management et la manière dont les contrôles révisoraux ont été effectués dans le cadre d'un ancien mandat de commissaire

Un réviseur d'entreprises n'est pas tenu de répondre aux demandes d'un administrateur relatives à ses contrôles révisoraux lorsque son mandat a pris fin. Le mandat du commissaire est considéré comme terminé lorsque l'assemblée générale a entendu son rapport et s'est prononcée sur la décharge à accorder au commissaire.

Article 206 de la loi introduisant le Code pénal social/communication 2011/10 de l'IRE

Le contrôle du bilan social comporte un risque élevé pour le commissaire conformément à l'article 206 de la loi introduisant le Code pénal social, compte tenu des sanctions pénales prévues dans cet article. En effet, le bilan social fait partie intégrante du rapport annuel et est dès lors visé par le rapport du commissaire. La question de savoir si une erreur dans le bilan social pourrait avoir un impact sur l'image fidèle relève de l'expertise du commissaire et du seuil de matérialité utilisée. Si le commissaire souhaite éviter toute la responsabilité pénale découlant de l'article précité, il doit prouver qu'il « a fait ce qu'il devait faire ». En ce qui concerne l'audit des organisations qui ne sont pas d'intérêt public, la norme ISA 402 constitue une « *best practice* ».

Transformation d'une *Limited* (de droit anglais) en SPRL

Conformément à l'article 112 du Code de droit international privé, la transformation d'une *Limited* en SPRL sans interruption de la personnalité est uniquement possible lorsque le transfert de son établissement principal se déroule dans le respect des conditions auxquelles le permet le droit des Etats concernés. Selon l'ICCI, ces conditions ont été définies d'un point de vue belge concernant l'immigration par la Cour de Cassation dans l'arrêt *Lamot* (Cass. 12 novembre 1965, Pas. 1966, I, 336). Les statuts de la société doivent être adaptés s'ils ne sont pas conformes aux dispositions du Code des sociétés, et ce dès que le siège principal a été transféré en Belgique, afin d'être soumis au droit belge. L'ICCI ne se prononce pas sur l'impact fiscal d'une telle opération.

Déclaration immédiate de mandat de commissaire représenté par deux réviseurs d'entreprises

Un cabinet de révision, qui dans plusieurs dossiers est représenté par deux réviseurs d'entreprises, doit pour chaque représentant déposer une déclaration de mandat auprès l'IRE.

Transfert d'un bien immobilier hypothqué dont le crédit est déjà entièrement remboursé

L'hypothèque sur un bien immobilier devient sans objet au moment où le crédit est entièrement remboursé, sauf si le contrat du crédit hypothécaire contient une clause qui rend une reprise du capital remboursé possible, certes sans nouvelles formalités relatives à l'hypothèque.

betaald, weliswaar zonder nieuwe formaliteiten op hypothecair vlak. De hypotheekinschrijving verdwijnt echter slechts door een notariële akte die de hypotheek opheft of door automatische verjaring na dertig jaar (art. 2262 B.W.). Een bevestiging van de kredietinstelling dat het krediet integraal werd terugbetaald en een verbintenis om de hypotheek op korte termijn te lichten, kunnen eventueel worden bekomen.

Controle van de rekeningen van een rust- en verzorgingstehuis (RVT) door een bedrijfsrevisor

De huidige wettelijke bepalingen en regelgeving betreffende de controle van een rust- en verzorgingstehuis (RVT) bevatten geen wettelijke verplichting tot de benoeming van een bedrijfsrevisor. In elk geval kan dergelijke verplichting zijn oorsprong vinden in artikel 17, § 5 van de wet van 27 juni 1921 betreffende de VZW's of nog in artikel 15bis van de wet van 20 september 1948 betreffende de ondernemingsraad.

Revisoraal verslag bij een kapitaalverhoging volgend op een kapitaalvermindering ter aanzuivering van geleden verliezen
Een NV die een kapitaalvermindering wil doorvoeren ter aanzuivering van geleden verliezen onder opschortende voorwaarde van een daaropvolgende kapitaalverhoging (een zogenaamde "accordeonoperatie") is verplicht om een revisoraal verslag (uitgifte van aandelen beneden de fractiewaarde) op te laten stellen. Het ontbreken van dit revisoraal verslag heeft de nietigheid van de beslissing van de algemene vergadering tot gevolg (art. 582, vierde lid W. Venn.).

Inhoud van het commissarisverslag betreffende het rapport van de vereffenaar met betrekking tot het gebruik van sociale waarden tijdens de algemene vergadering tot afsluiting van de vereffening

Er bestaat geen model van specifiek commissarisverslag dat, overeenkomstig artikel 194 van het Wetboek van vennootschappen, dient te worden opgesteld in het kader van een vereffening. Er wordt hieromtrent verwezen naar de Algemene Controlenormen van het IBR, alsook naar het model van commissarisverslag over de jaarrekening, dat zal dienen te worden aangepast ten einde rekening te houden met de bijzonderheden van de opdracht. In ieder geval zal het verslag voorgescreven in voorbeeld artikel 194, de belangrijke elementen van elke attesteringsopdracht dienen te vermelden, met name de identificatie van de financiële overzichten, het juridisch en normatief kader van de opdracht, het toegepaste stelsel inzake financiële verslaggeving, de reikwijdte van de opdracht, de wijze waarop de commissaris de opdracht heeft uitgevoerd en de conclusie omtrent het getrouw beeld dat wordt gegeven door de financiële overzichten zoals voorgelegd door de vereffenaar.

Tussentijds dividend en artikel 617 van het Wetboek van vennootschappen

De algemene vergadering kan, binnen de door artikel 617 van het Wetboek van vennootschappen bepaalde termijnen, te allen tijde in het lopende boekjaar beslissen om aan de aandeelhouders een dividend uit te keren dat van de beschikbare reserves wordt afgenoem (Cass., 23 januari 2003). De commissaris dient in het tweede deel van zijn verslag op zijn minst te vermelden dat een tussentijds dividend werd uitgekeerd. Indien (aan de hand van een formeel besluit van de raad van bestuur omtrent de tussentijdse toestand) werd vastgesteld dat de financiële toestand van de vennootschap is verslechterd, dient de commissaris dit feit ook in het tweede deel van zijn verslag te vermelden.

Artikel 532 van het Wetboek van vennootschappen en de agenda van de algemene vergadering indien zij wordt bijeengeroepen op verzoek van aandeelhouders

Volgens artikel 532 van het Wetboek van vennootschappen moet de commissaris de algemene vergadering bijeengeroepen indien aandeelhouders die 20 % van de aandelen bezitten erom verzoeken. Indien de commissaris deze bijeengroeping niet doet binnen de drie weken na het ver-

L'inscription de l'hypothèque disparaît uniquement par un acte notarié qui lève l'hypothèque ou par prescription après trente ans (art. 2262 C. Civ.). Une confirmation par l'établissement de crédit que le crédit a été intégralement remboursé et un accord pour lever l'hypothèque à court terme peuvent éventuellement obtenue.

Contrôle des comptes d'une maison de repos et de soins (MRS) par un réviseur d'entreprises

Les dispositions légales et réglementaires qui régissent actuellement le contrôle des comptes des maisons de repos et de soins (MRS) ne contiennent pas d'obligation légale de nommer un réviseur d'entreprises. Une telle obligation peut toutefois trouver son origine dans l'article 17, § 5 de la loi du 27 juin 1921 sur les ASBL ou encore dans l'article 15bis loi du 20 septembre 1948 relatif au conseil d'entreprise.

Rapport révisoral lors d'une augmentation du capital consécutive à une réduction du capital en vue d'apurer des pertes subies
Une SA qui compte opérer une réduction du capital en vue d'apurer des pertes subies sous condition suspensive d'une augmentation subséquente du capital (également appelée « opération accordéon ») est tenue de faire rédiger un rapport révisoral (émission de parts sous le pair comptable). L'absence du rapport révisoral entraîne la nullité de la décision de l'assemblée générale (art. 582, al. 4, C. Soc.).

Contenu du rapport du commissaire au sujet du rapport du liquidateur sur l'emploi des valeurs sociales lors de l'assemblée générale de clôture de liquidation

Il n'existe pas de modèle de rapport spécifique du commissaire dans le cadre de la mission prévue par l'article 194 du Code des sociétés. Il est fait référence aux normes générales de révision de l'IRE et au modèle de rapport de commissaire sur les comptes annuels, lequel devra être adapté pour tenir compte de la spécificité de la mission. En tout cas, le rapport prévu par l'article 194 ci-dessus devra mentionner les éléments-clés de toute mission d'attestation, à savoir l'identification des états financiers, le cadre juridique et normatif de la mission, le référentiel comptable utilisé, l'étendue de la mission, la façon dont le commissaire a effectué la mission et la conclusion quant à l'image fidèle des états financiers présentés par le liquidateur.

Le dividende intercalaire et l'article 617 du Code des sociétés

Dans les limites prévues par l'article 617 du Code des sociétés, l'assemblée générale peut, à tout moment au cours de l'exercice comptable, décider de distribuer aux actionnaires un dividende prélevé sur les réserves disponibles (Cass., 23 janvier 2003). Le commissaire doit au moins mentionner dans la seconde partie de son rapport qu'une distribution d'un dividende intercalaire a eu lieu. S'il était établi (par un arrêté formel d'une situation intermédiaire par le conseil d'administration) que la situation financière de la société s'est détériorée, le commissaire devrait également mentionner ce fait dans la seconde partie de son rapport.

Article 532 du Code des sociétés et l'ordre du jour de l'assemblée générale si celle-ci est convoquée sur la demande d'actionnaires

En vertu de l'article 532 du Code des sociétés, le commissaire doit convoquer l'assemblée générale si des actionnaires représentant 20 % des actions le demandent. Si le commissaire ne procède pas à la convocation dans les trois semaines de la demande, il s'expose aux sanctions pénales

zoek, stelt hij zich bloot aan de strafrechtelijke sancties bepaald in artikel 647, 1° van het Wetboek van vennootschappen. Het behoort evenwel niet tot de bevoegdheid van de commissaris om te oordelen over de gepastheid van de door de aandeelhouders voorgestelde agendapunten van de algemene vergadering.

Bedrijfsrevisor als zaakvoerder in een middelenvennootschap

Een bedrijfsrevisor mag zaakvoerder zijn in een professionele of interprofessionele middelenvennootschap. De oprichtingsmodaliteiten van een middelenvennootschap zijn niet meer onderworpen aan de voorafgaandelijke toelating van de Raad van het IBR.

fixées par l'article 647, 1° du Code des sociétés Il n'appartient toutefois pas au commissaire de juger de l'opportunité des points proposés par les actionnaires pour l'ordre du jour de l'assemblée générale.

Réviseur d'entreprises comme gérant dans une société de moyens

Un réviseur d'entreprises peut être le dirigeant dans une société de moyens professionnelle ou inter-professionnelle. Les modalités de constitution d'une société de moyens ne sont plus soumises à l'accord préalable du Conseil de l'IRE.

IBR-Berichten

Werkzaamheden van de Raad

Vergadering van 24 februari 2012

Voorstellen van de Europese Commissie tot hervorming van de wettelijke controle van jaarrekeningen - De Raad heeft kennis genomen van de beslissing van de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers om, naar aanleiding van de tussenkomst van het Instituut, een bezwaar in te dienen met betrekking tot de onverenigbaarheid van de voorstellen van de Commissie met het subsidiariteitsbeginsel vervat in de Europese Verdragen. Hij heeft ook kennis genomen van het door één van de Wetgevende Kamers in Nederland goedgekeurd wetsvoorstel dat ertoe strekt om accountantskantoren te verbieden non-auditdiensten te verstrekken aan organisaties van openbaar belang en hen een externe rotatie op te leggen na een mandaat van acht jaar in zulke organisaties. De Raad heeft de Secretaris-generaal van het IBR gecomplimenteerd voor het feit dat hij het Directoraat-generaal Mededinging van de Europese Commissie heeft ingelicht over bepaalde opmerkelijke aspecten van de voorstellen inzake audit.

Omwendbrieven, adviezen en mededelingen van de Raad - De Raad heeft een advies goedgekeurd inzake "dochterondernemingen van te verwaarlozen betekenis" waarvoor, krachtens het gewijzigd artikel 110 van het Wetboek van vennootschappen, een moederonderneming zou worden vrijgesteld van de verplichting om een geconsolideerde jaarrekening op te stellen. Verder heeft hij beslist om een mededeling en een omzendbrief te publiceren naar aanleiding van de goedkeuring door de wetgever van diverse wijzigingen inzake fusies en splitsingen. Ook heeft hij beslist om aan de hand van een omzendbrief het gebruik van de toelichtende paragraaf in commissarisverslagen te verduidelijken. Naar aanleiding van een studie van de FSMA heeft hij ten slotte gevraagd om een omzendbrief voor te bereiden waarin bedrijfsrevisoren worden verzocht om, bij vennootschappen die een jaarrekening opstellen overeenkomstig IFRS, meer aandacht te besteden aan de informatie over het al dan niet registreren van waardeverminderingen op *goodwill*.

ISQC1 - De Raad heeft kennis genomen van de voorlopige resultaten van een onderzoek dat de Commissie SME/SMP bij 27 kleine en middelgrote bedrijfsrevisorenkantoren heeft gevoerd naar de stand van zaken met betrekking tot de voorbereiding van de invoering van de ISA's en ISQC1. De Raad heeft vastgesteld dat er nog een lange weg dient te worden afgelegd en wijst dus nogmaals op het belang van een brede steun aan de kleine en middelgrote kantoren.

REDACTIE / REDACTION

M. De Wolf, C. D'hondt,
J. Lapresse, D. Smets,
D. Smida

Info IRE

Travaux du Conseil

Réunion du 24 février 2012

Propositions de la Commission européenne de réforme de l'audit légal des comptes - Le Conseil a pris connaissance de la décision de la Chambre belge des représentants de soulever, à la suite de l'intervention de l'Institut, une objection de non-conformité des propositions de la Commission par rapport au principe de subsidiarité contenu dans les traités européens. Il a également pris connaissance de la proposition de loi approuvée par l'une des chambres législatives aux Pays-Bas tendant, dans les entités d'intérêt public, à interdire tous les services non-audit et à imposer la rotation externe après huit ans dans les entités. Il a félicité le secrétaire général pour avoir alerté la direction générale de la concurrence de la Commission européenne sur certains aspects surprenants des propositions en matière d'audit.

Circulaires, avis et communications du Conseil - Le Conseil s'est mis d'accord sur un avis en matière de « filiales d'intérêt négligeable » qui n'obligeraient plus, en vertu de l'article 110 modifié du Code des sociétés, à établir de comptes consolidés. Il a décidé de publier une communication et une circulaire à la suite de l'adoption par le législateur de diverses modifications en matière de fusions et de scissions. Il a encore décidé de clarifier par une circulaire l'utilisation du paragraphe explicatif dans les rapports de commissaire. Il a enfin demandé de préparer une circulaire incitant, à la suite d'une étude de la FSMA, à davantage d'attention quant aux informations données par les sociétés qui établissent des comptes IFRS à propos de la (non-)dépréciation de leurs *goodwills*.

ISQC1 - Le Conseil a pris connaissance des premiers résultats de l'enquête menée par la commission SME/SMP à propos de l'état de préparation des petits et moyens cabinets aux ISAs, voire à l'ISQC1. Vingt-sept cabinets ont été sondés. Le Conseil a constaté qu'il restait encore pas mal de chemin à faire, et a donc confirmé l'importance d'un soutien multiforme aux cabinets petits et moyens.

Mede-eigendommen - Stakeholders blijven veel waarde hechten aan een verplicht revisoraal toezicht op de werkzaamheden van bezoldigde externe syndici. De Voorzitter van de PS heeft meer bepaald het initiatief genomen om hieromtrent een afvaardiging van het IBR te ontmoeten. De Raad heeft trouwens bevestigd dat in geval van belangrijke tekortkomingen in de aan een wettelijke controle onderworpen jaarrekening, het niet de taak is van de commissaris om deze tekortkomingen recht te zetten maar wel om de entiteit ertoe aan te zetten hiervoor een beroep te doen op een accountant.

Entiteiten die geen commissaris hebben benoemd - Op voorstel van de werkgroep *ad hoc* heeft de Raad hierover een actieplan goedgekeurd. Dit plan voorziet voorlopig in een educatieve fase. Het aantal entiteiten dat geen commissaris hebben benoemd, lijkt minder groot dan over het algemeen werd aangenomen.

Kwaliteitscontroles - De Raad heeft zijn bezorgdheid geuit over de statistieken met betrekking tot de conclusies aangaande de kwaliteitscontroles 2011. In dit kader heeft hij beslist om de kwestie van verdere optimalisering van de controlewerkzaamheden als prioritair punt op de agenda van zijn jaarlijkse strategische vergadering te plaatsen. Verder roept de Raad de confraters en gewezen confraters ook op om zich kandidaat te stellen voor de functie van inspecteur.

Jaarverslag 2011 - De Raad heeft zijn jaarlijks activiteitenverslag goedgekeurd.

Aansprakelijkheidsverzekering - De Raad brengt de confraters in herinnering dat, indien zij niet verhinderd zijn om revisoriale opdrachten uit te oefenen, zij hun burgerlijke aansprakelijkheid moeten dekken door een passende verzekering, zelfs indien zij in feite geen dergelijke opdrachten uitoefenen.

Vermindering van de verspreiding van papieren documenten - De Raad heeft kennis genomen van de beslissing van het Uitvoerend Comité om het afdrukken en verzenden van documenten bestemd voor de leden van de organen, commissies en werkgroepen van het Instituut, drastisch te verminderen. De meeste documenten zullen voortaan via het intranet ter beschikking worden gesteld.

Vergaderingen van 23 en 30 maart 2012

Gezamenlijke vergadering met de Raad van het IAB - De Raden van het IBR en het IAB hebben op 23 maart 2012 hun thans traditionele gezamenlijke halfjaarlijkse vergadering gehouden. Hierop kwamen meer bepaald aan bod de invoering van een kwaliteitsbeoordeling door het IAB, de voorbereiding van de gezamenlijke algemene vergadering van 21 april 2012, de toepassing van de ISA's, de Europese voorstellen tot hervorming van de audit, de modernisering van de deontologische regels van het IBR en het IAB, de invoering in België van ISAE 3000 en ISRS 4400, de aanpassing van de gezamenlijke normen inzake de controle van fusies en splitsingen aan de ontwikkelingen op wetgevend vlak, de kandidaturen voor de IFAC, het bestuur en de werkzaamheden van de FEE, de komende vergaderingen van de FIDEF, de werkzaamheden van de Confédération fiscale européenne, de voorstellen van het IAB inzake fiscale termijnen, de voorstellen

Copropriétés - Les parties prenantes continuent à exprimer un vif intérêt pour un contrôle révisorial obligatoire des syndics externes rémunérés. Le président du PS a notamment pris l'initiative de recevoir une délégation de l'IRE à ce sujet. Le Conseil a par ailleurs confirmé qu'en cas de déficiences majeures des comptes soumis à l'audit légal, il n'appartient pas au commissaire de les redresser lui-même, mais d'inciter l'entité à faire appel à un expert-comptable pour ce faire.

Entités en défaut de nommer un commissaire - Sur proposition du groupe de travail *ad hoc*, le Conseil a approuvé un plan d'action à ce sujet. Ce plan prévoit une phase éducative dans un premier temps. Le nombre d'entités en défaut semble bien moins important que généralement estimé.

Contrôles de qualité - Le Conseil s'est inquiété des statistiques relatives aux conclusions des contrôles de qualité 2011. Il a décidé de faire de la question de l'amélioration constante des travaux d'audit un thème prioritaire de son séminaire stratégique annuel. Le Conseil lance également un appel aux confrères et anciens confrères pour poser leur candidature en tant qu'inspecteurs.

Rapport annuel 2011 - Le Conseil a adopté son rapport annuel d'activité.

Assurance de la responsabilité - Le Conseil rappelle aux confrères que s'ils ne sont pas empêchés d'exercer des missions révisorales, ils sont tenus de couvrir leur responsabilité civile par une assurance adéquate, même si, en fait, ils n'exercent pas de telles missions.

Diminution de la diffusion de documents papier - Le Conseil a pris connaissance de la décision du comité exécutif de réduire drastiquement l'impression et l'envoi de documents à destination des membres des organes, commissions et groupes de travail de l'Institut. La plupart des documents seront dorénavant mis à disposition à travers l'intranet.

Réunions du 23 et 30 mars 2012

Réunion conjointe avec le Conseil de l'IEC - Le Conseil de l'IRE a tenu le 23 mars sa désormais traditionnelle session conjointe semestrielle avec le Conseil de l'IEC. Ont notamment été évoqués : la mise en place d'une revue qualité par l'IEC, la préparation de l'assemblée générale commune du 21 avril, l'application des ISAs, les propositions européennes de réforme de l'audit, la modernisation des règles déontologiques tant à l'IRE qu'à l'IEC, l'introduction en Belgique des normes ISAE 3000 et ISRS 4400, l'adaptation à l'évolution du contexte législatif des normes communes en matière de contrôle des fusions et des scissions, les candidatures à l'IFAC, la gouvernance et les travaux de la FEE, les prochaines assises de la FIDEF, les travaux de la Confédération fiscale européenne, les propositions de l'IEC en matière de délais fiscaux, les propositions de l'IRE en matière d'entités en défaut de nommer un commissaire, la réforme des cotisations so-

van het IBR inzake entiteiten die geen commissaris hebben benoemd, de hervorming van de sociale bijdragen van zelfstandigen, de niet-toepassing van btw op de prestaties van advocaten, alsook het statuut van de kantoren ingeschreven bij zowel het IAB als het IBR.

Voorstellen van de Europese Commissie tot hervorming van de wetelijke controle van jaarrekeningen - De Raad is het eens geworden over de kern van een strategisch standpunt en actieplan. Enkele modaliteiten en formuleringen dienen echter nog te worden aangepast.

Eventuele splitsing van het Instituut - De Raad heeft zijn unaniem verzet tegen dit punt van de regeringsverklaring bevestigd. Alle raadsleden hebben een aan de Minister van Economie gerichte protestbrief ondertekend.

Omzendbrieven, adviezen en mededelingen van de Raad - De Raad heeft beslist om een mededeling met betrekking tot de wet van 12 maart 2012 tot wijziging van de wet van 22 juli 1953 te versturen.

Fédération européenne des Experts-comptables - De Raad juicht toe dat zijn standpunt over bepaalde aspecten van de hervorming van het bestuur van de FEE positief werd onthaald. De Raad wil immers niet dat deze hervorming de gelegenheid zou zijn om de invloed van de grootste landen binnen de organen van de FEE op onevenredige wijze te versterken.

Tuchtinstanties - De Raad heeft een aantal voorstellen met betrekking tot de mandaten van bedrijfsrevisoren binnen de Franstalige Kamer van de Commissie van Beroep geformuleerd. Bovendien heeft hij zijn bezorgdheid geuit over de opgelopen achterstand in de Nederlandstalige Kamer van de Tuchtcommissie.

Opmaken van de jaarrekening - De Raad heeft de aan de algemene vergadering voor te leggen jaarrekening 2011 van het Instituut opgemaakt. Het saldo van deze jaarrekening vertoont een verlies van 166.104 EUR, hetgeen aanzienlijk lager ligt dan begroot.

Afwijking met het oog op het uitoefenen van een bestuurdersmandaat - De Raad heeft bij meerderheid beslist om een bedrijfsrevisor te machtigen om een bestuurdersmandaat (als zelfstandige) in een verzekeraarsmaatschappij uit te oefenen.

Omzendbrieven, adviezen en mededelingen van de Raad - De Raad heeft besloten om een mededeling te versturen betreffende de richtlijnen van de Commissie Corporate Governance inzake interne controle en risicobeheer van de beursgenoteerde vennootschappen, alsook een mededeling betreffende de overeengekomen procedures in het kader van een *Fost Plus*-opdracht.

Benoemingen in de tuchtcommissies - De Raad heeft de mandaten van R. PEIRCE (effectief lid van de Franstalige commissie) en P. ANCIAUX (plaatsvervangend lid van de Franstalige commissie) met zes jaar verlengd. De Raad heeft M. PIRET (plaatsvervangend lid van de Franstalige commissie), en L. RUYSEN en D. VAN VLAENDEREN (plaatsvervangende leden van de Nederlandstalige commissie) voor zes jaar benoemd.

ciales des indépendants, la non-application de la TVA aux prestations des avocats, et les statuts des cabinets inscrits tant à l'IEC qu'à l'IRE.

Propositions de la Commission européenne de réforme de l'audit légal des comptes - Le Conseil s'est mis d'accord sur la substance d'une prise de position stratégique et de plan d'action. Certaines modalités et formulations doivent cependant encore faire l'objet de quelques ajustements.

Scission éventuelle de l'Institut - Le Conseil a confirmé son opposition unanime à ce point de la déclaration gouvernementale. Tous les membres du Conseil ont signé une lettre de protestation adressée au ministre de l'économie.

Circulaires, avis et communications du Conseil - Le Conseil a décidé de l'envoi d'une communication relative à la loi du 12 mars 2012 modifiant la loi du 22 juillet 1953.

Fédération européenne des experts-comptables - Le Conseil s'est réjoui de l'écho recueilli par son point de vue relatif à certains aspects de la réforme de la gouvernance de la FEE. Le Conseil ne souhaite en effet pas que cette réforme soit l'occasion de renforcer de manière disproportionnée le poids des plus grands pays au sein des instances de la FEE.

Instances disciplinaires - Le Conseil a formulé certaines propositions en ce qui concerne les mandats de réviseurs d'entreprises au sein de la commission d'appel francophone. Il s'est par ailleurs inquiété de l'arriéré qui s'accumule dans la chambre de discipline néerlandophone.

Arrêt des comptes annuels - Le Conseil a arrêté les comptes annuels 2011 de l'Institut à soumettre à l'assemblée générale. Ces comptes se soldent par une perte de 166.104 EUR, nettement inférieure au budget.

Dérogation en vue d'exercer un mandat d'administrateur - Le Conseil a décidé, à la majorité, d'autoriser un réviseur d'entreprises à exercer un mandat d'administrateur (indépendant) dans une compagnie d'assurances.

Circulaires, avis et communications du Conseil - Le Conseil a décidé de l'envoi d'une communication relative aux lignes directrices de la Commission corporate governance en matière de contrôle interne et de gestion des risques des sociétés cotées, et d'une autre communication relative aux procédures convenues dans le cadre d'une mission *Fost Plus*.

Nominations dans les commissions de discipline - Le Conseil a renouvelé pour six ans les mandats de R. PEIRCE (membre effectif de la commission francophone) et P. ANCIAUX (membre suppléant de la commission francophone). Il a nommé pour six ans M. PIRET (membre suppléant de la commission francophone), et L. RUYSEN et D. VAN VLAENDEREN (membres suppléants de la commission néerlandophone).

Openbare instellingen van sociale zekerheid - De Raad heeft kennis genomen van een tussentijds verslag van de Commissie van Toezicht inzake de uitoefening van revisorale opdrachten bij deze instellingen.

Europese en internationale raadplegingen - De Raad heeft haar antwoorden gefinaliseerd inzake een aantal lopende Europese en internationale raadplegingen: deze van de Europese Commissie over de boekhouding van overheidseenheden en over het Europees vennootschapsrecht; deze van de IFAC over de omschrijving van een audit team (ten opzichte van de onafhankelijkheidsregels).

Deze berichten vormen niet de notulen van de beslissingen van de Raad. Enkel de notulen, zoals die worden goedgekeurd door de Raad, gelden als dusdanig.

Mededelingen, omzendbrieven en adviezen gericht aan de bedrijfsrevisoren

In februari, maart en april 2012 werden aan de bedrijfsrevisoren, in voorkomend geval per e-mail, hiernavolgende **mededelingen, omzendbrieven en adviezen** gericht die ook op de website van het Instituut kunnen worden geconsulteerd onder het hoofdstuk "Regelgeving – Rechtsleer" en eveneens kunnen worden gedownload:

Mededelingen

Mededeling 2012/03 betreffende de gevolgen van het arrest nr. 187/2011 van het Grondwettelijk Hof aangaande de medeeigendom.

Mededeling 2012/04 betreffende de impact van de wet van 8 januari 2012 tot wijziging van het Wetboek van vennootschappen ingevolge richtlijn 2009/109/EG wat verslaggevings- en documentatie-verplichtingen in geval van fusie en splitsing betreft.

Mededeling 2012/05 betreffende de mededeling van de CFI met betrekking tot de landen met strategische tekortkomingen op het gebied van de bestrijding van het witwassen van geld en de financiering van terrorisme, zoals vastgesteld door de FAG en de te nemen maatregelen voor deze landen.

Mededeling 2012/06 betreffende verscheidene wijzigingen aan de wet van 22 juli 1953 door de wet van 12 maart 2012.

Mededeling 2012/07 betreffende de beschrijving van de belangrijkste kenmerken van de interne controle- en risicobeheerssystemen.

Institutions publiques de sécurité sociale - Le Conseil a pris connaissance d'un rapport intermédiaire de la commission de surveillance relativ à l'exercice de missions révisorales auprès de ces institutions.

Consultations européennes et internationales - Le Conseil a arrêté ses réponses à diverses consultations européennes et internationales en cours : celles de la Commission européenne en matière de comptabilité des entités publiques et de droit européen des sociétés ; celle de l'IFAC en matière de définition de l'équipe chargée d'une mission d'audit (pour les besoins des règles d'indépendance).

Ces communiqués ne valent pas procès-verbal des décisions du conseil. Seul le procès-verbal, lorsqu'il sera approuvé par le Conseil, fait foi.

Communications, circulaires et avis adressés aux réviseurs d'entreprises

Les **communications, circulaires et avis** suivants, qui peuvent également être consultés et téléchargés sous la rubrique « Réglementation – Doctrine » du site internet de l'Institut, ont été adressés aux réviseurs d'entreprises durant les mois de février, mars et avril 2012, le cas échéant par courriel :

Communications

Communication 2012/03 relative aux conséquences de l'arrêt n° 187/2011 de la Cour constitutionnelle en matière de copropriété.

Communication 2012/04 relative à l'impact de la loi du 8 janvier 2012 modifiant le Code des sociétés à la suite de la directive 2009/109/CE en ce qui concerne les obligations en matière de rapports et de documentation en cas de fusion ou de scission.

Communication 2012/05 relative à la communication de la CTIF relative aux pays avec des insuffisances stratégiques en matière de lutte contre le blanchiment de capitaux et le financement du terrorisme telles qu'identifiées par le GAFI et les mesures à prendre à l'égard de ces pays.

Communication 2012/06 relative à diverses modifications de la loi du 22 juillet 1953 par la loi du 12 mars 2012.

Communication 2012/07 relative à la description des principales caractéristiques des systèmes de contrôle interne et de gestion des risques.

Omzendbrieven

Omzendbrief 2012/02 betreffende de aanwezigheid op de vormingsseminaries.

Omzendbrief 2012/03 betreffende de impact van de wet van 8 januari 2012 tot wijziging van het Wetboek van vennootschappen ingevolge richtlijn 2009/109/EG wat verslaggevings- en documentatieverplichtingen in geval van fusie en splitsing betreft.

Omzendbrief 2012/04 betreffende de informatieverstrekking over *goodwill* met toepassing van IAS 36 in de geconsolideerde jaarrekeningen van de genoteerde vennootschappen.

Omzendbrief 2012/05 betreffende de overeengekomen specifieke procedures bij de controle van de jaarlijkse aangifte door een onderneming (verpakkingsverantwoordelijke) aan Fost Plus.

Adviezen

Advies 2012/2 betreffende het gewijzigd artikel 110 van het Wetboek van vennootschappen - notie "dochterondernemingen van te verwaarlozen betekenis". Zie hier een samenvatting.

De Raad is van oordeel dat het begrip "dochterondernemingen van te verwaarlozen betekenis" in het door de wet van 22 maart 2012 gewijzigd artikel 110 van het Wetboek van vennootschappen – dat een vrijstelling van de verplichting tot het opstellen van een geconsolideerde jaarrekening toelaat – naar analogie met de minimis-regel in de belangconflictenregeling van artikel 524, § 1 van het Wetboek van vennootschappen kan worden geïnterpreteerd als dochterondernemingen die respectievelijk afzonderlijk of gezamenlijk minder dan één procent van het netto-actief van de moedervennootschap vertegenwoordigen.

In bijkomende orde zou/zouden de betrokken dochteronderneming of dochterondernemingen door hun risico's en verbintenissen buiten balans op de moedervennootschap geen risico mogen laten wegen dat hoger is dan één procent van het netto-actief van de moedervennootschap.

Circulaires

Circulaire 2012/02 relative à la présence aux séminaires de formation.

Circulaire 2012/03 relative à l'impact de la loi du 8 janvier 2012 modifiant le Code des sociétés à la suite de la directive 2009/109/CE en ce qui concerne les obligations en matière de rapports et de documentation en cas de fusion ou de scission.

Circulaire 2012/04 relative à la publication d'informations sur le *goodwill* conformément à la norme IAS 36 dans les comptes consolidés des sociétés cotées.

Circulaire 2012/05 relative aux procédures spécifiques convenues dans le cadre du contrôle de la déclaration annuelle d'une entreprise (responsable d'emballages) à Fost Plus.

Avis

Avis 2012/2 relatif à la modification de l'article 110 du Code des sociétés - notion de « filiales d'intérêt négligeable ». En voici un résumé.

Le Conseil estime que la notion de « filiales d'intérêt négligeable » dans l'article 110 du Code des sociétés modifié par la loi du 22 mars 2012 – qui permet l'exonération de l'obligation d'établir des comptes consolidés – peut être interprétée, par analogie à la règle de minimis de l'article 524, § 1er, du Code des sociétés relatif à la régulation des conflits d'intérêt, comme étant des filiales représentant séparément ou conjointement moins d'un pour cent de l'actif net de la société mère.

A titre complémentaire, la ou les filiales concernées ne devraient pas faire peser sur la société mère, par leurs risques et engagements hors bilan, un risque supérieur à un pour cent de l'actif net de la société mère.

Wijzigingen in het register januari – februari – maart – april 2012

Modifications apportées au registre janvier – février – mars – avril 2012

Bedrijfsrevisoren natuurlijke personen Réviseurs d'entreprises personnes physiques

Inschrijving in het register op voorlegging van het uittreksel van het proces-verbaal van de eedaflegging - art. 5 van de wet van 22 juli 1953 en art. 2 van het erkenningsreglement:

Inscription au registre sur présentation de l'extrait du procès-verbal de la prestation de serment - art. 5 de la loi du 22 juillet 1953 et art. 2 du règlement d'agrément :

BOSCHMANS Christophe (A02353), DELAHAUT Delphine (A02362), DELCOUR Vincent (A02356), FRANCOIS Julien (A02364), GORLIER Benjamin (A02357), JANSEN Olaf (A02367), JORION Axel (A02363), MEUNIER Laetitia (A02352), MISSART Corinne (A02358), PICARD Christophe (A02359), POTTERS Koen (A02366), QUITTELIER Tom (A02368), VAN CAMP Carmen (A02365), VANDECAPPELLE Dieter (A02360), VANHELMONT David (A02361), VAN HOUT Stijn (A02354), WEVERS Franky (A02355).

Ontslagnemingen - art. 17 van het erkenningsreglement:

Démissions - art. 17 du règlement d'agrément :

DE BACKER Guy (A01233), DOMS Willy (A00802).

Titel van erebedrijfsrevisor - art. 11, § 2 van de wet van 22 juli 1953 en art. 4, § 1 huishoudelijk reglement:

Titre honorifique - art. 11, § 2, de la loi du 22 juillet 1953 et art. 4, § 1er, du règlement d'ordre intérieur :

DE BACKER Guy (A01233), DOMS Willy (A00802), LELIE Etienne (A00824), VAN DE WEYER Jozef (A01019), VAN HOECKE Marc (A00810), VAN REUSEL Eric (A00581).

Bedrijfsrevisoren die zich tijdelijk verhinderd verklaarden om revisorale opdrachten uit te voeren overeenkomstig art. 13, § 2 van de wet van 22 juli 1953:

Réviseurs d'entreprises qui ont déclaré être momentanément empêchés d'exercer des missions de révision conformément à l'art. 13, § 2, de la loi du 22 juillet 1953 :

DE LANGHE Tine (A02266), DE LOORE David (A02173), HEYERICK Greet (A02288), RENIER Ben (A02124), STEVENS Benoît (A02218), VAN DE VEN Glenn (A02335), VANNOBEL Ruben (A02346).

Bedrijfsrevisoren die geen revisorale opdrachten wensen uit te voeren of kunnen uitvoeren omwille van andere wettelijke redenen overeenkomstig art. 13, § 2 van de wet van 22 juli 1953:

Réviseurs d'entreprises qui ne souhaitent pas ou ne peuvent pas exercer des missions révisorales pour d'autres raisons que celles visées à l'art. 13, § 2, de la loi du 22 juillet 1953 :

CAYTAN Johny (A00847), DEVRIEZE Dimitri (A02243), PLOMTEUX-VEKEMANS Pierre (A02133).

Bedrijfsrevisorenkantoren Cabinets de révision

Inschrijvingen - art. 6 van de wet van 22 juli 1953 en art. 3 van het erkenningsreglement:

Inscriptions - art. 6 de la loi du 22 juillet 1953 et art. 3 du règlement d'agrément :

B00816 - SPRL Cathy DUCHESNE, Réviseur d'entreprises et Expert-comptable

B00817 - BVBA C. De Keyser Bedrijfsrevisor - Réviseur d'Entreprises

B00818 - Comm. V Kristof Planquette Bedrijfsrevisor

B00819 - BVBA VOSSEN en compagnie

B00820 - BVBA Corine Magnin SPRL.

*Ontslagnemingen - art. 17 van het erkenningsreglement:
Démissions - art. 17 du règlement d'agrément :*

B00273 - BVBA Daniel VAN CUTSEM

B00641 - BVBA Leo VAN STEENBERGE.

Samenvatting van de resultaten van de impactstudie inzake de implementatie van ISQC 1 in de kleine en middelgrote bedrijfsrevisorenkantoren

De leden van de Commissie SME/SMP bij 27 bedrijfsrevisorenkantoren van elke omvang, met uitzondering van de Big 4-kantoren, een onderzoek uitgevoerd betreffende de toepassing van ISQC 1. De resultaten werden verzameld door het groeperen van enerzijds de antwoorden van de kantoren bestaande uit meer dan acht bedrijfsrevisoren met deze van de middelgrote kantoren met netwerk (hierna “de grote en middelgrote kantoren”) en van, anderzijds, de antwoorden van de middelgrote kantoren zonder netwerk met deze van de eenmanskantoren (*sole practitioners*) (hierna “de kleine en middelgrote kantoren”).

Er dient in eerste instantie te worden opgemerkt dat het onderzoek een relatief hoge respons kende en dat de meeste onderzoekers een zeer positieve feedback hebben ontvangen van de bedrijfsrevisorenkantoren die aan dit onderzoek hebben meegewerkt. De per groep ontvangen resultaten zijn vrij constant waarbij de middelgrote en grote kantoren in het algemeen meer geformaliseerde procedures hebben dan de kleine en middelgrote kantoren.

Terwijl de meeste grote en middelgrote kantoren vertrouwd zijn met ISQC 1 en het belang daarvan erkennen, zijn de kleine en middelgrote kantoren in zeer uiteenlopende mate vertrouwd met deze norm en slechts enkele onder hen erkennen het belang ervan. De overgrote meerderheid van de bedrijfsrevisorenkantoren, alle categorieën samen, is van plan om de norm toe te passen na de verplichte invoering ervan. De (middelgrote en grote) kantoren die het invoeringsproces reeds hebben opgestart, hebben hieraan reeds 250 uren of meer dan € 25.000 besteed en zijn van oordeel dat zij hiervoor nog 100 tot 250 uren, of zelfs meer, nodig zullen hebben. De kleine en middelgrote kantoren zijn van mening dat zij tussen 100 en 250 uren nodig zullen hebben.

De meeste grote en middelgrote kantoren reeds een aantal richtlijnen en procedures met betrekking tot de kwaliteit van het kantoor, de gedragsregels (waaronder de onafhankelijkheidsregels), de aanvaarding en voortzetting van cliëntrelaties en de uitvoering van de opdracht hebben ingevoerd. De meeste kleine en middelgrote kantoren daarentegen hebben deze procedures op zeer uiteenlopende wijze geformaliseerd of beschikken vrijwel niet over dergelijke procedures.

Voor wat het personeelsbeheer betreft, hebben de grote en middelgrote kantoren hun aanwervingsprocedures echter in uiteenlopende mate geformaliseerd en beschikken de kleine en middelgrote kantoren over weinig of, desgevallend, zelfs geen formele aanwervingsprocedures. De meeste grote en middelgrote kantoren hebben procedures met betrekking tot de beoordeling en ontwikkeling van hun personeel ingevoerd terwijl de kleine en middelgrote kantoren die personeel tewerkstellen, niet over dergelijke procedures beschikken. Voor wat de permanente vorming betreft, organiseren bijna alle grote en middelgrote, alsook de kleine en middelgrote kantoren,

Synthèse des résultats de l'étude d'impact relative à la mise en œuvre de la norme ISQC 1 dans les petits et moyens cabinets

Les membres de la commission SME/SMP ont mené une enquête concernant la mise en œuvre de la norme ISQC 1 auprès de 27 cabinets de révision de toutes tailles, à l'exception des cabinets des Big 4. Les résultats ont été compilés en regroupant les réponses des cabinets de plus de 8 réviseurs d'entreprises avec celles des cabinets de taille moyenne avec réseau, d'une part (ci-après « les grands et moyens cabinets »), et celles des cabinets de taille moyenne sans réseau avec celles des cabinets de *sole practitioners*, d'autre part (ci-après « les petits et moyens cabinets »).

Il convient de souligner d'emblée que le nombre de réponses à l'enquête a été relativement élevé et que la plupart des enquêteurs ont reçu un feedback très positif des cabinets de révision qui ont collaboré à cette enquête. Les résultats obtenus par groupe sont assez homogènes les moyens et grands cabinets ayant dans l'ensemble plus de procédure formalisée que les moyens et petits cabinets.

Alors que la plupart des grands et moyens cabinets sont familiarisés avec la norme ISQC 1 et reconnaissent son intérêt, les petits et moyens cabinets sont à des stades très variés de familiarisation et peu reconnaissent son intérêt. Les cabinets de révision, toutes catégories confondues, prévoient très majoritairement d'appliquer la norme après son introduction obligatoire. Ceux qui ont déjà entamé le processus (dans les moyens et grands cabinets) ont déjà consacré plus de 250 heures ou plus de 25.000 € à cette fin et estiment avoir encore besoin de 100 à 250 heures voire plus. Les petits et moyens cabinets estiment devoir utiliser entre 100 et 250 heures.

Si la plupart des grands et moyens cabinets ont déjà mis en place un certain nombre de directives et procédures en matière de qualité du cabinet, de règles éthiques (y compris d'indépendance), d'acceptation et de poursuite de la relation client et d'exécution de la mission, la plupart des petits et moyens cabinets sont à des stades très variés de formalisation de ces procédures, voire à une quasi absence de procédure.

Par contre, en ce qui concerne la gestion du personnel, les grands et moyens cabinets sont à des stades divers de formalisation des procédures de recrutement du personnel et les petits et moyens cabinets ont peu ou pas du tout de procédures formelles en la matière, le cas échéant. Les grands et moyens cabinets ont majoritairement mis en place des procédures concernant l'évaluation et le perfectionnement alors que les petits et moyens cabinet qui ont du personnel n'en ont pas. En matière de formation permanente, si presque tous les grands et moyens cabinets et les petits et moyens cabinets prévoient de la formation permanente qui, pour la plupart, tient compte des besoins

een permanente vorming die, voor de meeste onder hen, rekening houdt met de noden. Doorgaans bestaat er ook een, op zijn minst informele, beoordeling, maar enkel de door de grote en middelgrote kantoren georganiseerde vorming wordt door het IBR erkend.

In het kader van de toewijzing van de teams besteden de kantoren van elke omvang veel aandacht aan zowel de vaardigheden en ervaring van de vennoten en medewerkers, als aan de karakteristieken van de opdracht en houden zij rekening met de verhouding tussen de omvang van de opdrachten en de ingezette middelen. Daarentegen maken enkel de middelgrote en grote kantoren gebruik van een speciale tool (Excel-programma) voor de toewijzing van een team aan een opdracht.

Voor wat het overlegproces, de verschillen van inzicht en de interne kwaliteitsbeheersing betreft, beschikken de grote en middelgrote kantoren in uiteenlopende mate over vormvoorschriften (slechts enkele onder hen beschikken over dergelijke beleidsprocedures) terwijl bijna geen enkel klein of middelgroot kantoor over dergelijke (schriftelijke) procedures beschikt of deze toepast.

De meeste grote en middelgrote kantoren en bijna alle kleine en middelgrote kantoren zijn van oordeel dat het IBR hen dient te ondersteunen door hen een werkinstrument en specifieke vormingen aan te bieden. Zij hebben echter gemengde gevoelens over de kwestie van de betalende coaching.

Voor wat ISQC 1 betreft, kan worden besloten dat één derde van de grote en middelgrote kantoren en van de kleine en middelgrote kantoren procedures hebben opgestart die aan de in de ISQC 1 opgenomen vereisten beantwoorden. Voor het overige is de invoering halverwege of werd zij zelfs niet aangevat. Slechts één van de grote en middelgrote kantoren bevestigt rond de zijn met de invoering.

Voor wat de toepassing van de ISA's betreft, past één derde van de grote en middelgrote kantoren deze normen toe (een ander derde is er slechts vertrouwd mee), waarvan sommigen sinds 2007-2008. De meeste kleine en middelgrote kantoren passen deze normen niet toe (hoewel een derde hiermee vertrouwd is), zelfs niet gedeeltelijk. De helft van de grote en middelgrote kantoren is van mening dat de kosten van de invoering een stijging van 15 tot 20 % van de prijzen/salarissen met zich brengt.

De kantoren wachten tot de verplichte datum van invoering in 2014 alvorens effectief de ISA's toe te passen.

Op vraag van de Raad zullen de Commissie SME/SMP en de Commissie Normen een begeleidingsplan uitwerken voor het implementeren van ISQC 1 in België en meer in het bijzonder voor het ondersteunen van de kleinere kantoren bij het formaliseren van de vereiste procedures.

et est évaluée, au moins informellement, seul les grands et moyens cabinets ont une formation reconnue par l'IRE.

Les cabinets, toute taille confondue, sont très attentifs tant aux aptitudes et à l'expérience des associés et collaborateurs, qu'aux caractéristiques de la mission pour désigner les équipes et tiennent compte du rapport entre l'importance des missions et les moyens mis en œuvre. Par contre, seuls les moyens et grands cabinets utilisent un outil spécial (type Excel) pour l'affectation d'une équipe à une mission.

En matière de consultation, de divergences d'opinion et de contrôle qualité interne, si les grands et moyens cabinets sont à des stades variés de formalisme (certains seulement possèdent des procédures), presque aucun des petits et moyens cabinets ne possède de procédures (écrites) ou n'en applique.

La majorité des grands et moyens cabinets et presque tous les petits et moyens cabinets estiment qu'une assistance avec un outil pratique et des formations de la part de l'IRE sont nécessaires. La question du coaching payant est plus mitigée.

En conclusion, concernant l'ISQC 1, un tiers des grands et moyens cabinets et des petits et moyens cabinets ont amorcé des procédures qui répondent aux exigences reprises dans la norme ISQC 1. Pour le reste, la mise en œuvre est à mi-chemin voire pas du tout entamée. Seul un des grands et moyens cabinets affirme avoir achevé la mise en œuvre.

En ce qui concerne l'application des ISA, un tiers des grands et moyens cabinets les appliquent (un autre tiers se dit seulement familiarisé) et ce pour certains depuis 2007-2008. La majorité des petits et moyens cabinets ne les appliquent pas (bien qu'un tiers se dise familiarisé), même pas partiellement. La moitié des grands et moyens cabinets considèrent que le coût de la mise en œuvre consiste en une augmentation de 15 à 25 % des prix/salaires.

Les cabinets attendent l'introduction obligatoire en 2014 avant d'appliquer effectivement les normes ISA.

A la demande du Conseil, la Commission SME/SMP et la Commission des Normes vont développer un plan d'accompagnement pour l'introduction éventuelle de la norme ISQC 1 en Belgique et plus particulièrement pour soutenir les plus petits cabinets à formaliser les procédures requises.

IBR-Evenementen

1 maart 2012 - Persconferentie: De bedrijfsrevisoren stellen hun Memorandum voor aan de Federale Regering - Brussel

Het Memorandum van het Instituut van de Bedrijfsrevisoren bevat een reeks voorstellen van het Instituut ter attentie van de Federale Regering.

Talrijke vragen en voorstellen worden in deze publicatie geformuleerd en werden tijdens de persconferentie van commentaar voorzien door de heren M. De WOLF, Voorzitter van het IBR, en D. KROES, Ondervoorzitter van het IBR.

Het memorandum kan worden gedownload op [www.ibr-ire.be/nl/het_instituut/actualiteit/ibr_nieuws/Pages/Het-IBR-publiceert-zijn-memorandum-aan-de-regering-\(regeerperiode-2010-2014\).aspx](http://www.ibr-ire.be/nl/het_instituut/actualiteit/ibr_nieuws/Pages/Het-IBR-publiceert-zijn-memorandum-aan-de-regering-(regeerperiode-2010-2014).aspx).

5 maart 2012 - Lunch van de CAG, IAASB en het IESBA - Brussel

Het IBR en het IAB hebben in hun gemeenschappelijke zetel de leden van de *Consultative Advisory Group* (CAG) van zowel de internationale auditnormgever (IAASB) als van de internationale normgever op het gebied van deontologie (IESBA) ontvangen voor hun jaarlijkse lunch. Bij deze gelegenheid hebben mevrouw L. DE BEER (IAASB CAG Chair) en de heer R. FLECK (IESBA CAG Chair) beide instituten bedankt voor hun hartelijke ontvangst. Ze hebben tevens het belang onderstreept om de relaties tussen onze instellingen te onderhouden. De Voorzitters van het IBR en het IAB, alsook Confrater I. SAEYS, lid van de werkgroep SME/SMP van de IFAC, en de Secretaris-generaal, hebben eveneens het woord genomen tijdens deze lunch.

David Szafran, Richard Fleck (IESBA CAG Chair), Michel De Wolf

Evénements IRE

1er mars 2012 - Conférence de presse : Les réviseurs d'entreprises présentent leur Mémorandum au Gouvernement fédéral - Bruxelles

Le Mémorandum de l'Institut des Réviseurs d'Entreprises comprend une série de propositions de l'Institut à l'attention du Gouvernement fédéral.

De nombreuses questions et propositions sont formulées dans la publication et ont été commentées par MM. M. DE WOLF, Président de l'IRE et D. KROES, Vice-Président de l'IRE lors de la conférence de presse.

Le mémorandum est téléchargeable sur [www.ibr-ire.be/fr/l_institut/actualites/actualites_ire/Pages/LIRE-vient-de-publier-son-Memorandum-au-Gouvernement-\(legislature-2010-2014\).aspx](http://www.ibr-ire.be/fr/l_institut/actualites/actualites_ire/Pages/LIRE-vient-de-publier-son-Memorandum-au-Gouvernement-(legislature-2010-2014).aspx).

5 mars 2012 - Dîner des CAG, de l'IAASB et de l'IESBA - Bruxelles

L'IRE et l'IEC ont reçu, en leur siège commun, les membres du *Consultative Advisory Group* (CAG) du normalisateur international d'audit (IAASB) et du CAG du normalisateur international de déontologie (IESBA) pour leur dîner annuel. A cette occasion, Mme L. DE BEER (IAASB CAG Chair) et M. R. FLECK (IESBA CAG Chair) ont remercié les instituts de leur chaleureux accueil et rappelé l'importance d'entretenir les relations entre nos organismes. Les présidents de l'IRE et de l'IEC, ainsi que la Consœur I. SAEYS, membre du groupe de travail de l'IFAC SME/SMP, et le Secrétaire général, ont également pris la parole lors de cet événement.

Mme Linda De Beer (IAASB CAG Chair)

19 april 2012 - Gezamenlijke persconferentie van het IBR en het IAB

Op donderdag 19 april 2012 hebben het IBR en het IAB de pers uitgenodigd ter aankondiging van hun eerste gezamenlijke algemene vergadering en om de synergiedoelstellingen en de steeds frequentere samenwerking tussen de Instituten in herinnering te brengen.

Te dezer gelegenheid werden in aanwezigheid van de journalisten meer bepaald volgende onderwerpen aangekaart:

- toepassing van de internationale controlestandaarden door de bedrijfsrevisoren: eerste reacties;
- kwaliteitstoetsing van de werkzaamheden van accountants en belastingconsulenten: de uiterste waarborg voor de cliënt;
- belastingconsulent: de economische beroepen weigeren oneerlijke mededinging van advocaten;
- recente fiscale maatregelen en acties van het IAB;
- bedrijfsrevisoren hervormen hun deontologie.

Deze onderwerpen hebben de belangstelling gewekt en veel inkt doen vloeien in vele kranten van het land.

21 april 2012 - Algemene vergadering IBR-IAB 2012 - Heizel

Onmiddellijk na hun "administratieve" algemene vergaderingen hebben het **IBR** en het **IAB**, voor het eerst, een **gezamenlijke academische zitting** georganiseerd in het groot auditorium van de Heizel te Brussel. De zitting werd aangevangen met een voorstelling-debat, geleid door de journalist J. BLAVIER, tussen de vertegenwoordigers van de Instituten, over de stand van zaken en de huidige bekommernissen van beide beroepen (toepassing van de internationale standaarden, de kwaliteitstoetsing van de werkzaamheden van accountants en belastingconsulenten, de mededinging met de advocaten, de recente fiscale maatregelen en de deontologie van de bedrijfsrevisoren).

De Instituten hadden de eer om de heer R. RICOL, Erevoorzitter van de *Fédération Internationale des Experts-comptables Francophones* (FIDEF) en van de *Ordre des Experts-Comptables* (Frankrijk) (OEC) als spreker te

19 avril 2012 - Conférence de presse commune de l'IRE et de l'IEC

Le jeudi 19 avril 2012, l'IRE et l'IEC ont invité la presse afin d'annoncer leur première assemblée générale commune et de rappeler les objectifs de synergie et les collaborations de plus en plus fréquentes entre les instituts.

A cette occasion plusieurs sujets ont été abordés face aux journalistes, notamment :

- L'application des normes internationales d'audit par les réviseurs d'entreprises : premiers échos ;
- La revue qualité des travaux des experts-comptables et des conseils fiscaux : la garantie ultime pour le client ;
- Le conseil fiscal : les professions économiques refusent la concurrence déloyale des avocats ;
- La mesures fiscales récentes et actions de l'IEC ;
- Les réviseurs d'entreprises réforment leur déontologie.

Des sujets qui ont suscité l'intérêt et qui ont fait couler l'encre de plusieurs journaux du pays.

21 avril 2012 - Assemblée générale IRE-IEC 2012 - Heysel

Immédiatement après leurs assemblées générales « administratives », l'**IRE** et l'**IEC** ont, pour la première fois, organisé une **séance académique commune** dans le grand auditorium du Heysel, à Bruxelles. La séance a débuté par une présentation-débat, animée par le journaliste J. BLAVIER, entre les représentants des Instituts, sur l'état, les préoccupations actuelles pour nos professions (application des normes internationales, revue qualité des travaux des experts-comptables et des conseils fiscaux, concurrence avec les avocats, mesures fiscales récentes, déontologie des réviseurs d'entreprises).

Les Instituts ont eu l'honneur d'accueillir, en qualité d'orateur, Monsieur R. RICOL, président honoraire de la Fédération internationale des Experts-comptables et de l'Ordre français des Experts-

verwelkomen. Te dezer gelegenheid werd hem een eervolle onderscheiding toegekend ter bedankting van de diensten verleend aan het beroep.

Tijdens de academische zitting werden, voor het eerst, twee verdienstelijke stagiairs-bedrijfsrevisoren beloond.

Ten slotte hebben de Instituten, de heer J. VERHOEYE Voorzitter van de CBN verwelkomd, die zijn standpunt heeft geuit over de hervorming van het Europees boekhoudrecht.

comptables. A cette occasion, une distinction honorifique lui a été décernée, en remerciement des services rendus à la profession.

Lors de la séance académique, et pour la première fois, deux stagiaires-réviseurs d'entreprises méritants ont été récompensés.

Enfin, les Instituts ont accueilli M. J. VERHOEYE, Président de la CNC, qui s'est exprimé sur la réforme du droit comptable européen.

Nieuws in het kort

België

De Commissie voor Boekhoudkundige Normen publiceerde volgende adviezen:

Advies 2012/1 van 11 januari 2012:

“De boekhoudkundige verwerking van een overschot aan broeikas-gasemissierechten door een onderneming die de netto methode toepast”.

Advies 2012/2 van 11 januari 2012:

“De boekhoudkundige verwerking van toegekende voordelen bij het afsluiten van een huurovereenkomst”.

Advies 2012/3 van 11 januari 2012:

“De boekhoudkundige verwerking van aandelenoptieplannen”.

Advies 2012/4 van 11 januari 2012:

“De boekhoudkundige verwerking van de inbeslagname in hoofde van de beslagen schuldenaar”.

Advies 2012/5 van 15 februari 2012:

“Betaling van vorderingen in natura”.

Fusies en splitsingen: vereenvoudiging verslag- en documentatieverplichtingen

Het Belgisch Staatsblad van 18 januari 2012 publiceerde de wet van 8 januari 2012 tot wijziging van het Wetboek van vennootschappen ingevolge Richtlijn 2009/109/EG wat verslaggevings- en documentatieverplichtingen in geval van fusies en splitsingen betreft. De wet is in werking getreden op 28 januari 2012 en is van toepassing op fusies en splitsingen waarvan het voorstel wordt neergelegd ter griffie na de voormelde datum van inwerkingtreding.

27 januari 2012 - Ordonnantie van het Brussels Hoofdstedelijk Parlement tot wijziging van de wet van 22 december 1986 betreffende de intercommunales - afschaffing van de colleges van commissarissen

Omdat overeenkomstig het Wetboek van vennootschappen en de wet van 2002 op de vzw's in intercommunale vennootschappen, ongeacht hun rechtsvorm of hun maatschappelijk doel, de controle wordt uitgevoerd door een commissaris (bedrijfsrevisor) en omdat zulke controle voldoende waarborgen biedt, blijkt het behoud van een college van commissarissen deels bestaande uit niet-revisoren, thans geen nut meer te hebben.

Volgens de statuten van de verschillende intercommunale vennootschappen die in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest bestaan, schommelt het aantal commissarissen, met uitsluiting van de commissarissen-bedrijfsrevisoren, die aangewezen worden door de verschillende

Actualités en bref

Belgique

La Commission des normes comptables a publié les avis suivants :

Avis 2012/1 du 11 janvier 2012 :

« Le traitement comptable d'un excédent de quotas d'émission de gaz à effet de serre dans le chef d'une entreprise qui applique la méthode nette ».

Avis 2012/2 du 11 janvier 2012 :

« Le traitement comptable des avantages attribués lors de la conclusion d'un contrat de location ».

Avis 2012/3 du 11 janvier 2012 :

« Le traitement comptable des plans d'options sur actions ».

Avis 2012/4 du 11 janvier 2012 :

« Le traitement comptable des saisies dans le chef du débiteur saisi ».

Avis 2012/5 du 15 février 2012 :

« Paiement de créances en nature ».

Fusions et scissions: réduction des obligations en matière de rapports et de documentation

Le Moniteur belge du 18 janvier 2012 a publié la loi du 8 janvier 2012 modifiant le Code des sociétés à la suite de la Directive 2009/109/CE en ce qui concerne les obligations en matière de rapports et de documentation en cas de fusions ou de scissions. La loi est entrée en vigueur le 28 janvier 2012 et s'applique aux fusions et aux scissions dont le projet est déposé au greffe après la date d'entrée en vigueur précitée.

27 janvier 2012 - Ordonnance du Parlement de la Région Bruxelles-Capitale modifiant la loi du 22 décembre 1986 relative aux intercommunales - suppression des collèges des commissaires

Vu les garanties qui entourent le contrôle effectué par les commissaires (réviseurs d'entreprises) dans toutes les sociétés intercommunales quel que soit leur forme juridique ou leur objet social, il apparaît que le maintien d'un collège de commissaires composé pour partie de non-réviseurs est aujourd'hui dépourvu d'utilité, l'ensemble des vérifications étant opéré, en application du Code des sociétés et de la loi de 2002 sur les ASBL, par des commissaires (réviseurs d'entreprises).

Selon les statuts des différentes sociétés intercommunales existant en Région de Bruxelles-Capitale, le nombre de commissaires, à l'exclusion des commissaires-réviseurs d'entreprises, désignés par les différentes assemblées générales parmi les mandataires représen-

algemene vergaderingen onder de mandatarissen die de verenigde gemeenten vertegenwoordigen, van 2 tot 20, afhankelijk van de vennootschappen. Het gaat in feite om politieke mandaten waarvoor een vergoeding geldt die van vennootschap tot vennootschap kan variëren.

Het Brussels Hoofdstedelijk Parlement is van mening dat het niet verantwoord is om het bestaan van dergelijke openbare mandaten zonder relevante en nut voor het beheer van de intercommunale vennootschappen te verlengen, en dat er bijgevolg voldoende gronden zijn om de bepalingen van de wet van 22 december 1986 betreffende het bestaan van een college van commissarissen met mandatarissen van de aldus verenigde gemeenten binnen de intercommunales op te heffen.

FSMA publiceert een studie over goodwill

De Autoriteit voor Financiële Diensten en Markten (FSMA) publiceerde een studie over de wijze waarop Belgische genoteerde vennootschappen met een belangrijk bedrag aan *goodwill* op hun balans tegemoet komen aan de IFRS informatievereisten terzake. De studie wijst uit dat er marge is voor verbetering. De boekhoudkundige verwerking van *goodwill* verschilt aanzienlijk tussen het Belgische jaarrékeningengerecht, dat voorziet in een lineaire afschrijving van *goodwill*, en IFRS, waar *goodwill* onderworpen wordt aan een bijzondere waardeverminderingstest.

Omwille van het grote belang van de toelichtingvereisten voor de IFRS verwerkingswijze van *goodwill*, onderzocht de FSMA de financiële verslaggeving van vennootschappen met een significant bedrag aan *goodwill* (> 5 % van het balanstotaal). Het totaal aan *goodwill* op de balans van de 37 onderzochte vennootschappen bedroeg 40 % van hun gezamenlijke balanstotaal.

Uit de studie bleek dat de informatieverstrekking van die vennootschappen slechts in een beperkt aantal gevallen volledig beantwoordde aan de IFRS-vereisten. De meest voorkomende tekortkoming was het feit dat de informatieverstrekking te algemeen bleef. Die vaststelling komt overeen met wat gebleken is uit gelijkaardig onderzoek door buitenlandse toezichthouders.

De FSMA wijst in de studie op het belang dat de commissarissen nauwlettend dienen toe te zien op de informatieverstrekking over de waardeverminderingstest van *goodwill*.

(Bron: FSMA, 16/2/2012).

Wet van 12 maart 2012 tot wijziging van de wet van 1953

In het Staatsblad van 22 maart 2012 is de wet van 12 maart 2012 tot wijziging van de organische wet van 22 juli 1953 van het bedrijfsrevisoraat verschenen.

Op verzoek van de Europese Commissie heeft deze wet tot doel de afschaffing van de verplichting voor een bedrijfsrevisor om over een vaste inrichting te beschikken in België en de opheffing van het be-roepsgeheim tussen de publieke toezichthoudende autoriteiten in toepassing van de Europese richtlijn 2006/43/EG.

De andere voorstellen van het IBR omtrent wijzigingen aan de wet van 1953, doorgevoerd door de FOD Economie, worden momenteel bestudeerd door de nieuwe Minister bevoegd voor Economie

tant les communes associées varient de 2 à 20 selon les sociétés. Il s'agit en fait de mandats politiques faisant l'objet de rémunérations variables selon les sociétés concernées.

Le Parlement de la région Bruxelles-Capitale estime qu'il n'est pas justifié de prolonger l'existence de tels mandats publics dépourvus de pertinence et d'utilité pour l'administration des sociétés intercommunales, et qu'il convient dès lors d'abroger les dispositions de la loi du 22 décembre 1986 concernant l'existence au sein des intercommunales d'un collège des commissaires constitués de mandataires des communes ainsi associées.

La FSMA publie une étude sur le goodwill

L'Autorité des services et marchés financiers (FSMA) publie une étude sur la manière dont les sociétés cotées belges affichant un *goodwill* important satisfont aux exigences d'information prévues par les normes IFRS en la matière. L'étude révèle qu'il y a matière à amélioration. Le traitement comptable du *goodwill* diffère considérablement selon que les règles à appliquer soient celles du droit belge des comptes annuels, qui prévoit un amortissement linéaire du *goodwill*, ou celles des normes IFRS, en vertu desquelles le *goodwill* est soumis à un test de dépréciation.

Compte tenu de l'importance des notes explicatives à publier sur le traitement du *goodwill* selon les normes IFRS, la FSMA a examiné le reporting financier des sociétés dont le *goodwill* atteignait un montant significatif (> 5 % du total du bilan). Le montant total du *goodwill* affiché par le bilan des 37 sociétés examinées représentait 40 % du total de bilan de l'ensemble de ces sociétés.

L'étude a révélé que les informations fournies par ces sociétés ne répondent totalement aux exigences IFRS que dans un nombre limité de cas. La lacune la plus fréquemment relevée était la publication d'informations trop générales. Cette constatation correspond à ce qui est ressorti d'études comparables réalisées par des autorités de contrôle étrangères.

La FSMA souligne dans son étude qu'il est important que les commissaires contrôlent attentivement les informations publiées sur le test de dépréciation du *goodwill*.

(Source : FSMA, 16/2/2012).

Loi du 12 mars 2012 modifiant la loi de 1953

Le Moniteur du 22 mars 2012 a publié la loi du 12 mars 2012 modifiant la loi du 22 juillet 1953 organique du révisorat d'entreprises.

A la demande de la Commission européenne, cette loi poursuit l'objectif de supprimer l'obligation pour un réviseur d'entreprises d'avoir un établissement stable en Belgique et de lever le secret professionnel entre autorités de supervision publique en application de la directive européenne 2006/43/CE.

Les autres propositions de l'IRE concernant des modifications à la loi de 1953, répercutées par le SPF Economie, sont actuellement à l'examen par le nouveau Ministre de l'Economie.

Gevolgen van het arrest nr. 187/2011 van het Grondwettelijk Hof aangaande de mede-eigendom

Onder meer het IBR en het IAB hebben een beroep tot vernietiging ingevoerd tegen artikel 577-8/2 van het Burgerlijk Wetboek, ingevoegd door de wet van 2 juni 2010, luidende: “*De algemene vergadering wijst jaarlijks een commissaris van de rekeningen aan, die al dan niet mede-eigenaar is, wiens verplichtingen en bevoegdheden bij het reglement van mede-eigendom worden bepaald.*”.

Het beroep had tot doel, enerzijds, te vermijden dat de opdracht van nazicht en correctie van de boekhoudstukken, in de zin van de wet van 22 april 1999 betreffende de boekhoudkundige en fiscale beroepen, aan andere personen dan bedrijfsrevisoren of externe accountants wordt toevertrouwd wanneer deze controle niet uitgevoerd wordt door een mede-eigenaar en, anderzijds, de titel “commissaris (van de rekeningen)” voor te behouden aan de bedrijfsrevisoren om verwarring bij het publiek te voorkomen.

Hoewel het beroep verworpen werd, sluit het Hof aan bij de zienswijze van het IBR en het IAB. Immers interpreteert het Hof de door de wet beoogde functie van “commissaris van de rekeningen” als een functie die kan worden uitgeoefend door hetzelf een mede-eigenaar, hetzelf een externe accountant of een bedrijfsrevisor (*cf. overweging B.9*). Het Hof heeft het betrokken artikel dientengevolge niet vernietigd aangezien het geen onevenredige uitzondering vormt op de voorbehouden opdracht van nazicht en correctie van de boekhoudstukken.

26 januari 2012 - Algemene vergadering van het IREFI - Brussel

De Ondervoorzitter en de Secretaris-generaal hebben op 26 januari 2012 de lunch bijgewoond die na de jaarlijkse algemene vergadering van het IREFI werd gehouden. Confrater F. VERHAEGEN werd benoemd om R. PEIRCE op te volgen als Voorzitter van het IREFI.

De heer J. SMETS, Directeur bij de NBB belast met het prudentieel toezicht van de kredietinstellingen, heeft de noodzaak benadrukt om de medewerking van de bedrijfsrevisoren aan het prudentieel toezicht verder te versterken.

Europa

De Raad van de Europese Unie neemt specifieke bepalingen aan voor de micro-entiteiten

Op 21 februari 2012 heeft de Raad van de EU een richtlijn definitief aangenomen om de zeer kleine bedrijven vrijstelling te verlenen van de financiële en boekhoudkundige verslaggevingsverplichtingen waaraan zij onderworpen waren, zolang zij onder twee van de volgende criteria blijven: een balanstotaal van 350.000 EUR, een nettoomzet van 700.000 EUR en een aantal van 10 werknemers tijdens het boekjaar.

De richtlijn zal de EU-Lidstaten toelaten om de micro-entiteiten vrij te stellen van de verplichting om hun jaarrekening te publiceren, op voorwaarde dat ze blijven aansluiten bij de nationale verplichtingen

Conséquences de l'arrêt n° 187/2011 de la Cour constitutionnelle en matière de copropriété

L'IRE et l'IEC notamment ont introduit un recours en annulation contre l'article 577-8/2 du Code civil, inséré par la loi du 2 juin 2010, qui prévoit que « *l'assemblée générale désigne annuellement un commissaire aux comptes, copropriétaire ou non, dont les obligations et les compétences sont déterminées par le règlement de copropriété* ».

L'objectif du recours était, d'une part, d'empêcher que la mission de vérification et de redressement comptable, au sens de la loi relative aux professions comptables et fiscales du 22 avril 1999, ne soit confiée à des personnes autres que les réviseurs d'entreprises et les experts-comptables externes, lorsqu'elle n'est pas exercée par un copropriétaire et, d'autre part, de réservier l'emploi de l'expression « commissaire (aux comptes) » aux réviseurs d'entreprises, afin d'éviter toute confusion dans l'esprit du public.

Bien que le recours ait été rejeté, la Cour rejoue toutefois le point de vue de l'IRE et de l'IEC. En effet, la Cour interprète la fonction de « commissaire aux comptes » visée par la loi comme une fonction pouvant être exercée soit par un copropriétaire, soit par un expert-comptable externe ou un réviseur d'entreprises (*cf. considérant B.9*). La Cour n'a dès lors pas annulé l'article visé car il ne constituait pas une exception disproportionnée à la mission réservée de vérification et de redressement comptable.

26 janvier 2012 - Assemblée générale de l'IRAFI - Bruxelles

Le Vice-Président et le Secrétaire général ont assisté au déjeuner suivant l'assemblée générale annuelle de l'IRAFI le 26 janvier 2012. Le Confrère F. VERHAEGEN a été élu pour succéder à R. PEIRCE à la présidence de l'IRAFI.

M. J. SMETS, Directeur à la BNB en charge du contrôle prudentiel des établissements de crédit, a souligné la nécessité de continuer à renforcer la collaboration des réviseurs d'entreprises au contrôle prudentiel.

Europe

Le Conseil de l'Union européenne adopte des dispositions spécifiques pour les micro-entreprises

Le Conseil de l'UE a définitivement adopté le 21 février 2012 une directive destinée à exempter les très petites entreprises des obligations d'information financière et comptable auxquelles elles étaient soumises, sous réserve qu'elles ne dépassent pas les limites de deux des critères suivants : un total du bilan de 350.000 EUR, un montant net du chiffre d'affaires de 700.000 EUR et un nombre moyen de dix salariés au cours de l'exercice.

La directive autorisera les États membres de l'UE à exempter les micro-entreprises de l'obligation de publier leurs comptes annuels, à condition de rester en phase avec les obligations nationales de

om registers bij te houden waarin de handelstransacties en de financiële toestand van de ondernemingen weergegeven worden en voor-melde jaarrekening neerleggen bij een neerleggingsinstantie, zelfs indien er strikt gesproken geen sprake is van bekendmaking.

(Bron: Persbericht - Raad van de Europese Unie, 21/02/2012).

Naar een nieuw Europees statuut voor stichtingen

De Europese Commissie is op 8 februari 2012 met een voorstel gekomen om het voor stichtingen gemakkelijker te maken activiteiten te ondersteunen die van algemeen maatschappelijk nut zijn. Het voorstel is erop gericht één Europese rechtsvorm – de “Europese Stichting” (FE) – in te stellen die fundamenteel dezelfde zou zijn in alle lidstaten en parallel aan de buitenlandse stichtingen zou bestaan.

Het aanvragen van de status van een Europese stichting zou vrijwillig zijn. De belangrijkste vereisten van de Europese Stichting zijn dat elke FE moet aantonen dat zij van algemeen nut is, een grensoverschrijdende dimensie heeft en dat haar vermogen bij de oprichting ten minste 25.000 EUR bedraagt.

(Bron: Persbericht - Europese Commissie, 8/2/2012).

Internationaal

Canadese beroepsorganisaties bereiden fusie voor

De drie grootste Canadese accountantsorganisaties, het *Canadian Institute of Chartered Accountants* (CICA), de *Certified Management Accountants of Canada* (CMA Canada) en de *Certified General Accountants of Canada* (CGA-Canada), stelden op 17 januari 2012 hun fusieplannen voor aan hun leden. Als de plannen doorgaan, komt er in Canada één beroepstitel: *Chartered Professional Accountant* (CPA) en wordt de nieuwe eengemaakte beroepsorganisatie met 170.000 leden één van de grootste ter wereld. De fusie is reeds een feit in de provincie Québec.

(Bron: CMA Canada).

16 & 17 februari 2012 - Vergadering IFAC - Dubai

De Voorzitter heeft, in zijn hoedanigheid van Voorzitter van de FIDEF, deelgenomen aan de open vergadering van het *Development committee* van de IFAC en aan de workshop over *mentoring* tussen beroeps-instituten.

Dit was eveneens de gelegenheid om vast te stellen welk belang de Angelsaksische instituten hechten aan de problematiek van de ontwikkeling (de drie grote landen van het Noorden, lid van de FIDEF, waren ook aanwezig: België, Canada en Frankrijk) en om de impact van het akkoord tussen het IFRS en de Congolese IFRS en CPCC uiteen te zetten.

tenir des registres faisant apparaître les transactions commerciales et la situation financière des sociétés, et de déposer lesdits comptes auprès d'un organisme de dépôt, même s'il n'y a pas à proprement parler de publication.

(Source : Communiqué de presse – Conseil de l'Union européenne, 21/2/2012).

Vers un nouveau statut européen pour les fondations

La Commission européenne a présenté le 8 février 2012 une proposition dont le but est de permettre aux fondations de se consacrer plus facilement à des causes d'utilité publique au niveau de l'UE. La proposition vise à créer une forme juridique européenne, la « Fondation européenne » (FE), qui serait fondamentalement la même dans tous les États membres. Cette forme juridique existerait parallèlement aux fondations de droit national.

Son utilisation serait totalement facultative et volontaire. Les principales exigences imposées aux Fondations européennes sont que chaque FE devrait prouver qu'elle poursuit un objectif d'utilité publique, qu'elle possède une dimension transnationale et qu'elle dispose à sa création d'au moins 25.000 EUR d'actifs.

(Source : Communiqué de presse - Commission européenne, 8/2/2012).

International

Des organisations professionnelles canadiennes préparent leur fusion

Le 17 janvier 2012, les trois principales organisations d'experts-comptables canadiennes, à savoir le *Canadian Institute of Chartered Accountants* (CICA), le *Certified Management Accountants of Canada* (CMA Canada) et le *Certified General Accountants of Canada* (CGA-Canada), ont présenté leurs plans de fusion à leurs membres. Si les plans se concrétisent, un seul titre professionnel sera d'usage au Canada : *Chartered Professional Accountant / Comptables Professionnels Agréés* (CPA) et la nouvelle organisation professionnelle fusionnée formera avec ses 170.000 membres une des plus grandes au monde. La fusion est déjà en place dans la province du Québec.
(Source : CMA Canada).

16 & 17 février 2012 - Réunion IFAC - Dubai

Le Président, également en sa qualité de président de la FIDEF, a participé à la réunion ouverte du « *Development committee* » de l'IFAC et à son atelier sur le parrainage entre instituts professionnels.

Ce fut l'occasion à la fois de constater l'importance donnée par les instituts anglo-saxons à la problématique du développement (les trois grands pays du Nord, membres de la FIDEF étaient également présents : Belgique, Canada et France), et de témoigner de l'impact de l'accord de l'IRE avec l'IRC et le CPCC congolais.

15 maart 2012 - Académie des sciences comptables et financières - Seminarie van de ereleden - Parijs

De Voorzitter van de Belgische afdeling van de *Académie des sciences comptables et financières*, H. OLIVIER, alsook de Ondervoorzitter van de FEE, confrater A. KILEsse, en de Secretaris-generaal van het IBR, D. SZAFRAN, hebben op 15 maart 2012 deelgenomen aan het Seminarie van de ereleden van de *Académie* te Parijs.

De Voorzitter van de *Académie* – Frankrijk, W. NAHUM, heeft melding gemaakt van de bedoeling om een Europese vereniging zonder winstoogmerk op te richten, genaamd “*Académie internationale des Sciences et Techniques comptables et financières*”. Deze vereniging zou een ontmoetingsplaats zijn voor de verenigingen zonder individueel lidmaatschap. De projecten voor oprichting van afdelingen van de *Académie* in Italië en Spanje werden ook aangekaart.

De Franse afdeling van de *Académie* heeft dit jaar onder meer de volgende nieuwe werkgroepen opgezet met betrekking tot:

- een onderzoek naar de “boekhoudkundige en juridische normen”;
- een studie over de invordering van internationale schuldborderingen; en
- een bijdrage tot het conceptueel kader van de IASB.

De Secretaris-generaal heeft verslag uitgebracht over het advies van 31 januari 2012 van de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers over de Europese auditvoorstellen. Daarenboven heeft hij, in het kader van de crisis van de staatsschuld, aan de *Académie* voorgesteld om werkzaamheden te starten betreffende de invoering van de IPSAS en van een onafhankelijke audit in de overheidssector. De Voorzitter van de *Académie* heeft deze voorstellen gesteund en heeft de Secretaris-generaal uitgenodigd om een werkgroep over deze kwesties te coördineren.

19 maart 2012 - SME/SMP-Congres van de IFAC - Singapore

De Voorzitter van het IBR, M. DE WOLF, en de Voorzitster van de Commissie SME/SMP, confrater I. SAEYS, hebben op 19 maart 2012 in Singapore het SME/SMP-Congres van de IFAC bijgewoond waarop confrater I. SAEYS, lid van het SME/SMP-Comité van de IFAC, een voorstelling heeft gegeven.

Voorzitter M. DE WOLF heeft opnieuw de aandacht gevestigd op de wens dat de IFAC begeleiding zou verstrekken inzake kwaliteitscontrole van de SMP, op dezelfde wijze als zijn begeleiding inzake audit van de KMO's overeenkomstig de ISA's.

Tijdens dit congres hebben mevrouw I. SAEYS en de heer M. DE WOLF kunnen vaststellen in welke mate de thematiek van de SME/SMP een prioriteit wordt voor de IFAC, na de werkzaamheden van de IAASB.

19 en 20 maart 2012 - Congres van de IFAC over de staatsschuld (Sovereign Debt Seminar) - Wenen

Confrater Prof. J. CHRISTIAENS en de Secretaris-generaal van het IBR, D. SZAFRAN, hebben deelgenomen aan het Congres van de IFAC over de staatsschuld die plaats vond te Wenen op 19 en 20 maart 2012. Hierop werd het woord genomen door de leiding van de IFAC, maar ook door

15 mars 2012 - Académie des sciences comptables et financières - Séminaire des Membres d'Honneur - Paris

Le Président de la section belge de l'*Académie des sciences comptables et financières* H. OLIVIER, le Confrère et Vice-président de la FEE, A. KILEsse, et le Secrétaire général de l'IRE, D. SZAFRAN, ont participé au Séminaire des membres d'honneur de l'*Académie* à Paris le 15 mars 2012.

Le Président de l'*Académie* - France, W. NAHUM a fait état de l'intention de créer une association européenne sans but lucratif dénommée « *Académie internationale des Sciences et Techniques Comptables et financières* ». Cette association serait un lieu de rencontre pour les associations sans affiliation individuelle. Les projets de création de sections de l'*Académie* en Italie et en Espagne ont été également évoqués.

Parmi les nouveaux groupes de travail mis en place par l'*Académie* France cette année, on notera :

- une recherche sur « normes comptables et normes juridiques ».
- une étude sur le recouvrement des créances internationales. et
- une contribution au cadre conceptuel de l'IASB.

Le Secrétaire général a rendu compte de l'avis de la Chambre des représentants en Belgique du 31 janvier 2012 sur les propositions européennes en matière d'audit. Il a, en outre, suggéré à l'*Académie*, dans le contexte de la crise de la dette souveraine, d'entamer des travaux sur les IPSAS et un audit indépendant dans le secteur public. Le Président de l'*Académie* a soutenu ces propositions et a invité le Secrétaire général à coordonner un groupe de travail sur ces questions.

19 mars 2012 - SME/SMP Congress de l'IFAC - Singapour

Le Président de l'IRE M. DE WOLF et la Présidente de la Commission SME/SMP, la consœur I. SAEYS, se sont rendus au Congrès SME/SMP de l'IFAC à Singapour le 19 mars 2012 durant lequel la consœur I. SAEYS, membre du Comité SME/SMP de l'IFAC, a donné une présentation.

Le Président M. DE WOLF a rappelé le souhait que l'IFAC donne de la guidance en matière de contrôle de qualité des SMP, de la même manière qu'elle donne de la guidance en matière d'audit des PME selon les ISAs.

Lors de ce congrès, Madame I. SAEYS et Monsieur M. DE WOLF ont pu constater à quel point la thématique des SME/SMP devient une priorité pour l'IFAC, la seconde après le travail de l'IAASB.

19 – 20 mars 2012 - IFAC Sovereign Debt Seminar - Vienne

Le Confrère Pr. J. CHRISTIAENS et le Secrétaire général de l'IRE, D. SZAFRAN, ont participé au Congrès de l'IFAC sur la dette souveraine à Vienne les 19 et 20 mars 2012, à laquelle ont pris la parole, outre les dirigeants de l'IFAC, notamment l'ancienne ministre des Finances

onder meer de gewezen Minister van Financiën van Nieuw-Zeeland (land dat bij de koplopers is op het vlak van openbare boekhouding), de financieel directeur van de Wereldbank en de gewezen Zweedse Eerste minister. Er werd onder meer een voorstelling gegeven van de Nieuw-Zeelandse, Spaanse en Oostenrijkse voorbeelden van overheden die zijn overgestapt naar een vastleggingsboekhouding.

De Secretaris-generaal D. SZAFRAN heeft beklemtoond dat in het Europese continent, meer bepaald in België – waar sprake is van een open economie, zonder natuurlijke hulpbronnen en met een demografische ontwikkeling van vergrijzing – er specifieke regelingen bestaan omtrent pensioenlasten, gezondheidszorg en onderwijs. Hij benadrukt dat deze verschillen een vergelijking bemoeilijken en aan de oorsprong liggen van de terughoudendheid van bepaalde Staten om een vastleggingsboekhouding in te voeren.

De Directeur-generaal van E&Y, J. TURLEY, heeft geantwoord dat, op basis van zijn ervaring, de Staten met aanzienlijk hogere pensioenlasten terughoudender zijn ten aanzien van de overgang naar de IPSAS. Hij is van oordeel dat de kiezers en ratingbureaus de Staten kunnen aanmoedigen om de financiële transparantie te verbeteren.

De internationale beherend vennoot (*managing partner*) van Deloitte, R. DASSEN, verwijst naar de tussenkomst van de Secretaris-generaal in zijn voorstelling, waarbij hij de nadruk legt op het feit dat in Nederland de toekomstige inkomsten uit natuurlijke hulpbronnen (gas) een gunstigere voorstelling van de overheidsschuld verklaren.

20 maart 2012 - Dag van de professionele Francophonie - Parijs

De Voorzitter van het IBR, M. DE WOLF heeft, in de hoedanigheid van Voorzitter van de FIDEF, deelgenomen aan de Dag van de professionele Francophonie. De Secretaris-generaal van de Francophonie, de gewezen Senegalese Voorzitter Abou DIOUF was verheugd over de nieuwe meer pragmatische benadering van de verdediging van de francophonie.

Meer actualiteit vindt u op onze website www.ibr-ire.be onder de rubriek "Het Instituut - Actualiteit".

BEKNOpte INFO

19 & 23 januari 2012 - Ontmoetingen met de heren Thierry Giet, Voorzitter van PS (dd.) en Alexander De Croo, Voorzitter van VLD - Brussel

De Voorzitter en de Secretaris-generaal van het IBR hebben op 19 januari 2012 de Voorzitter van PS, Th. GIET, ontmoet, samen met andere parlementsleden en medewerkers.

De Ondervoorzitter, de Secretaris-generaal en het Hoofd van de Juridische Dienst van het IBR hebben op 23 januari 2012 A. DE CROO, Voorzitter van Open VLD, ontmoet.

de Nouvelle Zélande (pays à l'avant-garde dans le domaine de la comptabilité publique), le CFO de la Banque mondiale et l'ancien Premier ministre suédois. Les exemples néo-zélandais, espagnols et autrichiens de passage à une comptabilité publique d'engagement ont notamment été présentés.

Le Secrétaire général D. SZAFRAN a souligné qu'en Europe continentale, notamment en Belgique, avec des économies ouvertes, sans ressources naturelles et avec une évolution démographique vieillissante, il existe des spécificités en termes de charges de pension, de soins de santé et d'enseignement. Il souligne que ces différences suscitent des comparaisons plus difficiles et sont à l'origine de la réticence de certains Etats d'introduire une comptabilité d'engagement.

Le CEO global d'E&Y, J. TURLEY, a répondu que d'après son expérience, il existe en effet plus de réticences auprès d'Etats ayant des charges de pension notamment plus élevées, pour le passage aux IPSAS. Il estime que les électeurs et les agences de notation peuvent encourager les Etats à améliorer la transparence financière.

Le *managing partner* international de Deloitte, R. DASSEN, a fait référence à l'intervention du Secrétaire général dans sa présentation en soulignant qu'aux Pays-Bas, les revenus futurs des ressources naturelles (gaz) expliquent une présentation plus favorable de la dette publique.

20 mars 2012 - Journée de la francophonie professionnelle - Paris

Le Président de l'IRE, M. DE WOLF, a participé à la Journée de francophonie professionnelle en qualité de président de la FIDEF. Le secrétaire général de la Francophonie, l'ancien président sénégalais Abou DIOUF, s'est félicité du changement d'optique, plus pragmatique, dans la défense de la francophonie.

Notre site web www.ibr-ire.be reprend plus d'actualités sous la rubrique « L'Institut - Actualités ».

AUTRES NOUVELLES

19 et 23 janvier 2012 - Rencontres avec MM. Thierry Giet, président du PS (f.f.) et Alexander De Croo, président du VLD - Bruxelles

Le Président et le Secrétaire général de l'IRE ont rencontré, le 19 janvier 2012, le Président du PS, Th. GIET, accompagné d'autres parlementaires et de collaborateurs.

Le Vice-Président, le Secrétaire général et le chef du service juridique de l'IRE ont rencontré, le 23 janvier 2012, le Président de l'Open VLD, A. DE CROO.

Tijdens deze twee ontmoetingen hebben de vertegenwoordigers van het Instituut een aantal belangrijke onderwerpen aangesneden betreffende het beroep. Zij hebben eveneens het Memorandum van het IBR aan de Regering voorgesteld.

27 januari 2012 - Council Night

Dit jaar werd de traditionele *Council Night* gehouden in het restaurant L'Essentiel te Temploux. Dit was de gelegenheid om een bijzondere hulde te brengen aan H. OLIVIER, gewezen Directeur-général van het IBR, die met pensioen gaat als Secretaris-général van de FEE.

8 februari 2012 - Ontmoeting IBR/NBA - Breda

De Voorzitter, de Ondervoorzitter en de Erevoorzitter A. KILESSE hebben de heer J. VAN HUUT, bestuurslid NBA, en de heer B. WAMMES, *Executive Director* NBA en *Chief Executive Officer Royal NIVRA*, ontmoet te Etten-Leur op 8 februari 2012.

Het IBR en de NBA zijn beide van mening dat de ambities en middelen van de FEE zouden moeten worden versterkt, in het bijzonder in het licht van de voorstellen van de Europese Commissie omtrent de wettelijke controle van de jaarrekening, zodat concrete resultaten kunnen worden bereikt.

14 februari 2012 - DG Concurrentie - Europese Commissie

Naar aanleiding van de beslissing van de Raad van het IBR heeft de Secretaris-generaal bij het DG Concurrentie van de Europese Commissie het standpunt van de Raad van het IBR uiteengezet dat de voorstellen van de Europese Commissie om alle niet-audit-diensten te verbieden en om de externe rotatie van het bedrijfsrevisorenkantoor te verplichten een mededinging beperkend effect zullen hebben en niet evenredig zijn met het nagestreefde doel. Dit standpunt werd overigens bevestigd door de Kamer van Volksvertegenwoordigers van het Belgisch Parlement op 31 januari 2012 in toepassing van artikel 5 van het Protocol over de subsidiariteit en de evenredigheid dat als bijlage gaat bij het verdrag van Lissabon. De Secretaris-generaal heeft eveneens het Belgisch systeem van beperkte aansprakelijkheid van de bedrijfsrevisoren voorgesteld.

27 februari 2012 - Vergadering HREB

De Voorzitter, Ondervoorzitter en Adjunct-Secretaris-generaal van het IBR hebben op 27 februari 2012 de vergadering bijgewoond in de lokalen van de HREB waar zij hartelijk werden ontvangen door de heer J.-P. SERVAIS, Voorzitter, Mevrouw A. JORISSEN, de heren Ph. LAMBRECHT en P.A. MICHEL, leden en de dames C. DENDAUW, V. VAN DE WALLE, wetenschappelijk medewerkers.

De vertegenwoordigers van de HREB hebben met het IBR een nieuwe deontologische Code besproken.

Met betrekking tot de eventuele in de ontwerptekst door te voeren aanpassingen, wenst de HREB, met het oog op de contacten die vervolgens zullen plaatsnemen met de Minister J. VANDE LANOTTE, de nadruk te leggen op het feit dat de analyse zou moeten worden gevoerd door een vergelijking te maken tussen de Europese vereisten en deze van de IFAC. De HREB raadt aan om een vergelijkende tabel

Lors de ces deux rencontres, les représentants de l'Institut ont abordé plusieurs sujets majeurs concernant la profession et ont présenté le Mémorandum de l'IRE au Gouvernement.

27 janvier 2012 - Council Night

Cette année la traditionnelle *Council Night* s'est tenue à Temploux au restaurant L'Essentiel. Elle fut l'occasion de rendre un hommage particulier à H. OLIVIER, ancien directeur général de l'IRE qui prend sa retraite en tant que secrétaire général de la FEE.

8 février 2012 - Rencontre IRE/NBA - Breda

Le Président, le Vice-Président et le Président honoraire A. KILESSE ont rencontré MM. J. VAN HUUT, Membre du Comité de la NBA, et B. WAMMES, *Executive Director* de la NBA et *Chief Executive Officer Royal* du NIVRA, à Etten-Leur le 8 février 2012.

L'IRE et la NBA estiment tous deux que les ambitions et moyens de la FEE devraient être renforcés, en particulier dans le cadre des propositions de la Commission européenne sur l'audit légal des comptes, afin d'obtenir des résultats concrets.

14 février 2012 - DG concurrence - Commission européenne

En application de la décision du Conseil de l'IRE, le Secrétaire général a présenté à la DG concurrence de la Commission européenne la position du Conseil de l'IRE selon laquelle les propositions de la Commission européenne d'interdire tous services non audit et d'imposer la rotation externe auront un effet anti-concurrentiel et ne sont pas proportionnées à l'objectif poursuivi, comme l'a confirmé la Chambre des représentants du Parlement belge le 31 janvier 2012 en application de l'article 5 du Protocole sur la subsidiarité et la proportionnalité annexé au Traité de Lisbonne. Le Secrétaire général a également présenté le système belge de responsabilité limitée (des réviseurs d'entreprises).

27 février 2012 - Réunion CSPE

Les Président, Vice-président et Secrétaire général adjoint de l'IRE se sont rendus, le 27 février dernier, au CSPE où ils ont été accueillis par Monsieur J.-P. SERVAIS, Président, Madame A. JORISSEN, Messieurs Ph. LAMBRECHT et P.A. MICHEL, membres, ainsi que par Mesdames C. DENDAUW et V. VAN DE WALLE, conseillers scientifiques.

Les représentants du CSPE ont discuté avec l'IRE du projet de nouveau code déontologique.

Dans le cadre des éventuelles modifications qui devraient être apportées au projet de texte et en vue des contacts qui auront lieu avec le Ministre J. VANDE LANOTTE par la suite, le CSPE souhaite attirer l'attention sur l'analyse qui devrait être effectuée dans le contexte de la comparaison des exigences européennes et de celles de l'IFAC. Le CSPE recommande d'élaborer un tableau comparatif de ces deux

te maken omrent deze twee strekkingen alsook na te gaan of de tabel inzake het toepassingsgebied volledig is.

27 en 28 februari 2012 - IFAC Chief executive strategic Forum - New-York

De Secretaris-generaal van het IBR, D. SZAFRAN, heeft het strategisch forum van de bestuursvoorzitters van de ledenorganisaties van de IFAC van 27 en 28 februari jl. bijgewoond.

Hierina volgen enkele details die naar aanleiding daarvan werden verzameld:

- De IESBA zal de situatie van de bedrijfsaccountants onderzoeken naar aanleiding van de financiële schandalen die niet enkel de externe auditor beïnvloeden.
- In de loop van het tweede trimester van 2012 zal een discussieontwerp omtrent ISA 700 en ISA 260 worden opgesteld.
- In Australië mogen de auditcomités voortaan de duur van de interne rotatie uitbreiden. In Japan moeten auditkantoren controle-opdrachten als hoofdactiviteit uitvoeren.
- In Japan moeten auditkantoren controle-opdrachten als hoofdactiviteit uitvoeren.
- De leden van de ICAEW in Groot-Brittannië bieden de eerste consultatie gratis aan.

De Secretaris-generaal van het IBR heeft het initiatief van het IBR en het officieel advies van de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers met betrekking tot de Europese auditvoorstellen toegelicht.

De Secretaris-generaal van het IBR heeft de aandacht gevestigd op het discussiedocument van de Europese Commissie van 15 februari 2012 over de invoering van een vastleggingsboekhouding en een onafhankelijke audit met betrekking tot de jaarrekening van de Staten en dit naar aanleiding van de Europese Richtlijn van 2009 betreffende het budgetair kader van de Lidstaten. Hij heeft het voorbeeld aangehaald van de controleverklaring die in de autonome overheidsbedrijven mede wordt ondertekend door een bedrijfsrevisor en het Rekenhof, alsook van de samenwerkingsovereenkomst tussen het IBR, het Rekenhof en IAVA in het Vlaamse Gewest.

1 maart 2012 - Solvency II - NBB - Uitnodiging om deel te nemen aan het panel - Brussel

De Secretaris-generaal van het IBR, D. SZAFRAN, heeft de conferentie "Solvency II", die plaats vond in de gebouwen van de Nationale Bank, bijgewoond en heeft deelgenomen aan het discussiepanel in aanwezigheid van meer bepaald de Vicegouverneur van de Nationale Bank, mevrouw F. MASAI, M. DEWATRIPONT, directeur van de NBB (moderator), B. DE SMET (Ageas) en J.-C. DEBUSSCHE (Mensura).

Tijdens dit panel heeft de Secretaris-generaal de rol van de commissaris bij het certificeren van de jaarrekening van verzekeringsondernemingen – die in België vanaf 2012 overeenkomstig de ISA's dient te gebeuren – in herinnering gebracht, alsook diens rol met betrekking tot de medewerking aan het prudentieel toezicht, door zich meer bepaald te baseren op de werkzaamheden van deskundigen (zoals de actuarissen) in het kader van met name de derde pijler van de solvabiliteitsvereisten (Solvency II), zijnde de verslaggeving. Hij heeft ook de nadruk gelegd op de onafhankelijkheidsregels die van toepassing zijn op de commissaris (meer bepaald de economische onafhankelijkheid).

tendances et de vérifier le caractère exhaustif du tableau sur le champ d'application.

27-28 février 2012 - IFAC Chief executive strategic Forum - New-York

Le Secrétaire général de l'IRE, D. SZAFRAN, s'est rendu au forum stratégique des *Chief executives* des organisations membres de l'IFAC les 27 et 28 février derniers.

Voici quelques informations recueillies à cette occasion :

- L'IESBA examinera la situation des experts-comptables internes, à la suite de scandales financiers n'affectant pas uniquement l'auditeur externe.
- L'ISA 700 et l'ISA 260 feront l'objet d'un exposé sondage au deuxième trimestre 2013.
- En Australie, les comités d'audit peuvent désormais étendre la durée de la rotation interne.
- Les cabinets d'audit doivent exercer des missions de contrôle à titre principal au Japon.
- Les membres de l'ICAEW, en Grande-Bretagne, offrent la première consultation gratuitement.

Le Secrétaire général de l'IRE a décrit l'initiative de l'IRE et l'avis officiel de la Chambre des Représentants à l'égard des propositions européennes sur l'audit.

Le Secrétaire général de l'IRE a attiré l'attention sur le *Discussion paper* de la Commission européenne du 15 février 2012 sur l'introduction d'une comptabilité d'engagement et d'un audit indépendant dans les comptes annuels des Etats, à la suite de la directive européenne de 2009 sur le cadre budgétaire des Etats membres. Il a cité l'exemple de rapport d'audit co-signé par un réviseur et par la Cour des comptes dans les entreprises publiques autonomes et l'accord de coopération entre l'IRE, la Cour des comptes et l'IAVA en Région flamande.

1er mars 2012 - Solvency II - BNB - Invitation au Panel - Bruxelles

Le Secrétaire général de l'IRE, D. SZAFRAN, a assisté à la conférence « Solvency II » organisée à la Banque Nationale et a participé au panel de discussion en présence notamment du Vice-Gouverneur de la Banque Nationale, Mme F. MASAI, de M. DEWATRIPONT, directeur de la BNB (modérateur), de B. DE SMET (Ageas) et de J.-C. DEBUSSCHE (Mensura).

Le Secrétaire général a, lors du panel, rappelé le rôle du commissaire dans la certification des comptes annuels des entreprises d'assurances conformément aux ISAs dès 2012 en Belgique et sa collaboration au contrôle prudentiel, en se basant notamment sur les travaux d'experts (tels que les actuaires) dans le cadre notamment du troisième pilier de Solvabilité II (*reporting*). Il a également souligné les règles d'indépendance applicables au commissaire (notamment l'indépendance économique).

8 maart 2012 - Interprofessionele vergadering over de strijd tegen het witwassen van geld en de financiering van terrorisme

Op initiatief van de heer Th. DUPONT, Raadslid van het IBR, werd op 8 maart 2012 op het Instituut een interprofessionele vergadering gehouden over de strijd tegen het witwassen van geld en de financiering van terrorisme.

De volgende beroepsordes werden bij die gelegenheid vertegenwoordigd:

- de Nationale Kamer van notarissen;
- de Nationale Kamer van gerechtsdeurwaarders;
- de Ordre des Barreaux francophones et germanophone;
- de Orde van de Vlaamse Balies;
- het *Institut des Comptables et Fiscalistes agréés*; het Instituut van de Accountants en Belastingsconsulenten; en
- het IBR.

De bedoeling van deze vergadering was om de vertegenwoordigers van de voornoemde beroepsordes de mogelijkheid te bieden om samen ieders methodes en wensen te identificeren op het vlak van de strijd tegen het witwassen van geld en de financiering van terrorisme.

16 maart 2012 - IDW Seminarie "Financial Reporting in the Public Sector" - Düsseldorf

De heer D. SZAFRAN, Secretaris-generaal van het IBR, heeft op 16 maart 2012 deelgenomen aan de conferentie van het Duitse Instituut van de Auditors (IDW) te Düsseldorf. De Voorzitter van de IPSASB A. BERGMANN, Th. MÜLLER MARQUÉS BERGER, Voorzitter van de werkgroep overheidssector van de FEE, en W. RADERMACHER, Directeur-generaal van Eurostat, die aan de oorsprong ligt van de Europese raadpleging van 15 februari 2012 over de invoering van de IPSAS in de 27 Lidstaten, hebben hierop het woord genomen.

De Secretaris-generaal heeft aangehaald dat, naast de toepassing van een vastleggingsboekhouding overeenkomstig de IPSAS, de jaarrekening van de overheidssector zou dienen te worden onderworpen aan een onafhankelijke audit, in het kader van de crisis van de staats-schuld. Hij heeft ook de klemtoon gelegd op de samenwerking tussen het Rekenhof, IAVA en het IBR in het Vlaamse Gewest, alsook op de gezamenlijke controleverklaring van de bedrijfsrevisoren en het Rekenhof in de autonome overheidsbedrijven.

20 maart 2012 - Algemene vergadering XBRL Belgium

De heer D. Smets, lid van de Raad van het IBR, heeft het Instituut vertegenwoordigd tijdens de jaarlijkse algemene vergadering van de vzw XBRL Belgium (*eXtensible Business reporting Language*) welke heeft plaatsgevonden op 20 maart 2012 in de Nationale Bank van België.

8 mars 2012 - Réunion interprofessionnelle sur la lutte contre le blanchiment de capitaux et le financement du terrorisme

A l'initiative de Th. DUPONT, membre du conseil de l'IRE, une réunion interprofessionnelle s'est tenue le 8 mars 2012 à l'Institut, en matière de lutte contre le blanchiment de capitaux et le financement du terrorisme.

Les ordres professionnels représentés à cette occasion étaient :

- la Chambre Nationale des Notaires ;
- la Chambre Nationale des Huissiers ;
- l'Ordre des Barreaux Francophones et Germanophone ;
- de Orde van de Vlaamse Balies ;
- l'*Institut des Comptables et Fiscalistes agréés* ;
- l'*Institut des Experts-comptables et Conseils fiscaux* ; et
- l'IRE

Cette réunion avait pour objet de donner l'occasion aux représentants des ordres professionnels cités ci-dessus, d'identifier ensemble les méthodes et souhaits de chacun en matière de lutte contre le blanchiment de capitaux et le financement du terrorisme.

16 mars 2012 - IDW Seminar « Financial Reporting in the Public Sector » - Düsseldorf

Le Secrétaire général, M. D. SZAFRAN, a participé à la conférence de l'institut allemand des auditeurs (IDW) à Düsseldorf le 16 mars 2012, à laquelle ont pris la parole notamment le Président de l'IPSASB, A. BERGMANN, le Président du groupe de travail secteur public de la FEE, Th. MÜLLER MARQUÉS BERGER, et le Directeur général d'Eurostat, W. RADERMACHER, qui est à l'origine de la consultation européenne du 15 février 2012 sur l'introduction des IPSAS dans les 27 Etats membres.

Le Secrétaire général a soulevé qu'outre l'application d'une comptabilité d'engagement basée sur les IPSAS, les comptes annuels du secteur public devraient être soumis à un audit indépendant, dans le contexte de la crise de la dette souveraine. Il a souligné la coopération entre la Cour des comptes, l'IAVA et l'IRE en Région flamande et le rapport d'audit conjoint entre les réviseurs et la Cour des comptes dans les entreprises publiques autonomes.

20 mars 2012 - Assemblée générale XBRL Belgium

M. D. SMETS, membre du Conseil de l'IRE, a représenté l'Institut lors de l'assemblée générale annuelle de l'ASBL XBRL (*eXtensible Business reporting Language*) qui s'est tenue le 20 mars 2012 à la Banque nationale de Belgique.

22 maart 2012 - Studienamiddag IAB

De Secretaris-generaal van het IBR heeft deelgenomen aan de studienamiddag van het IAB gewijd aan "Maatschappelijke uitdagingen voor de bedrijfsaccountant en belastingconsulent". Te dezer gelegenheid heeft hij meer bepaald de volgende onderwerpen uiteengezet:

- duurzaam ondernemen;
- de Bazelakkoorden;
- deugdelijk bestuur.

18 april 2012 - FEE Anti-Money Laundering Round Table

Confrater Th. DUPONT, vergezeld door de Secretaris-Generaal D. SZAFRAN, heeft op 18 april 2012 de vergadering van de FEE "Anti-Money Laundering Round Table" bijgewoond.

Ze hebben bij deze gelegenheid kunnen vaststellen dat er een groot aantal concrete voorstellen gedaan worden om de witwaspraktijken efficiënter te bestrijden.

Tijdens de vergadering heeft E. DUCOULOMBIER, afdelingshoofd *Corporate Governance* en maatschappelijke verantwoordelijkheid bij de Europese Commissie, met name een studie over de witwasbestrijding aangehaald die de Europese Commissie heeft laten uitvoeren door Deloitte en openbaar gemaakt heeft op 11 april 2012.

24 april 2012 - Ontmoeting met Minister van Economie

De Voorzitter M. DE WOLF, de Ondervoorzitter D. KROES en de Secretaris-generaal D. SZAFRAN hebben op 24 april 2012 de heer Johan VANDE LANOTTE, Vice-Eerste Minister en Minister van Economie, samen met één van zijn adviseurs, L. VAN HOYWEGHE ontmoet.

De beschikbaarheid van de bedrijfsrevisoren om bij te dragen tot het economisch stimuleringsplan van de Regering, het Memorandum aan de voormalde Regering en het ontwerp van nieuwe 4e Europese richtlijn van vennootschapsrecht werden besproken.

26 april 2012 - ECGI

De Secretaris-Generaal D. SZAFRAN heeft op 26 april 2012 deelgenomen aan de jaarlijkse ontmoeting van het ECGI in Stockholm. Tijdens het diner heeft hij de Voorzitter van het ECGI, prof. E. WYMEERSCH, eveneens Voorzitter van de PIOB, op de hoogte gebracht van de ontwikkelingen in België op het vlak van de ISA's en de deontologie, die hij had aangehaald met de Belgische Minister van Economie.

Het ECGI, die met name financieel gesteund wordt door de FEE, heeft na vier jaar besloten om zijn zetel niet meer naar Luxemburg te verhuizen gezien de ondervonden administratieve moeilijkheden, en zal de zetel te Brussel behouden.

Er werden prijzen uitgedeeld aan Britse onderzoekers die een studie hebben uitgevoerd met name over de impact van herstructureringen op de personeelsafbouw (andere stakeholders dan de investeerders)

22 mars 2012 - Après-midi d'études IEC

Le Secrétaire général de l'IRE a participé à l'après-midi d'études de l'IEC consacrée aux « Défis sociétaux pour les experts-comptables et les conseils fiscaux internes ». Il a, à cette occasion, notamment exposé les sujets suivants :

- entreprendre durablement ;
- les accords de Bâle ;
- la gouvernance d'entreprise.

18 avril 2012 - FEE Anti-Money Laundering Round Table

Le Confrère Th. DUPONT, accompagné du Secrétaire général D. SZAFRAN, s'est rendu à la réunion de la FEE « Anti-Money Laundering Round Table » le 18 avril 2012.

A cette occasion, ils ont pu constater le nombre important de propositions concrètes en vue de lutter de plus en plus efficacement contre le blanchiment d'argent.

Durant la réunion, E. DUCOULOMBIER, Chef d'unité *Corporate Governance* et responsabilité sociétale à la Commission européenne, a notamment évoqué une étude commandée par la Commission européenne à Deloitte et publiée le 11 avril 2012 concernant la lutte contre le blanchiment.

24 avril 2012 - Rencontre avec le Ministre de l'Economie

Le Président M. DE WOLF, le Vice-Président D. KROES et le Secrétaire général D. SZAFRAN ont rencontré le 24 avril 2012 Monsieur Johan VANDE LANOTTE, Vice-Premier Ministre et Ministre de l'Economie, ainsi qu'un de ses conseillers, L. VAN HOYWEGHE.

La disponibilité des réviseurs d'entreprises pour contribuer au plan de relance économique du Gouvernement, le Mémorandum audit gouvernement et le projet de nouvelle 4e directive européenne de droit des sociétés ont notamment été abordés.

26 avril 2012 - ECGI

Le Secrétaire général D. SZAFRAN a participé à la rencontre annuelle d'ECGI à Stockholm le 26 avril 2012. Il a participé au dîner avec le Président d'ECGI, Pr. E. WYMEERSCH, également Président du PIOB, et l'a informé des évolutions en Belgique en matière d'ISA et de déontologie, évoquées avec le Ministre de l'Economie en Belgique.

ECGI, soutenu notamment financièrement par la FEE, a renoncé, après quatre ans, à déplacer son siège à Luxembourg compte tenu des difficultés administratives rencontrées, et le maintiendra à Bruxelles.

Des prix ont été remis à des chercheurs britanniques ayant réalisé une étude notamment sur l'impact de restructurations sur les réductions de personnel (autres stakeholders que les investisseurs) et la réduction de valeur de l'entreprise à la suite de la perte de connaissances.

en over de waardevermindering van de onderneming naar aanleiding van het verlies van kennis.

Een Britse studie wordt uitgevoerd over de audit in de non-profit sector (in het bijzonder de audit van de universiteiten).

27 avril 2012 - Laatste les van professor Henri OLIVIER « Valeur et assurance, clé de l'information financière »

De Voorzitter M. DE WOLF, de Ondervoorzitter D. KROES en Confrater F. FANK hebben de laatste les van professor H. OLIVIER bijgewoond aan de *Université de Liège* over « *Valeur et assurance, clé de l'information financière* » op 27 april 2012.

Une étude britannique est en cours sur l'audit dans le secteur non marchand (en particulier l'audit des universités).

27 avril 2012 - Dernière leçon du Professeur Henri OLIVIER « Valeur et assurance, clé de l'information financière »

Le Président M. DE WOLF, le Vice-Président D. KROES et le Confrère F. FANK ont assisté à la dernière leçon du Professeur H. OLIVIER à l'Université de Liège concernant la « Valeur et assurance, clé de l'information financière » le 27 avril 2012.